

Tanulmányok 46.

A SZENT KORONA HAZAHOZATALÁNAK 40. ÉVFORDULÓJA

Szerkesztette:
SZABÓ ISTVÁN

PÁZMÁNY PRESS

A Szent Korona hazahozatalának 40. évfordulója

A PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI KARÁNAK
KÖNYVEI

TANULMÁNYOK 46.

Sorozatszerkesztő: *Szabó István*

**A SZENT KORONA
HAZAHOZATALÁNAK
40. ÉVFORDULÓJA**

Szerkesztette:
SZABÓ ISTVÁN

PÁZMÁNY PRESS
Budapest
2019

A kiadvány megjelentetése a Pázmány Péter Katolikus Egyetem
támogatása keretében valósult meg:
Központi Alapok Program KAP19-11001-1.1-JÁK azonosítószámon.

© Szerzők, szerkesztők, 2019
© PPKE JÁK, 2019

ISBN 978-963-308-369-7

Kiadja:
a Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Jog- és Államtudományi Kara
1088 Budapest, Szentkirályi u. 28–30.
www.jak.ppke.hu

Felelős kiadó: Dr. Szabó István dékán

Teljes nyomdai előkészítés: Szakaliné Szeder Andrea

Készült a PPKE Egyetemi Nyomdájában
Felelős vezető: Ulrich-Hesz Margit

TARTALOM

ELŐSZÓ	7
--------------	---

Tudományos konferencia a Szent Korona hazahozatalának 40. évfordulója alkalmából	9
---	---

TRÓCSÁNYI László	9
Arthur SCHNEIER	13
David KOSTELANCIK	15
SULYOK Tamás	19

TANULMÁNYOK

BERTÉNYI Iván A Szent Korona rövid története a második világháborúig	23
---	----

SZERENCSES Károly A Szent Korona hazatérése Amerikából.....	47
--	----

HORVÁTH Attila A Szent Korona és a magyar történeti alkotmány	67
--	----

SZABÓ István A Szent Korona és az államacímer.....	97
---	----

VARGA Zs. András A Szent Korona a magyar Alaptörvényben	115
--	-----

ELŐSZÓ

2018. január 8-án, az Igazságügyi Minisztériummal és az Alkotmánybírósággal közös szervezésben, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kara adott otthont a Szent Korona hazahozatalának 40. évfordulója alkalmából rendezett ünnepi konferenciának. A kötet az itt elhangzott tudományos előadásokból készült tanulmányokat és a köszöntő beszédeket tartalmazza.

Ezúton is szeretnék köszönetet mondani Sulyok Tamás úrnak, az Alkotmánybíróság elnökének, valamint Trócsányi László igazságügyi miniszter úrnak a konferencián való részvételért és a támogatásért, és különösen Horváth Attila alkotmánybíró úrnak a konferencia tényleges megszervezéséért.

Reményeink szerint ez a kötet is szerves része annak a folyamatnak, amely a jogtudomány területén a tradíciók újjáélesztését szolgálja. Fontosnak tartjuk, hogy a Szent Korona ne csak a jogtörténetnek, hanem a hatályos jognak is része legyen.

Szabó István
dékán

TUDOMÁNYOS KONFERENCIA
A SZENT KORONA HAZAHOZATALÁNAK
40. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL

TRÓCSÁNYI László
igazságügyi miniszter

Tisztelt Elnök Asszony, Elnök Urak! Tisztelt Miniszterelnök Úr!
Hölgyeim és Uraim!

Nagy megtiszteltetés számomra, hogy ezt a nem mindennapi megemlékezést megnyithatom. Először is a köszönet hangján szeretnék megszólalni. Köszönöm Áder János köztársasági elnök úrnak, aki a Szent Korona Testület elnöke is egyben, hogy elvállalta e tanácskozás fővédnökségét. Megkülönböztetett tisztelettel köszöntöm a társrendező intézmények képviselőit: Sulyok Tamás urat, az Alkotmánybíróság elnökét, a Szent Korona Testület tagját; Szabó István egyetemi tanárt a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának dékánját, akinek személyében házigazdánkat tisztelhetjük és mondhatunk neki köszönetet a méltó helyszínért. Köszöntöm továbbá Boross Péter urat, Magyarország egykori miniszterelnökét; valamint minden megjelent közjogi személyiséget, a közélet és a tudomány képviselőit. Külön köszöntöm az Amerikai Egyesült Államok nagykövetségének ügyvivőjét, chargé d'affaires-jét, David John Kostelancik urat, aki az új nagykövet megérkezéséig képviseli az Amerikai Egyesült Államokat Magyarországon.

Hölgyeim és Uraim!

Igazságügyi miniszterként szeretném kifejezésre juttatni, hogy a magyar Kormány és annak miniszterelnöke, Orbán Viktor nagy jelentőséget tulajdonít annak, hogy negyven évvel ezelőtt 1978. január 6-án a magyar Szent Koronát és a koronázási jelvényeket amerikai küldöttség hozta haza és adta vissza

hazánknak. A jórészt váratlan és szenzációs eseményre Jimmy Carter akkori amerikai elnök döntése nyomán kerülhetett sor. Merész és vitatott lépés volt ez az amerikai kormányzat részéről: mind a Kongresszusban, mind az amerikai magyar emigráció körében komoly bírálatok tárgya. Kritikusai attól tartottak, hogy a Szent Korona jelenlétét a szovjet megszállás alatt lévő Magyarországon a kollaboráns Kádár-rendszer a saját legitimitásának megerősítésére, a propaganda eszközeként használja majd fel. Másrészt a hidegháború is javában tartott. Kimenetele akkor még korántsem volt olyan egyértelmű, mint ahogyan utólag látjuk. Igaz, az 1975-ben véget ért európai együttműködési és leszerelési értekezlet végén elfogadott helsinki záróokmány az enyhülési politikát újabb szakaszba léptette. Carter elnök idealista volt: hitt a párbeszéd erejében. Nem sokkal később azonban, amikor a Szovjetunió lerohanta Afganisztánt, akkor határozottan, a moszkvai olimpia bojkottjával reagált.

A párbeszéd azonban nem az elvek feladását jelenti. Nem azonos tehát a megalkuvással. A szabad világ akkori vezető hatalma, az USA és a magyar kommunista kormányzat között a javuló kapcsolatok ellenére is antagonisták ellentét feszült. Carter elnök és a korona visszaadását szorgalmazók azonban megértettek valami fontosat. Azt, hogy az amerikai és a magyar nép közötti baráti érzések fontosabbak és tartósabbnak bizonyulnak majd az ideológiai szembenállásnál. A koronát éppen ezért hangsúlyozottan a magyar népnek, és nem a pártnak vagy a kormánynak adta át a Cyrus Vance amerikai külügyminiszter vezette küldöttség. Mai ismereteink szerint a hazahozatal feltétele volt, hogy Kádár János ne legyen jelen a ceremónián. A New York Times budapesti tudósítója szerint persze a pestiek biztosak voltak benne: Kádár titokban bizonyosan megnézte a relikviát. Ugyanez a lap arról is beszámol, hogy a szertartáson jelenlévők – köztük nyilvánvalóan kommunista pártfunkcionáriusok is – többen könnyekig meghatódtak. Egyikük úgy nyilatkozott a tudósítónak, hogy bár nem hisz a korona szakralitásában, István király – akinek neve előtt innentől kezdve egyre gyakrabban szerepelhetett a „szent” jelző – a maga korában a haladás pártjára állt, amikor felvette a nyugati kereszténységet.

Itt engedjék meg, hogy ismételten köszöntsem és barátságomról biztosítsam David John Kostelancik urat, a budapesti amerikai nagykövetség ügyvivőjét, akinek ezúttal is szeretném megköszönni a magyar Kormány és Magyarország nevében azt, hogy hazája megmentette, megőrizte majd visszaadta Szent István koronáját.

E bátor, nagylelkű, az ideológiai szembenálláson felülemelkedő gesztust a történelem azóta igazolta. Még akkor is, ha soha nem fogjuk konkrétan tudni, hogy a Szent Korona hazatérése pontosan milyen mértékben és módon járult

hozzá mintegy tíz évvel később ahhoz, hogy Magyarország visszanyerje függetlenségét, polgárai pedig a szabadságot. Az amerikai lépés megítélése ma már egyértelműen kedvező. Alig néhányan merték remélni akkoriban, hogy a látszólag ereje teljében lévő világkommunizmus kevesebb, mint fél emberöltőn belül összeomolhat. Közéjük tartozott ennek a díszteremnek a névadója: Szent II. János Pál pápa, aki mindenkinél előbb meglátta, hogy a szovjet birodalom a bibliai Dániel próféta agyaglábú érckolosszusához hasonló. Közéjük tartozott Arthur Schneier, a new yorki Park East zsinagóga rabbija is, akinek nemrég a vendége lehettem. Ő a hatvanas évektől kezdve járt Magyarországra, hogy a vallási – hangsúlyozottan nem csak zsidó – közösségekben tartsa a lelket. Hitt ugyanis abban, hogy a lelkiismeret szabadságát soha nem lehet teljesen felszámolni. Schneier rabbi negyven évvel ezelőtt tagja volt az amerikai küldöttségnek. A bécsi születésű rabbi a vészkorszakot a budapesti gettóban élte túl. Hazánk barátja maradt a mai napig, és bámulatosan beszél még mindig magyarul – amint azt Önök is hamarosan hallják majd a hozzánk intézett video-üzenetében.

Most szeretnék röviden arról is szólni, mit jelent nekünk a Szent Korona – csupán előljáróban, hiszen e téma különböző vonatkozásait fejtik majd ki avatott előadóink.

Magyarország államformája alkotmánya, az Alaptörvény szerint köztársaság. A köztársasági alkotmányok között alighanem egyedülálló módon az Alaptörvény mégis kodifikálja a Szent Korona jelentőségét: „Tiszteletben tartjuk történeti alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát, amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét.” A történeti alkotmány és a Szent Korona szerepe a magyar alkotmányos identitás szerves része, amelyről nem mondhatunk le. A Szent Korona-tant az én nemzedékem még úgy tanulta az egyetemen, hogy az minden tanítások legreakciósabbika. Valójában a Szent Korona a magyar közjogi gondolkodásban Werbőczytól kezdve úgy jelenik meg, mint a nemzeti függetlenség jelképe és hordozója, és mint a közhatalom és az egyéni szabadságjogok forrása. Ekként tehát a Szent Korona az önkény legfőbb korlátja volt évszázadokon át. Ma nemzeti identitásunkat, alkotmányos önazonosságunkat, az államhatalom működését, az egyéni és közösségi jogok és felelőségek egyensúlyát az Alaptörvény és az abban foglalt Nemzeti Hitvallás írja le és biztosítja.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Az idén egy másik évforduló is van, amelyre egész Európában emlékezni fognak: 100 évvel ezelőtt ért véget az I. világháború. A száz évvel ezelőtti Európa a nemzetek és birodalmak, a császárok és királyok Európája is volt. A nagy háború kitörése idején többen közülük még számottevő hatalommal rendelkeztek. Háború és béke urai voltak. Azóta az európai monarchiák száma megcsappant, a világban pedig törpe kisebbséget alkotnak. Ahol megmaradtak, ott az uralkodó tényleges hatásköreit elveszítette, maga is jelképpé, a nemzeti és önazonosság jelképévé vált – ez persze adott esetben nem kevés. Európa megváltozott, békésebb lett – noha számos komoly kihívás elé néz. A magyar Szent Korona nem csak magyar, hanem európai ereklye is. A latin és a görög korona összeillesztése az egység, az Európa keleti és nyugati fele közötti egység lehetőségének is lehetne a szimbóluma. Magyarország ma is az európai egységért munkálkodik, erre kötelez bennünket Szent István király emlékezete és maga a Szent Korona is.

Szabadság, a jog uralma, nemzeti függetlenség és alkotmányosság, Európa egysége. Íme tehát néhány azok közül az eszmék közül, amelyeket a Szent Korona képvisel a korunk embere számára. A korona Alaptörvénybe való beemelése kifejezi a mai alkotmányozónak azt a tovább élő meggyőződését, miszerint vannak olyan örök értékek és ideálok, amelyeknek érvényességét hatalmi önkény, de még a többségi akarat sem függesztheti fel. A Szent Korona magasztos jelképe nemzeti büszkeséggel tölt el, de alázatra is int. Arra az alázatra, amely első viselőjét, Szent István királyt, az Intelmek szerzőjét jellemezte.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

Arthur SCHNEIER
rabbi (New York-i Park East Zsinagóga)

videó üzenetének átirata, mely a Szent Korona hazahozatalának 40. évfordulója alkalmából rendezett tudományos konferencián hangzott el 2018. január 8-án, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog-és Államtudományi Karán

A Korona visszatérése egy fontos történelmi esemény volt, nemcsak Magyarország számára, de Magyarország és az Amerikai Egyesült Államok közötti kapcsolat szempontjából is. Én személy szerint nagyon boldog vagyok, hogy szerepet játszhattam abban, hogy a magyar nép visszakapta a koronát. Remélem, hogy a Korona nevében a magyar népnek minden döntése jó lesz. Sajnálom, hogy személyesen nem tudok részt venni a konferencián. Örülök azonban ennek a 40. évforduló alkalmából rendezett megemlékezésnek, és remélhetőleg ez a történelmi évforduló, az akkori Magyarország és az Amerikai Egyesült Államok közötti javuló kapcsolat bizonyítékául, új lehetőségeket teremt majd a két ország közötti együttműködésben a közeli és távolabbi jövőre nézve. Mert történelmileg olyan sok néppel került kapcsolatba Magyarország. Kossuth Lajos idejött, és aztán sok más művész is itt alkotott Amerikában. Tehát használjuk ki ezt a lehetőséget az együttműködésre! Sok sikert kívánok és – remélhetőleg – mikor Pestre visszajövök, újra meglátogatom a Koronát az Országgyűlésben, mert sohasem fogom elfelejteni azt a napot, amikor mi átadtuk ezt a koronát. Sok sikert kívánok a konferenciához, és egyben boldog új évet kívánok a résztvevőknek!

David KOSTELANCIK
ideiglenes USA ügyvivő

Trócsányi miniszter úr, tisztelt vendégek!

Nagyon örülök, hogy az Amerikai Egyesült Államok népének képviselőjében itt lehetek Önökkel ma, amikor megemlékezünk a Szent Korona magyar néphez 1978. január 6-án történt visszatérésének 40. évfordulójáról.

Igazán nagy megtiszteltetés, hogy itt lehetek egy ilyen örömteli eseményen. A Korona visszaszolgáltatása az amerikai–magyar együttműködés mérföldköve lett, és hozzájárult ahhoz, hogy enyhüljön a hidegháborús feszültség a két ország között, segített kitaposni az országaink közötti mai barátságához vezető ösvényt.

A rendíthetetlen, kitartó magyar nép sok nehézséget vészelt át, és megmaradt egységes identitásában. Ez nagyrészt a Magyarország első uralkodója, Szent István országépítő munkája iránti osztatlan elismerésből és tiszteletből fakad, és a világ ma úgy tekint Szent István koronájára, mint a magyar történelem és államiság egyik legfontosabb jelképére.

Jól tudható, hogy a népeink közötti barátság régóta fennáll. Amikor az amerikai gyarmatok kinyilvánították függetlenségüket, csak néhány száz magyar élt Észak-Amerikában. Ennek ellenére 140 magyar ember harcolt az amerikai függetlenségi háborúban. Kováts Mihály huszárezredes volt az, aki az első amerikai lovassági egységet kiképezte, majd elesett az 1779-es charlestoni csatában, életét áldozva Amerika alapértékeiért.

Az eszmék cseréje és a hit a közös amerikai és magyar értékekben a 19. században is folytatódott. 1850-ben, Kossuthnak a magyar függetlenség amerikai támogatását megcélzó kampánykörútja idején Daniel Webster amerikai külügyminiszter felszólalt a magyar szabadságtörekvések európai nagyhatalmak általi elnyomása ellen. A 20. században az Egyesült Államok mindig arra szólított fel minden nemzetet, hogy sose feledkezzenek meg róla: civilizációnk lényege, a meggyőződés, amely mindannyiunk számára a legdrágább, nem más, mint a minden egyes ember veleszületett méltóságába és értékébe vetett hit.

Önök jól ismerik a saját történelmüket, és értik, hogyan határozza meg a történelem azt, hogy kik vagyunk ma. Mindannyian tudjuk, milyen feszültségek voltak nemzeteink között a II. világháború és Magyarország szovjet megszállása idején. De az 1970-es évek elején már megindult az enyhülés, felcsillant az újrakezdés lehetősége, és elkezdtek megoldani az országaink közötti legbonyolultabb ügyeket. 1977-re leraktuk az alapjait az újfajta együttműködésnek a tudományos, technológiai és kulturális csereprogramok területén.

A bizalom e lassan kibontakozó légkörére építve, annak szellemében történt, hogy az Egyesült Államok felismerte annak szükségességét, hogy visszaszolgáltassa a Szent Koronát a magyar népnek. A döntés kivételes alkalmat kínált a barátság és együttműködés elmélyítésére az országaink közötti kapcsolatok számos területén.

A magyar nép vonatkozásában az Egyesült Államok által képviselt értékek sohasem változtak. Elkötelezték magukat abban, hogy intenzíven együtt dolgozzunk Magyarországgal kapcsolataink erősítésén, és hogy hozzásegítsünk amerikaiakat és magyarokat a lehető legszorosabb, mindkét fél számára előnyös együttműködéshez és kapcsolatokhoz. Mindannyiunk közös felelőssége, hogy eleget tegyünk a demokrácia és a szabadságjogok melletti elkötelezettségünknek, beleértve azokat, melyeket az 1999-es Európai Biztonsági Chartában nyilvánítottunk ki, melyben megegyeztünk arról, hogy mindannyian megvédelmezzük szabadságjogaink és jólétünk alapkövét.

Az USA és Magyarország által kialakított kétoldalú partneri kapcsolatok erejét valójában az adja, hogy értékek és erős intézmények alapjaira épülnek. Most még inkább, mint bármikor korábban, magyaroknak és amerikaiaknak arra kell használniuk a közöttük fennálló barátságot, hogy megerősítsék ezeket az intézményeket, melyek a legjobb garanciáját jelentik egy stabil, igazságos társadalomnak. Még két olyan nagyon jó barát között is, mint Magyarország és az USA, a történelemnél és a földrajznál sokkal inkább összekötnék minket a közös értékeink, hiszen ezek határozzák meg közös célkitűzéseinket, melyek egyesítik népeinket és amelyek a jövőbeli erőfeszítéseinknek is irányt mutatnak.

Ma az Egyesült Államok együtt ünnepli Magyarországgal a Szent Korona visszatérésének 40. évfordulóját. Országainknak továbbra is előnyére válik az a dinamikus barátság, melynek létrejöttét nagyban segítette ez az esemény. A magyar és az amerikai nép közötti kötelék egyre erősebb, a szakmai és tudományos együttműködésnek, a virágzó kereskedelemnek és a nemzetközi szinten történő közös munkának köszönhetően. Kapcsolatunk erős, élénk, és mint a Szentkorona, örökéletű.

Negyven évvel ezelőtt Cyrus Vance akkori amerikai külügyminiszter és Kaiser nagykövet ott álltak a parlament épületében, az Országház kupolatermében, hogy tanúi legyenek a Szent Korona visszatérésének a magyar néphez, és egy új fejezet hajnalának a kétoldalú kapcsolatokban. Ma, az Egyesült Államok népének nevében, együtt emlékezem Önökkel erre a csodálatos pillanatra, együtt ünnepeljük a mai szoros barátságot országaink között, és azt, hogy a jövőben még szorosabbra fonjuk a minket összekapcsoló kötélekeket.

Köszönöm figyelmüket.

SULYOK Tamás
az Alkotmánybíróság elnöke

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A Szent Korona közel harminchárom évnyi távollét után, 1978. január 5-én tért vissza Magyarországra az egyesült államokbeli Fort Knoxból. Ennek részleteiről Szerencsés Károly kiváló előadásában igen nagy alaposággal értesülhettünk. Nem lévén történész, engedjék meg, hogy néhány gondolattal arról beszéljek Önöknek, hogy nekem, mint az Alkotmánybíróság elnökének, és a Szent Korona Testület tagjának mit jelent a Szent Korona. Itt hadd jegyezzem meg, hogy nagy öröm számomra, hogy a Szent Korona Testület egy másik tagja, Vashegyi György, a Magyar Művészeti Akadémia újonnan megválasztott elnöke is jelen van e konferencián.

A ládán, amelyben a számunkra oly becses királyi ereklyét Amerikából hazaszállították, a következő felirat volt olvasható: „sugárzásveszélyes repülő tárgy”. E közlés nyilván nem a valódi tartalomról, a Szent Koronáról szólt, mégis két olyan dolgot is tartalmaz, ami számomra jelentőséggel bír. Az egyik az, hogy a Szent Korona számunkra, magyarok számára tárgyi valóság. Nagyon szerencsésnek mondhatjuk magunkat, hogy nem csupán egy eszme vagy ideológia köt össze bennünket, hanem a Szent Koronában fizikai valóságában is kifejeződik minden, magát magyarnak valló személy spirituális közössége. A másik fontos szó a ládáról a sugárzás. A Szent Korona egy „sugárzó” tárgy. Számomra nem egyszerűen csak egy koronázási ékszer, hanem fizikai eredője annak az erőnek, amely első szent királyunktól kezdve egészen máig hatóan felénk sugározódik.

Mi a tartalma ennek a „sugárzásveszélyes repülő tárgynak”, milyen sugarakat bocsát ki mindmáig? Számomra a Szent Korona egyik legfőbb jellegzetessége, hogy szimbolizálja az államhatalom korlátozott mivoltát. E korlátok egyaránt lehetnek belső és külső ellensúlyok. Az Alkotmánybíróság például egy olyan belső korlátja az államhatalomnak, amely a személyek alapjogainak érvényesü-

lését biztosítja az állami túlhatalommal szemben. Külső korlátaink pedig ideális esetben szuverenitásunk önként vállalt korlátait jelentik. Manapság ezek közé tartozik azon vállalásunk, amely alapján Magyarország, az Európai Unióban tagállamként való részvétele érdekében nemzetközi szerződés alapján az Alaptörvényből eredő egyes hatásköreit a többi tagállammal közösen, az Európai Unió intézményei útján gyakorolja. Nagy jelentőségű eseménynek tartom, hogy ma már Alaptörvényünk rögzíti azt az eszmét, amelyet még első királyunk, Szent István tűzött ki a magyarság és országa számára, nevezetesen, hogy az európai népek nagy családjában foglalja el az őt megillető helyet.

Tudjuk azt is, hogy a jelenleg ismert Szent Korona különböző, görög és latin eredetű részekből áll össze. Országunk történelmi sorsfeladata, hogy megtalálja békéjét és jólétét a két nagy erejű geopolitikai térség, Kelet és Nyugat között. A Szent Korona a maga tárgyi valóságában szimbolizálja azt a kapcsolatot, amely Kelet és Nyugat között fennáll.

Végül, de nem utolsó sorban, sőt talán a legfontosabb jellemző számomra az, hogy a Szent Korona megtestesíti a magyar állam alkotmányos jogfolytonosságát. Amint azt Szabó István dékán úr remek előadásában is kifejtette, e jogfolytonosság anyagi oldalát a Szent Korona mint a főhatalom gyakorlója, alaki dimenzióját pedig az alkotmányos intézmények jelentik. Jelentőségteljes ténynek tartom, hogy Alaptörvényünk a Szent Korona státuszának hangsúlyozásával mind az anyagi, mind az alaki jogfolytonosságot biztosította hazánkban.

A magyar állam és a Szent Korona sorsa valóban összefonódni látszik: amikor alkotmányosságunk a történelem viharai közepette veszélyben forgott, a Szent Korona épsége, biztonsága is törekenynek mutatkozott. Az alkotmányos állami folytonosság előfeltétele a nemzet egysége. A nemzet egysége nem csak külső, hanem belső egység is. Egy nemzet akkor egységes bensőleg, ha tiszteli önmagát, ha ismeri és elismeri saját erényeit és hibáit. Röviden csak az önmagával azonos, magával azonosulni tudó nemzet lehet egységes, és alapozhatja meg az állami alkotmányos jogfolytonosságot.

Önazonosságunk megőrzésében igen kiemelt szerepet játszik a Szent Korona, amelyre feltekinthetünk, hogy egyrészt bátorítást és útmutatást nyerjünk a jövőre, de azért is, hogy felismerjük azt a roppant nagy felelősséget, amely bennünket, a jelen magyarjait a múlt és a jövő magyarjaival szemben terhel.

A nemzeti identitás, a nemzeti önazonosság fontosságát ismerte fel az Alkotmánybíróság is a ma már többször emlegetett jelentős határozatában, a 22/2016-os határozatban. E döntésében a magyar Alkotmánybíróság rögzítette, hogy „Magyarország alkotmányos önazonossága olyan alapvető érték, amelyet nem az Alaptörvény hoz létre, azt az Alaptörvény csak elismeri. Az alkotmá-

nyos önazonosságról ezért nemzetközi szerződéssel sem lehet lemondani, attól csak a szuverenitás, az önálló államiság végleges megszűnése foszthatja meg Magyarországot. Az alkotmányos önazonosság védelme ennek megfelelően mindaddig az Alkotmánybíróság feladata marad, amíg Magyarország szuverenitással rendelkezik.” (Indokolás [67])

Teljesen egyértelmű számomra, hogy a Szent Korona, illetve a Szent Korona-tan Magyarország alkotmányos önazonosságának részét képezi. Az Alkotmánybíróság elnökeként minden erőmmel azon leszek, hogy a Szent Koronában rejlő legfontosabb értékeket, az államhatalom korlátozottságának és a nemzeti önazonosságnak alapelveit megőrizhessük.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

A SZENT KORONA RÖVID TÖRTÉNETE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚIG

BERTÉNYI Iván
professor emeritus (ELTE BTK)

Immár ezeréves önálló magyar államiságunk legfontosabb szimbóluma a Szent Korona. Az összeállítás, jelentéstartalma körül gyakran fellobbanó viták ellenére a nemzeti érzelmű magyarság körében osztatlan tekintélynek örvend, s 1990 óta államcímerünk pajzsa felett ismét ott láthatjuk. Mivel a legenda Szent Istvánhoz köti, vallási ereklyének is tekinthető, s misztériumának fontos része, hogy bár eredetéről több évszázada viták folynak, ennek ellenére osztatlan tekintélynek és tiszteletnek örvend.

Aranyból készült, rekeszzománc képekkel. Felsőbb része sötétebb, tisztább fémből kimunkált két keresztpánt 2-2 apostolképpel, amelyek latin nyelvű (magyarázó) feliratai alapján ezt a koronarészt a régibb kutatók latin koronának nevezték el. A négy keresztpánt (és a korona) tetején négyszögletes lemezen a trónuson ülő „világbíró” Krisztus tűnik fel, akinek jobbról-balról (kozmosz motívumoktól és egy-egy ciprus „életfától” kísért) képét kerek lyuk fúrja át. Ebben megdőlt – ma elferdülten álló – kereszt látható.

Az alsó, világosabb anyagból készült koronarészt zománctáblái feliratainak nyelve alapján hagyományosan görög koronának (*corona Graeca*) szokás nevezni. Maga is két részre válik. A felső részen háromszög alakú és félköríves díszes oromzatok váltakoznak. Elöl itt is a világbíró Krisztus (görög szóval Pantokrátor) képe látható.¹ Vele átellenben, a felső rész hátoldalán teljes uralkodói díszben ábrázolt feketeszakállas fejedelmi alak „Mihály, a rómaiak (értsd a bizánciak) császára, a Dukász” (1071–1078) tűnik fel. Az alsó koronaabroncs színes zománcclemezei jobbról és balról Mihály ill. Gábrriel arkangyal, György

¹ A görög korona: TÓTH Endre – SZELÉNYI Károly: *A magyar Szent Korona: királyok és koronázások*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1999. 17–24.

és Demeter, a bizánci egyház harcos szentjei, majd két orvosszent, Kozma és Damján tűnik fel. Egészen hátul, már Dukász Mihály képe alatt két evilági, a zománcképek datálása szempontjából fontos személy képe következik: az egyik Konstantinosz, Dukász Mihály örököse és társcsászára (más – ritkábban vallott vélemény – szerint Konsztantiosz, a császár öccse), a másik Geobitzasz, Turkia hívő (hű) királya, akit a kutatók szinte kivétel nélkül I. Géza magyar királlyal (1074–1077) azonosítanak.²

A Szent Korona összeállítására vonatkozó szinte könyvtárnyi irodalomból az általunk legvalószínűbbnek tartott felfogást követjük.³ A Hartvik püspök által írt, a legújabb kutatások szerint valószínűleg 1099-re datált Szent István-legenda elmondja, hogy II. Szilveszter pápa (999–1003) a lengyelek fejedelme számára koronát készíttetett, éjjel azonban álmában megjelent Isten küldöttje, s arra bízta, hogy a koronát a másnap megjelenő ismeretlen nemzet követeinek adja. S valóban, a következő nap jelentkezett is Szent István magyar király (997–1038) követe, Asrik, akinek a pápa át is adta a koronát, amellyel aztán Istvánt királlyá koronázták. 1215-ben III. Ince pápa (1198–1216) engedélyezte e legenda olvasmányként való felhasználását a kalocsai érsekséghez tartozó templomokban. Ezzel ezt a legendát tette meg első királyunk egyházilag „hivatalos” életrajzának, általánosan elterjedt, s napjainkban is közismert.⁴

Miután a XIX. században a koronát tudományos vizsgálatoknak vetették alá, s azonosították a görög koronán ábrázolt, az 1070-es években, tehát első királyunk halála után tevékenykedő három fejedelmi személyt, az egész korona Szent Istvánhoz kötése többé nem volt lehetséges. Helyette az a felfogás terjedt el, miszerint a felső rész, a latin korona Szent István-i, míg az alsó, világosabb aranyból készült, görög nyelvű magyarázó szövegekkel kísért zománctáblákat mutató rész az 1070-es években Dukász Mihály bizánci császár és Géza királyunk korában kerülhetett hazánkba.

² A három, ábrái alapján az 1070-es évekhez köthető fejedelmi személy a görög korona hátlapján. TÓTH-SZELÉNYI i. m. 27.

³ A további irodalom kritikus bemutatását vö. BERTÉNYI Iván: *A magyar Szent Korona, Magyarország címere és zászlaja*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1996. 17–69.

⁴ Hartvik püspök legendaszerkesztménye. Ford. KURCZ Ágnes. In: *István király emlékezete*. Budapest, Magyar Helikon, 1973. 70–71. Hogy a három Szent István legenda közül éppen ezt engedélyezi a pápa, onnan tudjuk, hogy a szövegében szereplő engedélyt, amely szerint Szent István jogot kapott arra is, hogy az egyházak ügyében rendelkezék, kiveszi a pápa a felolvasandó olvasmányból („amoto articulo quo dicitur ipsum de utroque jure de ecclesiis disponere posse”). A másik két Szent István legendában ez az engedély nem szerepel. DEÉR József: *A magyarok Szent Koronája*. Budapest–Máriabesnyő, Magyar Nemzeti Múzeum–Attraktor, 2005. 175. és 224. 96. lj.

Mivel Hartvik püspök legendáját egy évszázaddal Szent István megkoronázását követően Kálmán király uralkodása (1095–1116) elején írta, hitelessége, forrásértéke szempontjából egyre több kétely merült föl. Ezzel szemben Thietmar (Theotmar) merseburgi püspök, II. Henrik császár (1002–1014) híve az 1010-es évek derekán olyan feljegyzést készített, amely szerint Vajk (azaz István) a császár kegyelméből és biztatására országában püspökségeket állítva nyert koronát és áldást. Eszerint a kortárs forrás szerint a koronaküldő pápa helyébe III. Ottó német-római császár lép, s ha a kutatók nagy része úgy is véli, hogy az áldást csak a pápától kaphatott, a VII. Gergely (1073–1085) trónra léptét megelőző időben a pápai hatalom még másodrangúnak számított a császári mellett. Tovább emeli a császári koronaküldésben játszott szerepének jelentőségét az a korabeli forrásokból kiolvasható megfigyelés, amely szerint az ezredfordulón a császár olyan megfogalmazással élt, éppen a legfőbb egyházi méltóság betöltése kapcsán, amilyent később a pápára használtak. Ráadásul III. Ottó császárnak ifjúkorában – még Gerbert néven – a későbbi II. Szilveszter volt a nevelője, kettejük közt szívélyes viszony állt fenn. Persze ebben mindkettejük magas egyházi ill. világi méltóságba emelése után már nem a tudós pápa, hanem Ottó uralmi terveinek a megvalósítása vált meghatározóvá. Az első évezredfordulón az általános világvége-várás időszakában 1000-ben a császár is Rómába utazott, hogy ott, Szent Péter sírjánál lehessen az utolsó ítéletkor. Tehát – ha amint egyes kutatók vélik – a koronaküldő személye a császár volt is, Szent István mindenképpen a pápa egyetértésével, Rómából kaphatott koronát.⁵

Minden elismerés megilleti első királyunkat, hogy ilyen körülmények közt is meg tudta őrizni függetlenségét a császárnak az egész akkor ismert világra formált uralmi igényeivel szemben.

De mi lett a sorsa a legtöbb kutató szerint 1000-ben Rómából érkezett koronának? Az első királyunkat megjelenítő, életében készült koronázási palást egészen más fejjel ábrázolja Istvánt⁶ (kezében lándzsával és országalmával).

Miután a halálát követő trónviszályok során Péter király (1038–41, 1044–46) III. Henrik (1039–1056) segítségével Ménfőnél legyőzte Aba Sámuel (1041–1044), a császár Rómába („Szent Péter testéhez”) küldte, s elképzelhető, hogy végleg Rómában maradt. Ugyanakkor távolról sem zárható ki, hogy valahogy mégis visszakerült hazánkba, csak az erről tudósító források nem maradtak ránk. Ankhialosz bizánci pátriárka Mánuel császárhoz (1143–1180) írt 1165-höz

⁵ GERICS József – LADÁNYI Erzsébet: Szent István királyá avatása és egyházszerzése Theotmar krónikájában. *Magyar Könyvszemle*, CVI, 1990/3–4. 93–98.

⁶ Szent István a koronázási paláston. TÓTH-SZELÉNYI i. m. 75. ábra

vagy 1167-hez köthető dicsőítő beszédéből kitapintható, hogy a „magyarok urának” egy (megkülönböztetett, jelentős) koronáját őrizték Magyarország „koronázó templomában”.

Nem valószínű, de nem zárható ki, hogy ez a Szent István-i jelvény volt; azok a kutatók, akik a mai Szent Koronát későbbi korból eredeztetik, s a Szent István-i hagyományt első királyunk valamely beleépített tárgyának tulajdonítják. A mai korona összeillesztésének időpontjaként felmerült Kálmán király kora is. Nem zárható ki, hogy ő a két koronarész egyesítésével az általa levert Álmos hercegi koronáját egyesítette a királyival, esetleg az általa elfoglalt Horvátország uralmi jelvényét építette egybe a magyar királyival. Felléphetett „koronahiány” a XII. század derekán a bizánci császár által támogatott ellenkirályok támasztotta zűrzavarok idején is. A Képes Krónika egyik, szöveggel nem magyarózott miniatúráján egy lovas a kezében tartott koronával elvágat.⁷

Valószínűleg fontos koronát vihetett el, ha a Képes Krónika két évszázaddal később közölt miniatúrája megörökítette. (Ugyanakkor a krónika szövege nem szól róla.) Elképzelhető (de csak lehetséges és nem biztos), hogy az akkor elvitt uralmi jelvény pótlására (a királyi kincstárban rendelkezésre álló ékszerek felhasználásával?) készítették el mai Szent Koronánkat.⁸ De vannak kutatók, akik 1270-re, sőt még későbbre datálják becses ereklyénk összeállítását.⁹

A X-XI. századra datált német-római császári korona egyik zománcabláján a mi Szent Koronánkon ábrázolthoz hasonló világbíró Krisztus képe látható (latin nyelvű) „általam uralkodnak a királyok” felirattal. Az egyház, amely hívei életútját a bölcsőtől a sírig végigkíséri, természetesen igényt formált arra, hogy a királyavatási szertartást ő végezze. Már az ószövetségi zsidó királyok felavatásánál kialakultak bizonyos szertartások (trónszékbe ültetés, olajjal felkenés), amelyeket a középkori királyavatások rendjét kidolgozó főpapok továbbfejlesztettek. A VIII. századtól általában kidolgozóikról elnevezett, leginkább angolszász területen leírt szertartásrendek (koronázási ordók) aztán az egész keresztény Európában elterjedtek Egy-egy ordóban általában a (világi főurak érdekeit szimbolizáló) hangos választás (*acclamatio*), a hatalom (egyházi szertartás keretében történő) átruházása: a felkenés, az uralkodói jelvények átadása, a trón elfoglalása, az uralkodás megkezdése szerepelt. A szertartás leglátványosabb mozzanata a korona fejre tétele volt. (A zsúfolt templomban ezt

⁷ *Képes Krónika*. (Hasonmás kiadás) Budapest, Magyar Helikon, 1964. fol 61r (121. oldal) lapalji miniatura.

⁸ BERTÉNYI (1996) i. m. 60–68.

⁹ DEÉR i. m. 208.

a nem az első sorokban szorongók is jól láthatták.) Ezért a különböző nyelvekben az egész szertartást a koronázás szóval jelölik (*coronation, Krönung* stb.).

A Képes Krónika több XI-XIV. században uralkodó király koronázását is megörökítette. Ábráin hol egy, hol két főpap végzi a szertartást.¹⁰ Az esztergomi káptalan 1320 körülre datált pecsétnyomója az esztergomi érsek személyében képből és írásban is az esztergomi érsekben azonosítja a koronás személyt.¹¹

A korona mellett más jelvények is szerepet kaptak a szertartásrendekben. Ezek közül a korai időszakban fontos lándzsa nyomtalanul elveszett. Minden bizonnyal ezt a királylándzsát láthatjuk az 1968-ban Nagyharsányban talált dénárleleten.¹² A jelenleg is a koronázási jelvényegyüttes részét képező jogar X. századi. Akár Szent István korában is szerepelhetett, de az is lehet, hogy 1044 után lépett az akkor a német császár kezébe került lándzsa helyébe. A koronázási szertartásrendben (*ordo*) szereplő karperecek (*armillae*) elvesztek. Az országalmát (a rajta látható címer alapján) az Anjou-korhoz köthetjük, a kard még későbbi, a XV. század második felében készülhetett. Az eredetileg miseruhának készülhetett koronázási palástot felirata szerint István király és Gizella királyné készítette és adta a Fehérvár városában lévő Szűz Mária Boldogasszony templomnak.¹³ Későbbi királynéink hagyománytiszteletből egy-egy öltést végeztek rajta koronázásukkor. Nyilvánvaló, hogy a jelvényegyüttes egyes darabjait az idők során kicserélték (az elveszetteket pótolták).

A csak kiegészítő szerepet játszó (szintén későbbi) cipők, kesztyűk és harisnyák akkor mentek tönkre, amikor 1849 augusztusában a szabadságharc bukásakor menekülő Szemere Bertalan belügyminiszter a Duna árterületén, Orsovánál (társaival) elásta őket, s 1853. évi megtalálásukig a folyó többször kiöntött. Ezeket nem is pótolták, de szerencsére Decsy Sámuel „A magyar Szent Koronának és ahhoz tartozó tárgyaknak históriája” címmel Bécsben 1792-ben kiadott munkájában megörökítette őket.¹⁴ (Ottani képük alapján aligha lehetnek a korai újkornál régebbiek.)

¹⁰ I. Béla (1060–1063) és Kálmán (1095–1116) fejére egy főpap, I. András (1046–1060) és Imre (1196–1204) fejére két főpap helyezi a koronát. *Képes Krónika* 1964. 34r (67. oldal), 51r (101. oldal), 38r (60. oldal), illetve 30v (60. oldal) és 61v (122. oldal)

¹¹ HEGEDŰS András (szerk): *Ius Coronandi: Koronázási emlékek az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye gyűjteményeinek koronázási emlékeiből rendezett kiállításához*. Esztergom, Primási Levéltár, 2012. 1.4 37.

¹² GERICS József – LADÁNYI Erzsébet: A birodalmi szent lándzsa és Szent István lándzsája. In: E. KOVÁCS Péter – KALMÁR János – V. MOLNÁR László (szerk.): *Unger Mátyás emlékkönyv*. Budapest, [Eger], Heves Megyei Levéltár 1991. 7–14.

¹³ A ránk maradt jelvények ábrái: TÓTH-SZELÉNYI i. m. 55., 57., 60., ill. 44–45.

¹⁴ A koronázási öltözet darabjaiként közli TÓTH-SZELÉNYI i. m. 63.

Egyébként a XVIII. század végéig ránk maradt ábrázolások nem igazítanak el pontosan a Szent Korona külalakjáról. Imre király (1196–1204) halála után az ország feletti hatalom átvételéről András herceg (a későbbi II. András király, 1205–1235) levelet írt a pápai udvarba. Ezt egy ottani jegyző bemásolta a pápai regisztrumkönyvbe. A szöveg mellett (a margón) lerajzolta a koronára vágyakozóan néző András herceget is. A jegyző azonban csak egy általa aligha látott koronát örökíthetett meg a fantáziájára támaszkodva. Ugyanakkor tudomása lehetett a korona alján látható láncokról és az azokon lóhere formában csoportosuló drágakövekről (*pendilia, cataseistae*), mert (egyedülállóan a legkorábbi koronaábrázolások közül) azokat is megörökítette.¹⁵ A Képes Krónika XIV. század közepe előtti királykoronázásokat illusztráló ábrái nyílt koronákat ábrázolnak, s nem hitelesek. Nem hasonlít a Szent Koronára az erdélyi szászok 1302-re datált legrégebb pecsétjén látható, négy alak által tartott korona.¹⁶ A Zsigmond király 1401. évi fogsága idején a királyi tanács által használt pecsét pedig, noha köriratában a ‘Magyarország Szent Koronájának a pecsétje’ szöveg szerepel – nem koronát, hanem kettős keresztet tüntet fel címerpajzsán.¹⁷ Az I. Mátyást (1458–1490) zárt koronával megörökítő ábrázolások valószínűleg az akkoriban elterjedő európai koronadivatot tükrözik.¹⁸

I. Mátyás pecsétjein már megfigyelhető a latin korona 2-2 keresztpántja, Ulászló (1490–1516) alatt pedig már a görög korona oromzatai is megjelennek. II. Lajos (1516–1526) bírói pecsétjén a korona csúcsán gömbből kiemelkedő kereszt a négy külön-külön meghajlított koronapánt érintkezési pontjára került. Feltehető, hogy a pecsét metszője távolról(?) rövid ideig(?) láthatta a koronát, de a zománctáblák ábráit nem tudta megörökíteni.¹⁹

Bár egyes részleteiben még mindig különbözik, a magyar Szent Korona legkorábbi, a maival bizonyosan azonosítható ábrázolását Clemens Jäger augsburgi történétírónak a Habsburg-dinasztia történetéről 1554 és 1559 közt írt munkájában találjuk.²⁰

A régebbi kutatás II. Mátyás (1608–1619) 1611. évi dénárján (az ott ábrázolt királyfejen) találta meg azt a képet, amely ugyancsak igen nagy valószínűséggel

¹⁵ DEÉR i. m. CXXX.tábla 371. ábra.

¹⁶ DEÉR i. m. CXXX.tábla 372. ábra.

¹⁷ DEÉR i. m. CXXX.tábla 373. ábra.

¹⁸ DEÉR i. m. 200.

¹⁹ Vö. BODOR Imre: A magyar korona legkorábbi ábrázolásai. *Ars Hungarica*, VIII., 1980/1. 17–24.

²⁰ Régebben Fugger krónikának tartották: PÁLFFY Géza: Régi szokások – új kihívások. Uralkodókoronázások a kora újkori Magyarországon. *Rubicon*, XXVIII., 2017/1–2. 13.

a mai koronát ábrázolja.²¹ (A korona csúcsán álló kereszt is ferde.) Úgy tűnik, a korona csúcsán eredetileg egyenesen álló kereszt ferdeségét erős nyomás (ütés) okozhatta.²² Arról, hogy mi lehetett ez a nyomás, ütés, bizonyosat nem tudunk. Amikor 1305-ben Wittelsbach Ottó kíséretével Magyarországra utazott, s a koronát egy, a nyeregkapához kötött csobolyóban hozták magukkal, egy éjszaka a rögzítő szíj elszakadt, s a korona leesett.²³

1440-ben, miután a csecsemő V. Lászlót (1440–1457) Székesfehérváron királlyá koronázták, a kis királyt anyja I. Ulászló (1440–1444) hívei elől Bécsbe, Habsburg Frigyes királyhoz menekítette. Udvarhölgye, Kottaner Helén tanácsára a koronát a kis V. László alá rejtették. A Vértes-hegységen át, Győr érintésével végül eljutottak Bécsbe.²⁴ A csecsemő súlya alatt is elferdülhetett a kereszt.

Újabban felmerült annak a lehetősége is, hogy 1638. február 14-én ferdült el. A pozsonyi Szent Márton dómban III. Ferdinánd király (1637–1657) első felesége, Mária Anna királyné koronázására készültek. Bár a királynékat nem a Szent Koronával, hanem egy házi koronával avatták, a szertartáshoz így is szükség volt a Szent Koronára is, mert azt a királyné vállához érintették a szertartás alatt. Amikor fel akarták nyitni a koronálását, kiderült, hogy nincs meg a zárjába illő kulcs. Ezért lakatosokkal nyitatták ki (törtették fel) a ládát, majd a benne lévő koronát tokjából a nádor késsel feszegetve vette ki.²⁵

Végül az sem zárható ki (nem tudható, mikor, mert forrás nem szól róla), hogy a Szent Koronát úgy helyezték bele a ládájaiba, hogy felső része és azon a kereszt nem pontosan illeszkedett be a helyére, s a kimagasodó részre óvatlanul rácsapták a láda fedelét...

Bonyolítja a kérdést, hogy a korona keresztjének az elferdülése feltételezett késői időpontjai után is előfordulnak olyan ábrázolások, amelyek a Szent Korona csúcsán egyenesen álló keresztet tüntetnek fel. A Mária Terézia 1741. évi koronázását megörökítő Franz Messmer udvari festő reprezentatív munkájáért 1770-ben 6200 forint honoráriumot kapott a királynő magánkasszájából. A festményen a királynő koronázási ornátusban, fején a függőlegesen álló keresztű Szent Koronával látható. De egyenes a kereszt a királynőt kíséretével ábrázoló,

²¹ DEÉR i. m. CXXXI. tábla 377. ábra.

²² BERTÉNYI (1996) i. m. 83.; TÓTH-SZELÉNYI 1999. 83.

²³ BERTÉNYI (1996) i. m. 82.

²⁴ Uo. 95.

²⁵ PÁLFFY Géza: A Szent Korona balesete 1638-ban. In: „*Nem súlyed az emberiség!*”... *Album amicorum Szörényi László LX. születésnapjára*. Budapest, 2007. 1436–1442.

vagy az aransarkantyús avatását bemutató képen is.²⁶ A királynő 1741. évi arany felajánlási érmein ugyancsak egyenes kereszttel szerepel a Szent Korona.²⁷

Kérdés: nem befolyásolta-e esetleg az egyes műalkotások készítőit olyan elképzelés, amely akár a valóság ellenére is tökéletesen, azaz egyenes kereszttel kívánta láttatni a Szent Koronát? A kereszt elferdülésének időpontja így ma is nyitottnak tekinthető.

Már II. (Kis) Károly (1385–1386) koronázásán jelen volt Magyarország zászlaja, de az apostoli kereszttel együtt sor került zászló átadására I. Ulászló koronázásakor is.²⁸ A Mohácsot követő időszakban az egyes társországok címereit viselő zászlók állandó szereplőkké válva emelték a királyavatások ünnepélyességét.²⁹

Ha nem is a koronázási jelvényegyüttes darabjaként tartjuk számon, a korájuk óta állandó és fontos szereplője volt a királyavatásoknak a ma (is) az esztergomi érsek kincstárához tartozó eskükereszt, amelyre a szertartás egyházi része alatt az uralkodó esküdött, hogy Magyarország törvényeit és szokásait meg fogja tartani.³⁰

Miután az első magyar királyt 1083-ban szentté avatták, s 1215-ben Hartvik püspök által írt legendája templomi olvasmánnyá vált, nemcsak a hagyomány szerint II. Szilveszter pápa által küldött koronáját említik (1256-tól) szentként, hanem hagyomány szerinti személyes (illetve annak tartott) tárgyai is ereklyének számítottak, s részesévé váltak a királyavató szertartásoknak. A XII. század végén és a XIII. században a királyi koronát a többi koronázási jelvénnyel és Szent István hagyomány szerinti trónusával együtt Székesfehérvárott, a királyi bazilikában őrizték a prépost és az örkanonok felügyelete alatt.³¹

IV. Béla (1235–1270) koronázásáról írva a Képes Krónika megemlíti, hogy a koronázási menetben Kálmán herceg (a király öccse) vitte a kardot, Béla lovát pedig Dániel (Danyii) halicsi herceg vezette.³² Elképzelhető, hogy ez a vonulás

²⁶ SERFŐZŐ Szabolcs: Mária Terézia pozsonyi koronázásának képei. *Rubicon*, XXVIII., 2017/1–2. 50. oldal 4. kép, 58. oldal 12. kép, 62. oldal 16. kép

²⁷ SOLTÉSZ Ferenc Gábor – TÓTH Csaba: Koronázási numizmatika. *Rubicon*, XXVIII., 2017/1–2. 52.

²⁸ FÜGEDI Erik: A magyar király koronázásának rendje a középkorban. In: SZÉKELY György (szerk.): *Eszmetörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1984. 263.

²⁹ PÁLFFY Géza: Koronázási országzászlók és zászlóvivő főnemesek. *Rubicon*, XXVIII., 2017/1–2. 31–37.

³⁰ HEGEDŰS i. m. 53.

³¹ DEÉR i. m. 173–176.

³² *Képes Krónika* 1964. 63r (125. oldal)

annak a kialakulóban lévő világi ceremóniának a része lehetett, amelynek keretében az egyházi szertartás befejezése után a király a fehérvári bazilikából egy másik templomba ment, s ott bíraskodott, azaz megkezdte az uralkodást. (Persze az sem zárható ki, hogy Béla csak meg akarta mutatni magát a templomba be nem férő tömegnek...)

A vesztes mohi csata után (1241) a király a tatárok elől a tengerpartra menekítette kincseit és Szent István földi maradványait.³³

1290-ben a meggyilkolt IV. László (1272–1290) királynak nem volt fia. A család rég Itáliába szakadt ága sarjának, az onnan érkező III. Andrásnak (1290–1301) az ellenfelei azzal akarták megakadályozni a megkoronázását, hogy a trónjelölt elől el akarták rejteni a koronát. Tódor fehérvári prépost azonban keresztülhúzta számításaikat, s „Szent István koronáját” a megszállt időben átadta Andrásnak, így sor kerülhetett a szertartásra, amelynek keretében a fehérvári bazilikában István király „megszentelt ruháját” adták Andrásra, fejére feltették „Szent István koronáját”, majd kezébe adták a jogart és az országalmát. Az eseményekről beszámoló stájer krónikás szerint a főurak csak azután voltak hajlandók esküt tenni az új királynak, miután András is esküt tett. András csakhamar egy Csepel-szigeti birtokadományával fejezte ki háláját Tódor mesternek.³⁴ Íme, a Szent Korona 1290-ben már az érvényes királlyá avatás nélkülözhetetlen kelléke, s megjelenik a későbbi királyavatási szertartások részét külön képező (a templomon kívül letett) világi eskü.

Szent István és korai királyaink szertartásrendjét illetően megoszlanak a vélemények. Van kutató, aki Salamon király gyermekkori megkoronázásának a krónikában történt megörökítése nyomán az ősi (angolszász) Egbert (Dunstan) ordóra gondol.³⁵ De felmerült a német koronázásoknál követni szokott ún. mainzi ordó használatának a lehetősége is. Nagy Lajos (1342–1382) és az őt követő uralkodók királlyá avatásának szertartásrendje a francia Guillaume Durand mendési püspök által 1292–1295 között szerkesztett Pontificale Romanumban leírt szertartásrendet (Durandus ordo) követte. Ennek egy példányát bevezették a ma is Esztergomban őrzött, Mátyás király korabeli, Filipec János váradi püspök (1476–1490) számára készült főpapi szertartáskönyvbe.³⁶ 1596-ban a tridenti zsinat szellemiségét tükröző Pontificale Romanum használatát írta elő

³³ DEÉR i. m. 228. 154.lj.

³⁴ DEÉR i. m. 181.; BERTÉNYI (1996) i. m. 81.

³⁵ GERICS József: Az úgynevezett Egbert-(Dunstan-)ordo alkalmazásáról a XI. századi Magyarországon. In: SZÉKELY i. m. 260–261.

³⁶ FÜGEDI Erik: A magyar király koronázásának rendje a középkorban. In: SZÉKELY i. m. 260–261.

VIII. Kelemen pápa (1592–1605). Ennek 1611. évi kiadását is őrzi az Esztergom-Budapest Főegyházmegye gyűjteménye. Az azóta érvényes magyarországi koronázási szertartásrend fő templomi mozzanatai: 1. a király és kíséretének fogadása, 2. acclamatio (1687-ig a Habsburg-dinasztia férfiági örökösödésének elfogadásáig háromszor megkérdezték a jelenlevőket, akarják-e a jelöltet királylyá koronázni), 3. koronázási eskü, 4. a király megáldása, 5. olajjal felkenés, 6. a palást (=Szent István ruhája) felöltése, 7. a koronázási kard átadása, 8. kardvágás, 9. koronázás, 10. a jogar és az országalma átadása, 11. trónbaültetés (intronizáció), 12. a koronázási ajándék (arany) átadása a koronázó érseknek. Ezt követi az ún. világi ceremónia („az uralkodás megkezdése”), amely a templomon kívül, kevésbé kötötten (a helyi viszonyokhoz alkalmazkodva) zajlott. Ennek fő mozzanatai: 1. aranysarkantyús vitézek avatása, 2. az esztergomi érsek által felolvasott szövegre letett koronázási eskü, 3. a koronázó dombon végrehajtott négy kardvágás, 4. annak ígérete, hogy a király bármilyen irányból érkező támadástól megvédi az országot, s végül 5. a koronázási lakoma.³⁷

Valószínűleg a koronázási dombon történt kardvágások „előképe”, hogy I. Ulászló koronázásakor a Szent Márton dóm tornyából kihajolva négy kardvágást tett.³⁸

I. Károly (Károly Róbert) királlyá avatásának a körülményei is azt tanúsítják, hogy a XIV. századra a Szent Korona nélkülözhetetlen kellékévé vált az érvényes koronázásnak. Az ifjú trónkövetelőt 1301-ben (III. András halálát követően) nem Fehérvárott, hanem szokatlan helyen, az esztergomi bazilikában egy alkalmi jelvénnel koronázta meg Bicskei Gergely esztergomi érsek, miután az akkor már szokásossá vált koronázó városba nem engedték be őket.³⁹ A királyi címet a Fehérvárott a Szent Koronával megkoronázott (de a nagybirtokosok kezéből a tényleges hatalmat átvenni nem tudó) cseh Vencel (1301–1304), majd Wittelsbach Ottó (1305–1308) viselték. 1308-ban a korona az Ottót elfogó László vajda kezébe került. Miután a bajor herceg végre kiszabadulva hazavergődött, haláláig (1312) magyar királynak is tekintette magát, de nem avatkozott be többé hazánk sorsának alakításába.

Megnyílt a lehetőség a pápa jelöltje, illetve legátusa előtt, de a Károly Róbert mindenki által elismert királlyá avatásához szükséges Szent Koronát a vajda Gentilis legátus fenyegetésének a hatására sem volt hajlandó kiadni. Gentilis

³⁷ HEGEDŰS i. m. I.7 39–41. és II.5 45–51.

³⁸ FÜGEDI i. m. 263.

³⁹ ZSOLDOS Attila: Anjou Károly első koronázása. In: KÖRMENDI Tamás – THOROCZKAY Gábor (szerk.): *Auxilium historiae*. Budapest, ELTE BTK, 2009. 408–409.

ezért egy díszes, új koronát készíttetett, s 1309 nyarán Károly Róbertet ezzel újra megkoronázták, a „fogságban lévő” királyi koronára pedig a legátus átkot mondott, hogy mindaddig ne lehessen érvényesen koronázni vele, amíg Károly Róbert kezére, vagy a székesfehérvári káptalan birtokába nem kerül. Mikor aztán László vajda végül mégiscsak kiadta a nála lévő koronát, 1310 nyarán a fiatal királyt ezzel harmadszorra is megkoronázták.⁴⁰ Az a körülmény, hogy a pápai legátus által felszentelt koronát sem találták elégségesnek, s ragaszkodtak az „igazi” koronával való újrakoronázáshoz, egyértelműen bizonyítja, hogy a XIV. század elejére „Szent István koronája” már az érvényes királlyá avatás nélkülözhetetlen kellékévé, helyettesíthetetlené vált. Első Anjou uralkodónk igen gondosan őriztette is a Koronát, de most már nem Székesfehérvárott, hanem az 1323 után állandó székhelyéül szolgáló Visegrádon. Birtoklásának dokumentálása 1403-ban vált ismét politikailag fontossá. A bárók és főpapok egy csoportja Nápolyi László személyében ellenkirályt állított, aki Zarában partra is szállt, s megkísérelte elfoglalni az országot. De hiába koronáztatta meg magát egy másik koronával, Zsigmond király (1387–1437) és hívei rögtön érvénytelennek nyilvánították e koronázást, amely egy „hamis és alkalmatlan koronával” történt, Zsigmond pedig azzal bizonyította riválisa királyságának törvénytelen voltát, hogy nagyszámú néző jelenlétében Visegrádon fejére tette az „igazi” Koronát.

Miután felépült a „Friss” palota, Zsigmond Budára hozatta a Koronát, s a királyi vár tárnoki házában, a vízmedence mellett, a néhai István herceg tornyánál őrizték.⁴¹ 1434-ben Zsigmond Bázalból utasította a győri püspököt, vigye innen a koronázási jelvényeket Esztergomba, s adja át megőrzésre Pálóczi György esztergomi érseknek és rokonának, Pálóczi László későbbi országbírónak, amíg ő vissza nem tér az országba.

György érsek halálát követően Zsigmond utóda, Albert király (1437–1439) ismét Visegrádra vitte a Koronát. Itt bizalmas hívére, Szentgyörgyi és Bazini György grófra, valamint annak fiára bízta. A Koronához vezető helyiség ajtaját több jelenlévő főpap és nemes pecsétjével is lezárták, így most már a rendek képviselői is szerepet kaptak a koronaőrzésben. Ezt követően még a XV. században kialakult, s 1945-ig fennállt a koronaóri intézmény. Először egy főpap

⁴⁰ BARTONIEK Emma: *A magyar királykoronázások története*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1987. (reprint) 62.

⁴¹ BERTÉNYI (1996) i. m. 83–84.

és egy főúr, majd két (országgyűlés által választott) főúr feladatává vált a Szent Korona (és a többi koronázási jelvény) őrzése.⁴²

Albert halálakor felesége áldott állapotban volt. A magyar hatalmi elit megoszlott: egy részük az Erzsébet királynétől születendő utódot kívánta királynak, másik, nagyobb csoportjuk a török veszély torkában nem kívánta egy csecsemőre, illetve anyjára bízni az ország kormányzását, ezért a fiatal lengyel uralkodó, Ulászló magyar királlyá választását szorgalmazta. Az özvegy királyné bizalmas udvarhölgyével, Kottaner Jánosné Wolfram Helénnel krimibe illő izgalmak közt ellopatta a Szent Koronát. Az udvarhölgy ránk maradt emlékiratában részletesen elmondja, hogy 1440. február 20. éjszakáján segítőtársával és szolgájával hogyan törnek be a koronát őrző helyiségbe, miként teszik egy vánkosba a tollak mellé, ill. helyére, borítanak rá egy tehénbőrt, s viszik a szánhoz, majd a Duna jegén át Visegrádról Komáromba, az ott fiát épp akkor megszüülő királynéhez.

Ezt követően a kis V. (Utószülött) Lászlót (1440–1457) a Szent Koronával Székesfehérvárott királlyá avatják. Hamarosan Bécsbe kell menekülniük, mert az Ulászló-párt és a lengyel király ellenállás nélkül birtokba veszi az országot. A Koronát magukkal viszik.⁴³ Ulászló hívei Visegrádon kénytelenek a hátramaradt többi koronázási jelvénnyel beérni. A Szent Koronát úgy próbálják meg pótolni, hogy Szent István fejereklyéjéről leszerelik az azt fedő koronát, s ezzel, valamint a többi koronázási jelvénnyel avatják királlyá I. Ulászlót (1440–1444). Maguk is érzik azonban a kényszerűségből nélkülözött Szent Korona fontosságát, ezért 1440. július 17-én oklevelet adnak ki, melyben hangsúlyozzák, hogy „a koronázás mindenkor az országlakók akaratától függ és a korona hatékonysága és ereje az ő jóváhagyásukon alapul”. Most Erzsébet királyné Visegrádról eltulajdonította a koronát, amellyel ez ideig Magyarország királyait meg szokták koronázni, s egy alig három hónapos gyermeket illetett vele, ennek a megkoronázását érvénytelenítik. Mivel a koronát Erzsébet most is magánál tartja, egy új, (Szent István fejereklyéjéről levett) koronával koronázták meg Ulászlót, aki így ugyanolyan (királyi) jogok birtokában legyen, mintha a fejét

⁴² 1462: 2. tc. A korona biztonságos őrzéséről. 1492: 3. tc. A Szent Koronát Visegrádon őrizték. 1498: 256. tc. Ne a főpapok őrizték. 1500: 23. tc. Koronaörnek két világi főurat válasszanak. – KATONA Tamás (szerk.): *A korona kilenc évszázada*. Budapest, Európa, 1979. 570–571.; BERTÉNYI Iván: A pecsétek, mint a magyar rendek Szent Korona őrzésében birtokolt jogai előtörténetének a forrásai. In: BERTÉNYI Iván – DÓKA Klára: *Magyar Egyháztörténeti Évkönyv 2. Bogyay Tamás emlékére*. Budapest, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Alapítvány, 1996. 49–54. A koronaöri tisztség 1945-ig fennállt.

⁴³ MOLLAY Károly: *A korona elrablása: Egy magyar nő, Kottaner Jánosné emlékirata 1439–1440-ből*. Budapest, Magyar Helikon, 1975.

a régi koronával illették volna. A régi koronát vissza kell szerezni, de ha ez nem sikerülne, a jövőben a többi koronázási jelvénnel együtt az új korona is alkalmas lesz a királlyá tételre.⁴⁴

Kottanerné emlékiratában érdekesen fejtegeti a törvényes királykoronázás három alapfeltételét: 1. Magyarország királyát a Szent Koronával kell megkoronázni, 2. az esztergomi érsek koronázza meg és 3. a koronázás Fehérvárott történjen meg.⁴⁵

A Szent Koronával való felavatás követelményét királykoronázásaink szokásrendjének a kialakulása után mindig tiszteletben tartották. I. Ulászló 1444-ben Magyarországért halt hősi halált a várnai csatában, de hiába koronázták meg a Szent Korona távollétében a Szent István hermájáról levett koronával, s szerepeltették a szertartásban a többi – hagyomány szerint – első királyunkhoz köthető jelvényt, a későbbi jog csak akkor ismerte el érvényesnek birtokadományait (egyébként I. Mátyás megkoronázása előtt tett adományaihoz hasonlóan...), ha valamelyik, a Szent Koronával megkoronázott király utóbb megerősítette azokat. A török veszély torkában a magyar rendek utólag elismerték V. László koronázásának az érvényességét, s a király kiskorúsága idejére (1446–1452) Hunyadi János személyében kormányzót választottak. Így csak László halála után lett volna szükség a Szent Koronával végrehajtott királyavató szertartásra, de az III. Frigyes kezében volt. Ráadásul a császár maga is igényt formált a magyar trónra, így I. Mátyást királlyá választása után 1458-ban csak intronizálni lehetett. Miután Frigyes vereséget szenvedett Mátyással szemben, hosszú alkudozások után 1463-ban 80.000 magyar forintért visszaadta a koronát (és az Erzsébet királynétól zálogba kapott Sopron városát). Így 1464 tavaszán végre hat év uralkodás után I. Mátyást meg lehetett koronázni.⁴⁶

Mátyás halála után a korona házasságon kívül született fia, Corvin János birtokában volt, de mivel ő katonailag alulmaradt II. Ulászló (1490–1516) híveivel szemben, kénytelen volt átadni, sőt a királyavató szertartáson ő vitte a Szent Koronát a fehérvári bazilikába. Ulászló koronázását a történetíró Bonfini részletesen megörökítette, lényegében a Durand-féle szertartásrend követésével folyt le.⁴⁷ II. Ulászlót már Csehországból érkezéskor, Farkashidánál arra kötelezték, hogy az országba lépése előtt olyan szerződést kössön a magyar bárókkal, amiben jó előre korlátozta saját hatalmát. („Koronázási hitlevelet” a

⁴⁴ BERTÉNYI Iván (szerk.): *Magyar történelmi szöveggyűjtemény 1000–1520*. Budapest, Osiris, 2000. 443–444.

⁴⁵ MOLLAY i. m. 82.; FÜGEDI i. m. 265.

⁴⁶ BARTONIEK i. m. 65–66.

⁴⁷ FÜGEDI i. m. 256–265., 269–271.; BERTÉNYI (1996) i. m. 103.

következő királyjelöltekkel is kiállítottak.) Ulászló fiát, II. Lajost (1516–1526) Ulászló 1508-ban, kétéves korában megkoronáztatta. Helyette apja adott ki koronázási hitlevelet. Az intronizációnál a trónba ültetett kisfiú feje felett az esztergomi érsek és a nádor tartotta a királyi koronát.⁴⁸

A tragikus mohácsi vészt és II. Lajos király örökös nélküli halálát követően az egyik koronaőr Szapolyai János volt. Így a korona rendelkezésére állt, 1526. november 11-én Székesfehérvárott királlyá lehetett avatni. A Szent Korona Perényi Péter koronaőrnel maradt, aki csakhamar átállt Ferdinánd oldalára, s 1527. november 3-án a Habsburg főherceget is meg lehetett koronázni. Így I. János király (1526–1540) és I. Ferdinánd (1527–1564) királlyá avatása egyaránt a Szent Koronával történt. A két király hívei fegyveres harcokat folytattak egymással,⁴⁹ de évszázadok távlatában a Habsburg uralkodók is elismerték Szapolyai földbirtok adományait, mert azok a Szent Koronával felavatott királytól származtak.

A Szent Koronával történt koronázás kötelező érvényességű feltételként kezelésével szemben az esztergomi érseket, mint koronázó személyt esetenként helyettesíteni lehetett. III. István (1162–1172) Bizánc támogatását élvező ellenkirályait, II. Lászlót (1162–1169), majd IV. Istvánt (1163–1165)⁵⁰ Miklós kalocsai érsek koronázta meg. Ugyancsak a kalocsai érsek (András) koronázta királlyá a Bizáncból érkező III. Bélát (1173–1196), miután a gregoriánus elveket valló Lukács esztergomi érsek erre pápai felszólítás után sem volt hajlandó... III. Béla ugyanakkor a pápa felszólítására oklevelében hangsúlyozta, hogy bár elfogadta a koronát a kalocsai érsek kezéből, az csak egyszeri eset volt, mert a jövőben az esztergomi egyház érsekei kötelesek megkoronázni a magyar királyokat. Utóbb (az esztergomi érseki szék betöltetlensége idején) János kalocsai érsek koronázta meg III. Lászlót (1204–1205), majd II. Andrást (1205–1235). Miután Jánost időközben Kalocsáról áthelyezték az esztergomi érseki székbe, az ő kérésére III. Ince pápa 1209-ben megismételte azokat a korábbi pápai intézkedéseket, amelyek az esztergomi érsek javára szóltak. Az esztergomi és a kalocsai érsek közti jogvita tovább folyt. 1212-ben a pápai döntés ismét az esztergomi érsek koronázási joga mellett szólt. Az azonban szabályozatlan maradt, ki koronázhat az esztergomi érsek helyett, ha ő valamilyen ok miatt nem végezheti el a szertartást.

⁴⁸ BERTÉNYI (1996) i. m. 101. és 103.

⁴⁹ BERTÉNYI Iván – GYAPAY Gábor: *Magyarország rövid története*. Budapest, Maecenas, 2001. 189.

⁵⁰ KÖRMENDI Tamás: Lukács. In: BEKE Margit (szerk.): *Esztergomi érsekek 1001–2003*. Budapest, Szent István Társulat, 2003. 63–64.

1301-ben Vencelt (magyar nevén Lászlót) János kalocsai érsek, 1305-ben Ottót a veszprémi és csanádi püspökök avatták királlyá. 1387-ben Zsigmondot Himházi Benedek veszprémi püspök. 1490-ben az esztergomi érseki szék be volt töltve, de Estei Hippolit kiskorúsága miatt II. Ulászlót Tuz Osvát zágrábi püspök avatta királlyá. Mohács után Jánost és V. Ferdinándot egyaránt Podmaniczky István nyitrai püspök koronázta meg.⁵¹

Azt, hogy melyik főpap koronázhatott az esztergomi érsek helyett, elsődlegesen napi adottságok, politikai, gyakorlati szempontok határozhatták meg. Míg a Szent Korona távolléte akadályozta, vagy érvénytelenné tette a királyavatást, az esztergomi érsek helyett más koronázó szereplése nem érvénytelenítette azt. Ha nem volt az esztergomi érseki szék betöltve, emiatt nem halasztották el a szertartást s következő érsek kinevezéséig.

Szent István és korai királyaink kormányzásának a helyszínéről nincsenek egyértelmű forrásaink. Elképzelhető, hogy első királyainkat a korai uralkodói központban, Esztergomban avatták. Csakhamar azonban Szent István sírjának a városában, Székesfehérvárott koronázták meg uralkodóinkat. A XII. század közepétől ez már bizonyítható. Kottaner Jánosné teljes joggal tartja az érvényes koronázás (harmadik) feltételének, hogy arra Székesfehérváron kerüljön sor.⁵² Ez tulajdonképpen észszerű követelmény volt: a Szent Korona birtoklása és az egyház támogatásának az elnyerése mellett a királyjelöltnek (katonai) erőt kellett felvonultatni, hogy az ország közepén fekvő Fehérvárt elfoglalja, s ott a szertartást megrendezhesse. Károly Róbert első (1301) koronázását nemcsak azért tartották érvénytelennek, mert nem a Szent Koronát helyezték az ifjú trónjelölt fejére, hanem azért is, mert Fehérvárra nem engedték be. Ezért vonultak az őt támogató Bicskei Gergely esztergomi érsek székvárosába, s az ottani érseki kincstárban könnyen találhattak egy alkalmi fejéket a szertartáshoz.⁵³

1527 után új korszak köszönt be koronánk történetében. Az ország két, majd Buda török elfoglalása után három részre szakad. 1539-ben Izabellát, János király feleségét még meg lehet koronázni a fehérvári Nagyboldogasszony bazilikában, de 1534-ben a koronázóvárost is elfoglalja a török. Az 1529. évi Bécs elleni török támadás idején a magyar Szent Korona megjárja a hazánkon átvonuló török szultán táborát is. A János király pártján álló Bánffy János elfogja a török elől a koronával menekülő Perényi Péter koronaörtl, s Szulejmán

⁵¹ SOLYMOSI László: *Az esztergomi érsek koronázó joga a középkorban*. In: HEGEDŰS i. m. 8–11.

⁵² BERTÉNYI Iván: *Királykoronázások és királytemetések Székesfehérvárott*. *Rubicon*, XXIV., 2013/6. 4–13.

⁵³ ZSOLDOS i. m. 408.

szultán táborába viszi. A szultán aztán átadja a koronát az általa támogatott János királynak. 1538-ban Szapolyai fia nevében is elismerte Ferdinánd leszármazóinak örökösödési jogát az egész országra. Ezért János király halála után özvegye nem koronáztatta meg fiukat, János Zsigmondot. Hosszú tárgyalások után 1551-ben Erdély átadásáról is megegyeztek. Habsburg-párti magyar urak vitték a koronát Tokajig, majd Pozsonyba szállították.⁵⁴

A Habsburg uralkodók székhelye Bécs volt. Egy ideig a koronát Bécsben, majd a török hadszíntértől még távolabb, I. Rudolf király (1576–1608) kedvelt lakhelyén, Prágában őrizték. 1608-tól elvileg Pozsonyban állandósult az őrzőhely.

A Habsburg királyok (majd 1556-tól egyben német-római császárok) székhelye, Bécs lett egyúttal Magyarország legfontosabb politikai központja, de emellett az ország területén Pozsony városa vette át Buda főváros szerepét. Itt szerveződtek meg a legfőbb magyar kormányzók: Magyar Királyi Kamara, a helytartóság, majd 1723–24-től a Magyar Királyi Helytartótanács, a legfőbb bírói szerv, a Curia. Többnyire itt ült össze a Magyar Tanács és az országgyűlés is. Érthető, hogy Fehérvár koronázóvárosi szerepét is Pozsony vette át. Csak akkor avatták másutt királyainkat, királynéinkat, ha biztonsági, vagy nyomós politikai indokok megkövetelték ezt. (1625-ben) III. Ferdinánd (1637–1657) és (1622-ben) II. Ferdinánd (1618–1637) második felesége koronázását Bethlen Gábor hadjáratai, 1681-ben I. Lipót (1657–1705) (harmadik) felesége koronázását Thököly előretörése miatt rendezték meg Sopronban. 1792-ben I. Ferenc (1792–1835) a (második) felesége koronázására a budai Mária Magdolna (a későbbi helyőrségi) templomban azért került sor, mert az udvar politikai gesztust kívánt gyakorolni a magyar nemességnek az akkor kitört francia háborúban. I. Ferenc további feleségeit 1809-ben, ill. 1825-ben Pozsonyban koronázták meg, így a középkori Esztergom és Fehérvár után Pozsony lett hazánk harmadik, Sopron a negyedik, Buda az ötödik koronázó városa. 1867-ben Budán, illetve 1916-ban Budapesten avatták királlyá két utolsó uralkodónkat, I. Ferenc Józsefet (uralkodott 1916-ig) és IV. Károlyt (uralkodott 1918-ig). Az utolsó pozsonyi királyavatásra 1830-ban, V. Ferdinánd koronázásakor került sor.⁵⁵

⁵⁴ BARTONIEK i. m. 174–175.; BERTÉNYI (1996) i. m. 110.

⁵⁵ PÁLFFY Géza: III. Károly 1712. évi koronázásának 16. századi gyökerei. In: HEGEDŰS i. m. 15–26.; PÁLFFY Géza: Magyarország harmadik koronázóvárosa, Pozsony nagy korszaka. *Rubicon*, XXVIII., 2017/1–2. 18–23.; PÁLFFY Géza: *A Szent Korona Sopronban. Nemzeti kincsünk soproni emlékhelyén*. Sopron, MNL Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, 2014.

A fehérvári Boldogasszony bazilika szerepkörét átvevő pozsonyi Szent Márton templom tornyának a csúcsán ma is aranykorona emlékeztet az 1563-tól 1830-ig ott tartott királykoronázásokra.

Mínthogy Fehérvár török kézre került, a koronázás érvényességének középkori feltételei közül egy szükségképpen megváltozott. Érdekes, hogy a török kiűzése után sem merült fel, hogy Fehérvár visszaszerezze koronázóvárosi szerepkörét. (Pozsonyt 1792-ben, majd 1867-ben Buda, illetve 1916-ban Budapest követte.)

A középkorban kialakult szertartásrend másik két elve 1527 után is megmaradt: csak a Szent Koronával lehetett érvényesen királyt avatni, s az esztergomi érsek tiszte és joga volt a korona fejre tétele. Ugyanakkor templomon kívüli szertartásrendben természetesen változott a koronázási domb, a négy világtáj felé végzett kardvágások színhelye, változott a koronázótemplom dekorációja is. Mínthogy a Habsburgok más országok királyai is voltak, magyar királlyá avatásukkor „képviselheték” többi tartományaikat is: a magyar koronázási jelvények mellett más országaik koronázási jelvényeit, illetve azok másolatait is felvonultatták. (Ezek persze nem vettek részt a szertartásban.) Az újabb udvari reprezentációnak megfelelően megjelentek az egyes országok címereit díszes öltönyükön viselő heroldok (a magyar, a császári, a birodalmi, az osztrák és a cseh herold). A magyar főurak Magyarország és társországai, melléktartományai címereit viselő zászlókkal jelentek meg, s oldalt felsorakozva emelték a templomi szertartás ünnepélyességét.⁵⁶

Az idő előrehaladtával a templomon kívüli szertartások ünnepélyessége is fokozódott. A Bécsből érkező királyjelöltet és kíséretét az országhatártól Pozsonyig felálló díszőrség fogadta. A koronázó város határában (később az egyes vármegyék földjéből emelt) koronázási dombon a király (ún. világi) esküt tett az ország törvényeinek a betartására. E dombon felvágatva tette meg a négy kardvágást az égtájak felé. Emellett egy másik templomban aransarkantyús lovagokat avattak. Pozsony közel fekszik Bécshez, így érthető, hogy egy sereg külföldi előkelőség is megjelent a koronázásokon. A főúri ifjak lovagi tornákat rendeztek, „lándzsatorésre” hívták ki egymást, „várostromokat”, vízi csatákat játszottak el, tűzijátékokat mutattak be.

Előfordultak olykor balesetek is: 1563. szeptember 9-én, Miksa nejének, Mária királynénak a koronázása után az ünnepséget lezáró hadijátékban a

⁵⁶ PÁLFFY Géza: Országzászlók és zászlóvivő főnemesek. *Rubicon*, XXVIII., 2017/1–2. 31–37.

pozsonyi várat támadták és védték. A küzdelem hevében néhány olasz katona belezuhant a lángvetőgépekbe és halálra égette magát.⁵⁷

A koronázási szertartás befejező része a koronázási lakoma. Politikai kérdés volt, hogy a koronázó érseken kívül a magyarok közül ki ülhet még (ülhet-e valaki) a király asztalához. A magyar hatalmi elit képviselőinek tiszte volt, hogy a középkori eredetű étékfogó mesteri, pohárnoki címeiknek megfelelően ők szolgáljanak fel a királyi asztalnál.⁵⁸ A koronázásra összegyűlt sokaság számára ökörsütést rendeztek.⁵⁹

Az esztergomi érsek középkorból örökölt koronázási jogát 1527 után senki sem vonta kétségbe. I. Ferdinánd 1527. évi fehérvári koronázásán Báthory István nádor a koronázó főpappal együtt tette fel a koronát a király fejére. A következő, 1563. évi koronázást megelőzően (1562-ben) Nádasdy Tamás nádor meghalt, most Oláh Miklós esztergomi érsek egyedül tette fel a koronát Miksa fejére.

Ez visszalépést jelentett a magyar főurak politikai befolyásának a reprezentálásában. Oláh érsek ezzel – az újabb történeti feltételezés szerint – partnere lett a Habsburg udvarnak, hogy ne nevezzenek ki nádort, mert így az érsek királyi helytartó maradhatott. (A nádorválasztással ezt a tiszte azonnal elvesztette volna.) A nádor koronafeltételi jogát csak 1687-ben I. József (1705–1711) királlyá avatásakor a kiváló udvari kapcsolatokkal rendelkező Esterházy Pál tudta visszaszerezni.⁶⁰ Az első egyházi és világi tisztségviselő együttes koronafeltétele a nádori tisztség fennállásának a végéig szokás maradt. I. Ferenc József és IV. Károly királlyá avatásához – nádor már nem lévén – az esztergomi érsek társaságában nádorhelyettes tette fel a király fejére a Szent Koronát. Az országgyűlés mindkét esetben a hivatalban lévő miniszterelnököt (gróf Andrássy Gyulát ill. gróf Tisza Istvánt) választotta meg e feladatra.⁶¹

A királynéknak jóval kevesebb szerepük volt az állami életben, de őket is megkoronázták. (Habsburg uralkodóink közül néhányat csak más országokban, így magyar királynévá koronázásuk elmaradt.) A XIII. század 10-es éveitől a

⁵⁷ BERTÉNYI (1996) i. m. 114.

⁵⁸ III. Károly (1712–1740) királlyá avatásának részletes leírása: HENDE Fanni: Az 1712. évi királykoronázás. In: HEGEDŰS i. m. 27–33.

⁵⁹ GULYÁS Borbála: Ünnepségek és lovagi tornák a 16. századi koronázásokon. *Rubicon*, XXVIII., 2017/1–2. 38–443.; PÁLFFY Géza: Koronázási lakomák a 15-17. századi Magyarországon. Az önálló magyar királyi udvar asztali ceremóniarendjének kora újkori továbbéléséről és a politikai elit hatalmi reprezentációjáról. *Századok*, CXXXVIII., 2004/5. 1005–1101.

⁶⁰ PÁLFFY Géza: Régi szokások – új kihívások. Uralkodókoronázások a kora újkori Magyarországon. *Rubicon*, XXVIII., 2017/1–2. 12.

⁶¹ BERTÉNYI (1996) i. m. 135. és 140.

pápai szabályozás volt az irányadó, hogy ha a királyt és királynét együtt kellett megkoronázni és felkenni, az esztergomi érsek a királyt, a veszprémi püspök a királynét koronázta és kente fel. Ha csak a királyné szertartására került sor, az érsek kente fel, s a püspök koronázta meg. Ha az érsek nem volt jelen, a püspök végezte az egész szertartást.⁶²

A királyné fejét egy „alkalmi”, úgynevezett „házi” koronával illették, de Mohács után elterjedt az a gyakorlat, hogy a Szent Korona is szerepelt a szertartáson. Az esztergomi érsek (véltetően 1681-től ő és a nádor együtt) érintette a királyné vállához (=a királyné osztozik férjével az uralkodás terheiben).⁶³ A veszprémi püspökök többször is megpróbálták kiszorítani a szertartásból az esztergomi érsekeket, de nem jártak sikerrel.⁶⁴

Bár több trónörökös már a középkor óta apja uralma idején királlyá koronáztak, a megkoronázott ifjú király az újkorban apja halála után vette át a hatalmat. A magyar országgyűléseknek ilyenkor csak reprezentációs szerep jutott. A XVII. század elején azonban változás történt. Rudolf királyon elhatalmasodott az elmebaj, s mivel már nem volt alkalmas a kormányzásra (a család és az osztrák hatalmi elit jóváhagyásával) öccse, Mátyás főherceg lemondatta a trónról. Rudolf azonban nem halt meg, Mátyásnak jogalap kellett, s ezt csak a magyar országgyűlési választás adhatta meg. Ennek ellentételezéseként a magyar rendek fontos, jogszabályokban biztosított politikai jogokat alkudtak ki maguknak (1608. évi koronázás előtti és utáni törvények). A Rudolf által Prágába vitt Szent Koronát nagy ünnepélyességgel vitték Mátyás ottani táborába, majd szállították Pozsonyba.

A Szent Koronát a pozsonyi vár egyik tornyában őrizték a két koronaőr – egy katolikus és egy protestáns főúr – felügyelete alatt, a koronaőrséget mindkét koronaőr iránti engedelmességre felekkették.

Bocskai István felkelése (1604–1606) idején a török szultán díszes koronát küldött ajándékba. A felkelők vezére azonban nem akarta elzárni az utat a bécsi udvarral folytatandó tárgyalások elől, ezért nem koronáztatta meg magát vele magyar királynak. Halála után nyoma veszett, végül 1610-ben Thurzó György nádor megtalálta, s átadta II. Mátyás (1608–1619) királynak, aki udvari kinestá-

⁶² SOLYMOSI i. m. 12.

⁶³ PÁLFFY Géza: A magyar királynék koronázása Mohács után. *Rubicon*, XXVIII., 2017/1–2. 24–28.

⁶⁴ 1714-ben a veszprémi püspök teszi a „házi” koronát Erzsébet Krisztina fejére, a nádor nyújtja a Szent Koronát az esztergomi érseknek, s ő érinti az oltár lépcsőjén térdelő királyné jobb vállához. KALMÁR János: Királyné-koronázás Pozsonyban 1714-ben. In: G. ETÉNYI Nóra – HORN Ildikó (szerk.): *Idővel paloták...: Magyar udvari kultúra a 16–17. században*. Budapest, Balassi Kiadó, 2005. 215–231.

rában helyezte el. (Ma is Bécsben a Schatzkammerben őrzik.) Hasonlóképpen birtokba vehette a Szent Koronát 1619–1621-es háborúja során Bethlen Gábor is. Őt az 1620. évi pozsonyi országgyűlés királlyá választotta, a Korona is a birtokában volt, mégsem koronáztatta meg magát, s az 1621 utolsó napján kötött nikolsburgi béke értelmében visszaadta a koronát.

1647-ben I. Rákóczi György erdélyi fejedelem (1630–1648) előrenyomuló csapatai elöl a koronát Pozsonyból (az udvari stratégák szerint jobban védhető) Győrbe, 1683-ban a Bécszet támadó török csapatok elöl előbb Bécsbe, aztán Linzbe, majd Passauba menekítik. Különös véletlen, hogy miként Bethlen Gábor támadását a pozsonyi vár tornyába csapó villám előzte meg, 1703-ban, a Rákóczi-szabadságharc kezdetekor is villám csapott abba a toronyba, ahol a koronát őrizték. Ezúttal nagyobb tűz is keletkezett. A koronát Bécsbe szállították és csak a szabadságharc befejezése után került vissza. Az osztrák örökösödési háború (1740–1748) idején ismét útra kelt a korona, a jobban védhető komáromi várba vitték. Napóleon 1805. évi támadásakor (akkori őrzőhelyéről, Budáról) Munkácsra szállították. Napóleon 1809. évi betörésekor előbb Almásy Pál koronaőr pesti házába, majd az egri székesegyház kincstárába, végül a koronaőr gyöngyösi kastélyába vitték.

Mária Terézia (1740–1780) azonban saját jogon uralkodó királynő volt, ezért a férfi uralkodók mintájára folyt királyavató szertartása: a templomban karddal övezték, s nő léte is fellovagolt (az ország valamennyi vármegyéjének a földjéből összehordott) koronázási dombra, hogy a szélrózsa minden irányába megtegye a hagyományos kardvágásokat. A szertartás során a királynőt úrnőnek nevezték, de a férfi uralkodókra vonatkozó formulával éljenezték meg (*Vivat domina rex noster!*).⁶⁵

II. József (1780–1790) nem kívánta letenni az uralkodóink által királlyá avatásukkor a középkor óta letenni szokott ún. koronázási esküt. Ebben kötelezni kellett volna magát Magyarország régi törvényeinek és alkotmányos szokásainak a megtartására, ő viszont az általa elérendő célul kitűzött, modernizált „összmonarchia” megvalósítása érdekében erre nem volt hajlandó, inkább nem koronáztatta meg magát. (Ezért a kortárs magyarok „kalapos király” gúnynévvel illették.) 1784-ben József a koronát Bécsbe szállíttatta, s udvari kincstárában helyeztette el. Halálos ágyán rendeletei legnagyobb részét visszavonta, s a koronát is visszaadta a két koronaőrnek, akik hatalmas össznemzeti ünneplés mellett szállították az ország fővárosába.

⁶⁵ BARTONIEK i. m. 162–163.

I. Ferenc (1792–1835) a nemesség óhajának megfelelően már nem Pozsonyban, hanem Budán (a „Mátyás templomban”) koronáztatta meg magát (most már a koronázási jelvényeket is itt őrizték), de V. Ferdinánd (1835–1848) még apja életében, 1830-ban megrendezett királlyá avatására visszahelyezték a szertartást Pozsonyba.

A szabadságharc kitörése után, 1848 végén Windisch-Graetz seregei Pest-Budához közeledtek, Kossuth és az Országos Honvédelmi Bizottmány Debrecenbe tette át székhelyét. Bónis Sámuel országos biztosként megbízást kapott a koronázási jelvények Debrecenbe szállítására. Leszedette hintaja üvegjeit, hogy a korona ládája felférjen, majd 24 gránátossal az épülő Lánchídon keresztül vitte a szolnoki vonat indóházába, s Szolnokról szekéren tovább a kormány új székhelyére. 1849 májusának végén a főváros felszabadult, a koronázási jelvényeket visszahozták Budára. Az orosz intervenciót követően a koronát előbb Szegedre, majd Aradra menekítették, Szemere Bertalan miniszterelnök és belügyminiszter – naplója elmondása szerint – itt kíváncsiságból felpróbálta. Kapott tanácsot, hogy törje össze vagy dobja a Dunába, de szerencsére nem fogadta meg. A török határ felé menekülve több helyen próbálta elrejtetni, de sehol sem talált alkalmas helyet. Végül közvetlen munkatársaival már a határon, Orsovánál a Duna árterületén elásta, majd török földre lépett. Négy év telt el, mire az osztrák hatóságok megtalálták, miután az emigrációba küldött kémjük Nyugaton megtudta, hol van elrejtve. Hadihajóval Pestre, majd Bécsbe szállították, s miután I. Ferenc József is megtekintette, visszahozták, s a budai várban őrizték a II. világháború végéig. A kiegyezéskor a magyar országgyűlés törvényesnek ismerte el Ferenc József magyar királyságát, s 1867. június 8-án nagy pompával megkoronázták. (Nádorhelyettesként az esztergomi érsekkel együtt az a gróf Andrássy Gyula tette a király fejére a koronát, akit 1848–49-es tevékenységéért – távollétében – a Habsburg hatóságok korábban halálra ítélték.)

1871-ben, majd 1896-ban ismét szabályozták a koronázási jelvények őrzését. 1880-ban Ipolyi Arnold püspök vezetésével egy történészekből és régészekből álló bizottság tudományos vizsgálatokat végzett a Szent Koronán. 1900-ban a biztonságosabb őrzés érdekében a Várban külön pánccéltermet építettek a koronázási jelvényeknek. Az utolsó király és királyné koronázására 1916. december 30-án került sor. A IV: Károly királyavató szertartásáról készült képen jól megfigyelhető, hogy a pántok alá a koronázandó fejméretét követő sapkát húztak.⁶⁶ Az I. világháborút követő öszirózsás forradalmat, a tanácsköztársaságot és a román

⁶⁶ BERTÉNYI Iván: *A magyar korona története*. Budapest, Kossuth, 1978. 80–81. közti kép.

megszállást – csodával határos módon – minden baj nélkül vészelte át a Szent Korona. 1920 márciusában, amikor Horthy Miklós kormányzó jelenlétében egy bizottság felnyitotta a korona őrzésére szolgáló pánccsoszobát, a koronázási jelvényeket sértetlenül a helyükön találta. 1935. augusztus 16-án a Szent István jubileumi emlékévként alkalmából három napos közszemlére kiállították a Koronát. 88000 ember tekintette meg, köztük a német és az olasz katonai küldöttség, Faruk egyiptomi király édesanyja a két lányával, s imádkozott előtte Pacelli bíboros, a későbbi XII. Pius pápa is.⁶⁷

A II. világháború idején a várható légitámadások miatt a koronázási jelvényeket vasládájukban a Vár alatti bombabiztos óvóhelyre vitték.⁶⁸

Koronánk történetének rövid, szinte vázlatos áttekintése során számos, vele történt eseményre csak felületesen utalhattunk. Így is kiderült, hogy becses nemzeti és vallási ereklyénk végig kísérte nemzetünk történetét. Ezzel avatták uralkodóvá kiváló királyainkat (köztük Károly Róbertet, Nagy Lajost, Hunyadi Mátyást), sorsának alakulása egyben összefüggött országunk és népünk sorsának alakulásával.

Az előadottak során (hely hiányában) nem keríthettünk sort a hozzá fűződő Szent Korona eszme kialakulására. A korona Szent István korában még csupán az uralkodó fejéke. De már a régi koronázási ordókban is szerepet kap a királyt választó urak egyetértő közfelkiáltása és a szertartást szervező egyház.

A XIII. században megfigyelhető, hogy a korona kezd elválni az uralkodó személyétől: 1225-ben III. Honorius pápa (1216–1227) figyelmezteti II. András királyt, hogy országa jogait és „koronája tisztességét” meg kell őriznie, bizonyos (túlzott) birtokadományokat nincs joga megtenni, mert a korona jogait nincs joga eladományozni. A királyi adománylevelek a XIV-XV. században már egyre gyakrabban szólnak az adományozottaknak az uralkodó és a korona részére tett szolgálatairól. 1381-ben, a turini békében a Velencei Köztársaság évi 7000 aranyforint fizetésére kötelezi magát I. Lajos (1342–1382) „felséges királynak, utódainak a királyságban és a koronában, magának a királyságot képviselő koronának”. 1401-ben a bárók fogságba vetik Zsigmond királyt és maguk kezdik gyakorolni a királyi jogokat a „Szent Korona joghatóságának” a megbízásából. A már bemutatott 1440. július 17-i oklevél kimondja, hogy a

⁶⁷ BERTÉNYI (1996) i. m. 170–173.

⁶⁸ Először (még csak ideiglenes jelleggel) került sor az óvóhelyre szállításra – Jegyzőkönyv a koronázási ékszereknek és tartozékaiknak a pánccskamrából a légoltalmi óvóhelyre történt szállítására, 1939. szeptember 28. In: SZVITEK Róbert József – TÓTH Endre (szerk.): A koronázási jelvények okmányai. [Bibliotheca Humanitatis Historica, XVIII.] Budapest, 2003. 149–150.

koronázás mindig az országlakók akaratától függ... Ezért vihetik át az országból elvitt Szent Korona misztériumát a Szent István ereklyetartójáról leemelt koronára.

A XV. századtól már az ország birtokosa is a Szent Korona, amelynek tagjai a király mellett az ország politikai jogokkal bíró (az országgyűlésben képviselőre jogosult) tagjai: az egyháziak és a nemesek. Hamarosan a szabad királyi városok is bekerülnek a Szent Korona tagok közé. A reformkorban Kossuth Lajos úgy fogalmaz, hogy a jobbágyságot is be kell emelni a Szent Korona tagok közé. Ez (legalábbis a jobbágyság választási jogot elnyerő, a vagyoni cenzust elérő rétege számára) 1848-ban be is következik. De a Szent Korona-eszme 1945-ig fontos szerepet játszik napi politikatörténetünkben. (Gondoljunk az 1919 utáni király nélküli királyságra.)⁶⁹

⁶⁹ ECKHART Ferenc: *A Szentkorona-eszme története*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1941.; KARDOS József: *A Szent Korona és a szentkorona-eszme története*. Budapest, Ikva, 1992.; BERTÉNYI (1996) i. m. 142–166.

A SZENT KORONA HAZATÉRÉSE AMERIKÁBÓL

SZERENCSÉS Károly

habilitált egyetemi docens (ELTE BTK)

A magyar Szent Korona történetének és a hozzá szorosan kapcsolódó Szent Korona-tannak bemutatására igen kiterjedt kutatás indult már a XIX. században. Ennek megfelelően hatalmas az irodalma is. Ennek az irodalomnak a bemutatása most nem lehet feladatunk, meg kell azonban jegyezni, hogy e kutatásoknak – értelemszerűen – csak egy szűk része terjed, terjedhet ki a korona 1945 utáni sorsára és 1978-as hazatérésének körülményeire.¹ E tanulmány, a mellett, hogy felvázolja a Szent Korona 1945 utáni sorsának legfontosabb elemeit, néhány újabb adalékkal kíván szolgálni a téma ürügyén a második világháború utáni történelmünk jobb megismeréséhez.

A Szent Koronával utoljára 1916 decemberében koronáztak, azóta a Budai Várban őrizték, mindössze egyszer, 1938. augusztus 20-án tették közszemlére, amikor a koronaörök éber tekintete előtt a nagyközönség egy pillantást vehetett a Koronára és a koronázási ékszerekre. A Korona jelenlétében tette le az esküt a Kormányzó kezébe az 1942-ben megválasztott új koronaőr, báró Radvánszky Albert, mint ezt a korabeli filmhíradó rögzítette.² Ezt követően Szálasi Ferenc „nemzetvezetőként” a Korona előtt tette le az esküt, ugyancsak a Budai Vár Márványtermében, 1944. november 4-én az Országgyűlés két házának még

¹ A Magyar Tudományos Akadémia keretei között 2012-ben kezdte meg működését a Lendület Szent Korona Kutatócsoport Pálffy Géza vezetésével, 14 történész, művészettörténész részvételével. A csoport 1916-ig, az utolsó koronázásig vizsgálta a Szent Korona sorsát. A korona második világháború utáni történetével foglalkozó művek közül kiemelendő: GLANT Tibor: *A Szent Korona amerikai kalandja*. Budapest, Kossuth, 1997.; GLANT Tibor: *A Szent Korona amerikai kalandja és hazatérése*. Debreceni Egyetemi Kiadó, 2018.; BENDA Kálmán – FÜGEDI Érik: *A magyar korona története*. Budapest, Magvető, 1984.; BERTÉNYI Iván: *A magyar korona története*. Budapest, Kossuth, 1978.; BERTÉNYI Iván: *A Magyar Szent Korona*. Budapest, Kossuth, 1996.; KATONA Tamás (szerk.): *A korona kilenc évszázada. Történelmi források a magyar koronáról*. Budapest, Európa, 1979.; ZÉTÉNYI Zsolt: *Magyarország Szent Koronája*. [Múlt-Jelen-Jövő] Budapest, Kairosz, 2001.

² Magyar Filmhíradó, 1942. december.

erre vállalkozó vagy vállalkozható tagjainak jelenlétében. Báró Radvánszky Albert koronaőr visszaemlékezései szerint ő nem volt jelen az eskütételen, s ő írja le azt a kalandos teóriát is, hogy a Szent Koronát báró Perényi Zsigmond koronaőrtársával ők már előzőleg Veszprémbe szállították, s Szálasi innen hozatta vissza, hogy az eskütételt megejthessék.³ Más verzió szerint a Koronát tartalmazó vasládát a Budai Vár területén ásták el, és itt találták meg Szálasi emberei.⁴

Az viszont bizonyos, hogy a kétes legitimitású „nemzetvezető” Szent Korona előtti eskütétele után a koronázási ékszereket tartalmazó ládát elszállították Budapestről, először éppen Veszprémbe. A Koronázási Palást, amely a legősibb tagja a koronázási kellékeknek, elszakadt a többi regáliától, és ahogy a katolikus egyház vezetői javasolták, ideiglenesen Pannonhalmára került. Maga a „nemzetvezető” és kormánya is elhagyta Budapestet. Október közepétől német igényre és „segítséggel” elkezdődött a hadviselés érdekében szükséges javaknak a hadműveleti területekről való elszállítása. A kormány Rajk Endre készletgazdálkodási kormánybiztost bízta meg a „kiürítés teljhatalmú végrehajtásával”.⁵

Kiürítési rendelet már azóta volt, hogy a Vörös Hadsereg magyar területre lépett. A nyilas puccs után viszont Rajk Endrének⁶ a feladata kiterjedt lényegében minden értékre. A németeknek természetesen leginkább az ipari készletek, gépek, közlekedési eszközök és mezőgazdasági tartalékok voltak fontosak. De vitték a műkincsek ezreit is és a Nemzeti Bankban őrzött magyar nemzeti vagyont is.⁷ Szempontunkból a legfontosabb, hogy a kormány utasítást adott a

³ Ld. erről: CENTGRAF Károly: Budától Kőszegig. Radvánszky Albert koronaőr emlékiratai. *Levéltári Szemle*, 1978/1. 65–69. A Koronát őrző ládának három zára volt, ezek kulcsai a két koronaőrnél, illetve a miniszterelnöknél voltak. Tudomásom szerint a láda zárai ekkor nem sérültek, tehát a három kulcs rendelkezésre állt 1944. november 4-én.

⁴ Mindenesetre a német megszállás után, illetve a szovjet Vörös Hadsereg vészes közeledése miatt, valószínűleg tényleg felmerült a Korona elrejtése már a nyilas puccs (1944. október 15–16.) előtt. Az egyik megoldás – minden bizonnyal Serédi Jusztinián esztergomi érsek javaslatára – a pápai nuncius nemzetközi oltalom alatt álló Budai Várban lévő székhelye lett volna. Angelo Rotta nuncius vállalkozott is volna az őrzésre, de tartottak a bombázásoktól, s így merült fel a Pannonhalmi Apátság. Végül azonban ettől a megoldástól is elálltak.

⁵ 3889/1944. Me. sz. rendelet. 8. (1944. november 3.)

⁶ Testvére, Rajk László később nem kevesebb kárt okozott a magyarságnak 1946 és 1948 között, mint belügyminiszter a Magyar Kommunista Párt színeiben.

⁷ Az evakuálás felmérhetetlen értéket érintett. Pontos adatokat már képtelenség rekonstruálni. Az arany- és ezüstkészletek mellett (kb. 34 tonna aranyról lehetett szó), csak a Magyar Nemzeti Bankból elszállításra került a Budapesti Árvaszék fedezeti aranykincse, a Nemzeti Múzeum és a Tudományos Akadémia legértékesebb gyűjteménye, beleértve a még megmaradt Corvinákat is.

Szent Korona és a Szent Jobb menekítésére is. A menekülés útvonala közismert: Veszprém, Kőszeg, Mattsee (Ausztria). A két koronaőr időközben elveszítette a befolyását az eseményekre. A Koronát kísérni vagy nem akarták, vagy nem tudták. Még márciusig ugyan működött egy „parlament” Sopronban, de ezzel nem vállaltak közösséget, oly annyira sem, hogy lemondásukat benyújtották volna. Így a Korona (amelyhez időközben csatlakozott a palást is) Pajtás Ernő ezredes, a Koronaőrség parancsnokának közvetlen őrzésébe került. A Koronaőrség tagjai végig kitartottak az ereklye mellett. Nem kétséges, hogy mind Pajtás ezredes, mind a legénység tagjainak legfőbb célja a koronaékszerek megóvása volt. Az is egyértelmű, hogy az ezredes elismerte törvényes magyar miniszterelnöknek Szálasi Ferencet és kormánynak a körülötte megmaradó csoportot. Viszont volt mitől félteniük a Koronát. A háború apokaliptikus végkifejletében félthették maguktól a nyilasoktól, még inkább az oroszoktól, a mindenfelé rabló, garázdálkodó SS tagokból, vlaszovistákból⁸ vagy csak szimplán zsákmányoló banditákból összeverődött brigádoktól. Legkevésbé – s ez is árulkodó – az amerikaiaktól félthették.

Nyugat-Ausztriában mindezek az elemek vészesen keveredtek. Pajtás ezredes végül úgy döntött, hogy elássa a koronát, mint tették ezt már 1849-ben is a kilátástalan helyzetbe került elődei Szemere Bertalan miniszterelnök utasítására. Hogy az elásásra kapott-e utasítást Szálasiól, akinek „kormányától” igyekezett távol tartani magát és a koronaőrséget, ma már nehéz lenne megállapítani. Számtalan egymásnak ellentmondó visszaemlékezés létezik ugyanis, s a hivatalos amerikai iratokban található tartalmak sem tisztázzák ezt a kérdést.⁹ Pajtás Ernő szerint csak ő és a koronaőrség két tagja tudta, hová ásták el a koronát. Ellenben Gömbös Ernő Szálasi „szárnysegéde” kihallgatásakor azt vallotta, hogy mindössze hárman tudták, hol a korona: Ő, Pajtás és a „nemzetvezető”. Ebből a vallomásból származik az a nyilvánvaló ostobaság is, hogy Szálásinak „az volt a parancsa, hogy halála esetén öt évig tartsuk a korona hollétét titokban, s ha akkor nem a nemzeti szocialisták kormányozzák Magyarországot, adjuk át a koronát megőrzésre a német birodalom fűhrerjének.”¹⁰

⁸ A németek mellett harcoló orosz, ukrán, balti stb. származású katonák, akik csak a legvégső esetben adták meg magukat, hiszen ha orosz kézre kerültek biztosak lehettek a kivégzésükben. Ellenben megfelelő anyagiak birtokában bízhattak a mindent elrejtő „nyugati ködben”. Nevüket Andrej Andrejevics Vlaszov (1901–1946) átállt orosz tábornokról kapták, akit az amerikaiak kiadtak az oroszoknak, akik kivégezték.

⁹ Ezek közül a legfontosabbakat idézi: „Korona a csap alatt”. *Artmagazin*, 2015/2. 52–57.

¹⁰ HIMLER Márton: *Így néztek ki a magyar nemzet sírásói*. St. Marks Printing Corp. 138. Ezt a „vallomását” Gömbös később módosította. Ld. Gömbös Ernő néhány megjegyzése Himler

Az tény, hogy a koronát 1945. április 26-ról 27-re forduló éjjel Pajtás kiemelte a ládából (ezek szerint a három kulcs nála volt) és egy kettéfűrészelt olajshordóban a börtokokban lévő Koronát, Országalmát és Jogart embereivel gondosan elásta. Az amerikaiaknak magát megadó koronaőrség így a csaknem teljesen üres ládát adta át (csak a kard volt benne), akik egy ideig abban a tudatban őrizgették is, hogy benne van a korona, mígnem valakinek eszébe jutott, hogy meg kellene nézni a relikviákat. Zavaros, hogy honnan szerezték meg a kulcsokat (Gömbös Ernőnél, Szöllösi Jenőnél keresték), de végül kiderült a család. Pajtás ezredest vonták kérdőre, aki állítólag engedély nélkül július 24-én egy amerikai tiszttel kisurrant az őrizetből és kiásta a hordót, tartalmát pedig átadta az amerikaiaknak.

Az amerikaiak Németországban nyolc helyen őrizték, mígnem 1953 márciusában az USA-ba nem szállították, ahol Fort Knoxban helyezték el.

Míndez felvet néhány megválaszolendő kérdést.

1. Helyes volt-e a Szent Koronát elszállítani a Budai Várból, illetve az országból? A válasz: igen. Akkor is, ha a csaknem egy hónapig tartó út a teherautó platóján az adott körülmények közepette nagy veszélynek tette ki a koronázási ékszereket. Még nagyobb veszélyt jelenthetett a Korona elásása.¹¹ Rágondolni is rémes, hogy ha valamilyen oknál fogva a rejtekhely nem derül ki és a koronázási jelvények örökre az osztrák földben maradnak. Nagyobb veszélyeket tartogatott volna a háború végső kimenetele a koronára, ha az a Várban marad, vagy esetleg a többi értékkel Veszprémben, Körmenden vagy bárhol. Részben a megszálló német alakulatok engesztelhetetlen pusztító magatartása, részben az új szovjet megszállók nem kevésbé engesztelhetetlen és pusztító harcmódora miatt. És akkor még nem is beszéltünk az elszabadult ösztönvilágról, amely 1944–45-ben esztelen pusztításhoz vezette a magyar társadalom jelentős részét, korántsem csak a nyilasokat.¹²

Még nem beszéltünk a Vörös Hadsereg zsákmányszerző alakulatairól, amelyek szisztematikusan raboltak, vagy az egyszери szovjet katonáról, aki csak

Márton könyvéhez. In: KATONA (szerk.) i. m. 374–376., 377–378. Himlert nyilvánvalóan politikai szándékok is vezették propagandakiadványának megjelentetésében.

¹¹ A Koronát 1849-ben már elásták egyszer, s akkor csak 1853-ban talált rá a bécsi rendőrség igen megrongálódott állapotban.

¹² Ezeket a károkat már nehéz lenne felmérni, de – néhány kivétellel – ennek esett áldozatául az összes kastély, kúria berendezése, néhol még a falai is. E mellett műkincsek, köztéri szobrok, könyvtárak is bánták az „ürgyűlölet” elszabadulását.

magának zabrált. A „múltat végképp eltörlő” kommunista párt antifeudális, antiklerikális, antifasiszta fellépése is rejthetett magában veszélyeket, de azt talán túlzás feltételezni, hogy 1945-1948 között Rákosiék fizikailag kárt tettek volna a koronában. Legfeljebb megpróbálták volna megfosztani eredeti tartalmától, jellegétől, ami okozhatott volna súlyos károkat is. (A kommunista párt ekkor még – félrevezetésből – támogatta templomok újjáépítését, Rákosi maga is használta a „Szent István” megnevezést, ami 1948 után már elképzelhetetlen volt.)

2. Helyes volt-e a Szent Koronát átadni az amerikaiaknak? A válasz: igen. Pedig formailag arról van szó, hogy a koronaékszereket a Koronaőrség parancsnoka, esküjével ellentétesen – kiszolgáltatta egy idegen hatalomnak. Csakhogy időközben Magyarország egy újabb, XX. századi hódoltság¹³ állapotába került, ha 1945-ben még pontosan nem is lehetett tudni, miképpen alakul az ország sorsa. Az ország idegen (szovjet) megszállás alá került, fegyverszüneti állapotban volt, vagyis a teljhatalmat a szovjet megszálló parancsnokság, illetve a Szövetséges (szovjet) Ellenőrző Bizottság gyakorolta. Hamarosan – kommunista nyomásra – felszámolták az ezeréves államformát, megteremtve a köztársaságot. Ezt követően, kemény belpolitikai küzdelem után, 1947 folyamán hozzáfogtak a demokráciakísérlet felszámolásához, ami erőszakkal, csalással, megfélemlítéssel 1949-re sikerült is. Addigra felszámolták a demokratikusan megválasztott parlamentet, emigrációba kényszerítették a miniszterelnököt és a kollaborálásra nem hajlandó politikusokat, végül az esztergomi érsek bebörtönzésével megkezdődött az egyház elleni hajsza, ami az ország szovjetizálásával párhuzamosan folyt. A demokratikus erők tehát vagy a Gulagra kerültek, vagy börtönbe, belső emigrációba, vagy menekülni voltak kénytelenek. A Szent Korona – amerikai őrizetben – maga is emigrációban volt, s ezt a tényt húzta alá, hogy az USA vezetői hangsúlyozták: a koronázási relikviák nem képezik a hadizsákmány részét, így sorsukról magasabb érdekek alapján döntenek.

3. Helyes volt-e, hogy az USA 1945 és 1949 között nem adta vissza a koronát Magyarországnak? A válasz: igen. A Korona mintegy letétbe került, de soha nem vonták kétségbe, hogy a magyar nép (nemzet) tulajdona. Ebből a szempontból a szuverenitás kérdése lehet döntő, vagyis az amerikai gesztus, hogy a magyar államiságot jelképező relikviákat nem juttatta vissza, egyben

¹³ A „hódoltság” kifejezést Szekfű Gyula történész használta, de csak magánbeszélgetésben, mielőtt elfogadta volna a Magyar Köztársaság moszkvai nagyköveti tisztségét. Ld. Kovács Imre: *Magyarország megszállása*. Budapest, Katalizátor, 1990. 308.

jelzés volt arra vonatkozólag is, hogy az országot nem tekinti szuverénnek.¹⁴ Ez 1947. szeptember 15-ig jogilag is igazolható volt, mivel csak akkor lépett életbe a párizsi békeszerződés. Nem lehet véletlen, hogy az amerikaiak ekkor még Európában tartották a koronát, s nyilván mérlegelték a lehetőségeket. De a szuverenitás sajnos 1947 szeptemberében legfeljebb jogilag állt helyre, valójában maradt a szovjet megszállás és a politikai küzdelem egyre élesebb lett, nem csak Magyarországon, de immáron az USA és a Szovjetunió között is. A Korona külföldön tartása mellett foglalt állást egészen haláláig Mindszenty József esztergomi érsek is és bizonyos vélemények szerint Nagy Ferenc miniszterelnök is.¹⁵ Egy 1978-ban (!) készült magyar külügyminisztériumi feljegyzés szerint a Korona visszaszerzése érdekében először 1945 júniusában az akkori magyar Külügyminisztérium és a Szövetséges Ellenőrző Bizottság amerikai missziója közötti jegyzékváltásban történtek lépések. Nagy Ferenc álláspontjára a következő sorokból következtethetünk: „A SZEB amerikai missziója vezetőjének 1946. augusztus 16-i érdeklődésére, hogy kíván-e a magyar kormány intézkedéseket tenni a koronaékszerek Magyarországra történő hazaszállítása érdekében, vagy azokat továbbra is az USA őrizetében kívánja hagyni, a magyar koalíciós kormány utasítása alapján a Külügyminisztérium a koronaékszerek további amerikai őrizetben tartását kérte.”¹⁶

Az, hogy a Szent Koronát az amerikai kormányzat gyökeresen eltérően kezelte más magyar javaktól, így pl. a Szent Jobbtól, az aranykészlettől, műkinsectől, hajóktól stb. jelzi, hogy ők is értették a korona és a magyar államiság bonyolult összefüggésrendszerét. Ennek nyilván semmi köze nem volt a magyar állam határaihoz, „revízióhoz”, sőt „feudális múlt” sem, mivel az Amerikai Egyesült Államok nem támogatta a trianoni határok semmiféle megváltoztatását Magyarország javára.¹⁷ Sokkal inkább ahhoz volt köze, hogy Magyaror-

¹⁴ Ellenben pl. már 1945. augusztus 18-án átadták a Szent Jobbot, amely – elkülönülve a koronázási ékszerektől – a salzburgi érsektől került amerikai kézre. Sőt, az USA külügyminisztériuma 1946. augusztus 6-án visszaadta a szintén nyugatra menekített magyar aranykészletet is. A viszontagságos időszak után ez 29 985 kg színaranyat tartalmazott, amely 2696 db aranyrúdból és 40 zsák aranyérméből állt.

¹⁵ GLANT Tibor: „Lépjén a következő elnök a gulyáslevesbe”. *Múlt-Kor*, 2017. tél. Nagy az emlékirataiban amerikai útja kapcsán megjegyzi, hogy kérte a magyar javak visszaszolgáltatását, de külön nem említi a koronaékszereket. NAGY Ferenc: *Küzdelem a vasfüggöny mögött. Európa-História*, 1990.

¹⁶ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Továbbiakban: MOL) MOL XIX-J-1-j-USA-IV-10-00255-11-1978. (22. d.).

¹⁷ Sajnos, tehetjük hozzá, főképp, hogy az amerikai külügyminisztériumban készültek erre vonatkozó javaslatok. L.d. ROMSICS Ignác: *Amerikai béketervek a háború utáni Magyarországról. Az Egyesült Államok Külügyminisztériumának titkos iratai 1942–1944.* Budapest, Typovent, 1992.

szág szuverenitását nem tekintették helyreállítottnak, és az agresszív szovjet terjeszkedés körülményei közepette a koronát inkább megőrizték „jobb időkre”. Egyetértünk Glant Tibor azon megállapításával, hogy a korona és a koronázási regáliák nagyobb biztonságban voltak a megfelelő amerikai hatóságoknál,¹⁸ mint Magyarországon. Ezt támasztja alá, hogy a relikviák nem sérültek meg, sőt a palást restaurálása is szóba került.

A „fordulat éve” után a korona visszaadásának esélyei végképp lecsökkentek. Magyarországot szovjetizálták, felszámolták a parlamentarizmust, s az addig csökevényesen létező emberi jogokat is. Ellehetetlenítette a Szent Korona hazatérését az is, hogy koncepciók perben életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték az esztergomi érseket, Mindszenty Józsefet. A hidegháborús kommunista propaganda szerint Mindszenty legitimista volt,¹⁹ találkozósa Habsburg Ottóval az egyik fontos vádpont volt a perében. S így mivel ellenezte a korona hazahozatalát, a kommunista propagandisták szemében nyilvánvaló volt az összefüggés: az amerikaiak azért nem adják vissza a Szent Koronát, hogy majd erőszakkal a magyarság nyakára ültessenek újra egy Habsburgot. S őt Mindszenty, az esztergomi érsek – akinek első zászlósúri „allűrjeit” úgyszólván jól ismerték – koronázza meg. Ennek a hajmeresztő elméletnek kétség kívül voltak alapjai: Mindszenty ellenezte a köztársaság megteremtését, ellenezte a korona hazahozatalát, találkozott – mégpedig az USA-ban, 1947-ben – Habsburg Ottóval, aki a legitimisták szemében a „trónörökös” volt. Az esztergomi érsek elleni hírhedt koncepciók perben a bíboros elismerte, hogy „Az megfelel a valóságnak, hogy az amerikai utamról hazatérve, 1947. szeptember 20-án levelet írtam Chapin amerikai követhoz, amelyben kértem, hogy a Szent Koronát ne szállítsák haza Magyarországra, hanem adják a Vatikán őrizetébe.”²⁰ Mindszenty a háborús veszéllyel magyarázta álláspontját, s hogy „a Szent Korona esetleg méltánytalanságnak lenne kitéve”. Bármiféle koronázással kapcsolatos vádat azonban elutasított. Elismerte ugyanakkor, hogy megbízottja Csáky Zoltán révén lépéseket tett, hogy a koronát Rómába szállítsák. Erre pénzt is adott és megbízóleveleket is kiállított.²¹ A bíboros életfogytiglani fegyházra ítélése jelentősen rontotta Magyarország amúgy sem fényes megítélését nyugaton.

¹⁸ Erre a célra különleges egységet hoztak létre Monuments, Fine Arts and Archives (MFAA) néven.

¹⁹ A legitimizmus az 1946:VII. tc. („Hóhértörvény”) alapján büntetendő cselekménynek minősült.

²⁰ GERGELY Jenő – IZSÁK Lajos (összeáll.): *A Mindszenty per*. Budapest, Reform, 1989. 107.

²¹ Uo. 108–109.

Ilyen körülmények közepette igen kevés reális esély maradt arra, hogy a Szent Koronát Magyarország visszakapja. Nagyobb joggal tarthattak attól, hogy a koronának valami baja esik Magyarországon, mint 1945-1948-ban. Rákosiékat most már semmi nem tartotta vissza. A Szent Koronából „Magyar Korona” lett, Szent Istvánból „Első István”.

A „fordulat évében” Molnár Erik külügyminiszter még tessék-lássék kérte a korona visszaadását, ez után azonban már igazi sztálinista hangulatban került elő a korona ügye. Összességében megállapítható, hogy Rákosiék nem igazán erőltették a korona ügyét. Mit is kezdhettek volna az ereklükkel? Nem illett a képbe, s bár a honfoglalást nem törölték ki a történelemből, s pozitív (szükségyszerű) lépésnek tekintették az államalapítást is, de csak a nagy marxi osztályharcelmélet egy állomásaként. A feudalizmus, a klerikalizmus az elmaradottsággal egyenértékű kifejezéseké váltak, s ezek szimbólumai is, elsősorban a Szent Korona. Szemináriumokon nem mulasztották el megemlíteni, hogy ez nem csak a jobbágység elnyomásának, de a négyszáz éves Habsburg elnyomásnak a szimbóluma is, s mivel Szálasi Ferenc is erre tette le az esküt, ezzel „fasiszta jelkép” is.

Mégis történt egy erőtlen kísérlet a korona visszaszerzésére, bár ennek jelentősége erősen túlbecsült, főleg a felületes irodalomban. A Standard Villamossági Rt. vállalat vezetői elleni perről van szó, amely amerikai érdekeltségű vállalat volt, s amelynek államosítására is sor került 1949-ben. Az összes államosítási hullámhoz koncepciós pereket „csatoltak”, mintegy politikai érvekkel is igazolandó a tulajdoni változást. A még magánkézben lévő külföldi vállalatok államosítását lett volna hivatott igazolni a Standard-per, amelyben magyar vádlottakkal szemben halálos ítéleteket is hoztak és végre is hajtottak.²² E perbe amerikai és brit állampolgárokat is bevontak, „megdolgoztak” és elítéltek.²³ A dolog jellegéből fakadóan itt is jelentős hangsúlyt kapott a kémkedés vádja. Robert Vogeler ügyében az amerikaiak erőteljesen felléptek. Csúnya alkudozás kezdődött, amelyben a Szent Korona is szerepet kapott magyar részről. A Külügyminisztérium későbbi összefoglalója szerint „1950 szeptemberében, majd decemberében a Vogeler-ügy kapcsán a Magyar Népköztársaság Külügyminisztériuma közölte a budapesti amerikai követtel, hogy szeretnék, ha az amerikai kormány kifejezetten megerősítené a koronaékszerekkel kapcsolatos restitúálási kötelezettségét, majd ezt a kémkedés miatt elítélt Vogeler kiutasí-

²² Geiger Imrét és Radó Zoltánt, a vállalat vezetőit, kivégezték 1950-ben.

²³ Robert Vogeler amerikai és Edgar Sanders brit állampolgárról volt szó. Őket a perben 15, illetve 13 évre ítélték.

tásának feltételül szabtuk.”²⁴ Magyar részről Berei Andor külügyminiszter-helyettes, amerikai részről Davis követ tárgyalta. Azt semmiképpen sem lehet állítani, hogy Rákosiék valamiféle túszt ejtettek, s cserébe kívánták a koronát. Erről szó sem volt, sokkal inkább Rákosi hidegháborús strébersége játszott szerepet, hogy Sztálin megbecsülését kivívja. De a kérdés kétség kívül felmerült, nem kizárt, hogy az amerikai lapok cikkei nyomán. Ahogy erről Martin Meivus²⁵ vélekedik: a korona a tárgyalásokon is többé-kevésbé véletlenül került elő, az AP újságírójának találgatása után. Ezután viszont jó lehetőséget kínált Rákosinak és Bereinek, hogy befagyasszák a Vogelerről folyó alkudozást, és a propaganda hasznos eszközének is bizonyult. Davis tömören így foglalta össze, mit is jelentett Rákosi számára a korona: „A helyzet ironikus, hiszen a korona maga csekély értékkel bír önmagában és a monarchikus szuverenitás jelképeként sem az a tárgy, aminek a demokratikus Egyesült Államok vagy a kommunista Magyarország érzelmi vagy szimbolikus jelentőséget tulajdoníthatna. Visszaszerzése persze komoly belső sikert jelentene a rendszer számára. Az, hogy visszatartjuk, a rendszer számára a propaganda hasznos eszközét jelenti. Akár így, akár úgy, mi tűnünk vesztesnek.”²⁶

Davis szavaiból mintha mégis az érződne ki, hogy nem pontosan értette mit jelent a Korona az országnak, a nemzetnek, legfeljebb azt, mit jelent Rákosiéknak. Szerencsére Washingtonban nem tévesztették össze a kettőt. Rákosi emlékirataiban – pedig ezekhez egészen biztosan nagyon részletes iratanyagot kapott Magyarországról – nem is említi a Koronát az alkudozás kapcsán. Viszont emlékezett a per és a kihallgatás apró részleteire is.²⁷ Az alku tárgya valójában a még mindig nyugaton – amerikai kézben – lévő magyar javak ügye volt, esetleg az ítélet után az USA által bezárt New York-i és clevelandi magyar konzulátusok újrainyitása, s bizonyos rádiófrekvenciák ügye. Végül megegyezés született, amelyben a koronázási ékszerek nem szerepeltek. Vogeler így is kiszabadult, mint ahogy Sanders is, egy kínai „partizánlányért” cserébe, akit Szingapúrban tartottak fogva a brit hatóságok.²⁸

A következő tizenöt esztendő magyarországi és nemzetközi fejleményei nem tették lehetővé, hogy a Szent Korona ügye érdemben előkerülhessen. Az USA hatóságai 1953-ban elszállították Európából és Fort Knoxban helyezték el, az

²⁴ MOL XIX-J-1-j-USA-IV-10-00255-11-1978. (22.d.).

²⁵ Martin MEIVUS: Koronát Rákosinak. *Múltunk*, 2011/2. 145–174.

²⁶ Budapest to Department of Statel 106. NARA Vogeler 7.

²⁷ RÁKOSI Mátyás: *Visszaemlékezések 1940–1956*. 2. köt. Budapest, Napvilág, 1997. 762–763.

²⁸ Uo. 763.

amerikai aranykészlet mellett, a 31-es fülkében.²⁹ A forradalom és a kádári restauráció és konszolidáció után, amelynek fontos eleme volt az 1963-as amnesztia, változás állt be Magyarország és az USA kapcsolatában is. A koronázási ékszerek sorsa szempontjából fontos, hogy Magyarország és a Vatikán között is tárgyalások kezdődtek. A Vatikánnal egyezményt kötött Magyarország.³⁰ Közben az esztergomi érsek az USA budapesti nagykövetségén – a forradalom után újra elítélve – „fogságát” töltötte. De 1964-ben Szilágyi Béla külügyminiszter-helyettes „érdeklődött” az USA budapesti ideiglenes ügyvivőjénél a Korona hollétéről. Vagyis a magyar hatóságoknak nem volt tudomása, hogy 1946 óta – akkor nyilvánosan kiállították a koronát még Európában –, hol vannak a koronázási ékszerek. Szerencsére a kifinomult amerikai bürokrácia nyomára lelt a regáliáknak, de az ügyvivő nem árulta el, hol vannak. Válaszában közölte: „Az Egyesült Államok kormánya megérti, hogy Magyarország számára a koronaékszerek a magyar nemzeti hagyomány szimbólumát jelentik. Elismeri ezek magyar nemzeti tulajdonát és éppen ezért szándékában áll ezeket visszaadni megfelelő időben, az országaink közötti kapcsolatok megfelelő alakulása esetén.”³¹

Tanulságos mondat. Hangsúlyozza, hogy a korona a nemzeté, de „megfelelő” esetben az USA kormánya kész visszaadni az országnak. (Amelynek élén a szabadságot eltipró szovjet tankokon „bejövő” véres kezű diktátor, Kádár János áll.) A kérdés kimondva-kimondatlanul egyre inkább összefonódott – ha ezt éppen nem is kívánta sem a Kádár-rezsim, sem az USA kormánya nyilvánvalóvá tenni – Mindszenty József személyével és helyzetével az USA követségén. Ez vált az amerikai–magyar kapcsolatok sarokkövévé, illetve az 1945-50 óta húzódo gazdasági (jóvátételi vagy kártérítési) kérdések rendezése. Utóbbi gazdasági jelentősége mind inkább elhalványult, de szimbolikus jelentősége megmaradt.³² E két akadályt kellett elhárítani – pragmatikus amerikai nézet szerint –, hogy a korona visszaadása egyáltalán szóba kerülhessen. A magyar kormány mindenestre igyekezett napirenden tartani a korona kérdését is. Végtére is az USA többször elismerte, hogy a koronázási ékszerek a magyar

²⁹ A Mindszenty-per vádirata szerint a Szent Korona Európából történő elszállítását is a bíboros kezdeményezte, miután a Rómába szállítása meghiúsult. (GERGELY–IZSÁK i. m. 55.)

³⁰ Az 1964. szeptember 15-én kötött egyezmény első volt a Vatikán és egy szocialista ország között. „Eredményeképpen” VI. Pál pápa magyar püspököket nevezett ki, a kommunista állammal egyeztetve. Mindszenty érsek ellenezte a megállapodást az ateista ideológia alapján működő szocialista magyar kormánnyal.

³¹ MOL XIX-J-1-j-USA-IV-10-00255-11-1978- (22.d.).

³² Az amerikai állampolgárok, cégek, vállalatok kártalanítása a párizsi békeszerződés, illetve a későbbi államosítások okán.

nemzet tulajdonát képezik. S a hatvanas évek végétől egyre erőteljesebben hangzottak az MSZMP részéről is, hogy a magyar nemzet immáron „szocialista nemzet”. Nemzeti egységben építi a szocializmust. A Hazafias Népfrontban olyan korábban meghurcolt főpap is szerepet vállalt, mint Grósz József kalocsai érsek. A szocializmus e szerint a magyar történelem szerves része, legfejlettebb, legmagasabb rendű megnyilvánulása.

A Szent Korona sorsa, s talán Magyarország sorsa is 1971-ben vett jelentős fordulatot. A „szocialista magyar nemzet” eszméjébe immáron belefért, s bele is akarták gyömöszölni a „Magyar Koronát” és „Első Istvánt”. Szent István születésének 1000. évfordulójára a hivatalos pártutasítás így szólt: „Méltassák az életművének progresszivitását, mutassanak rá azokra a hamisításokra, amelyekkel a reakció évszázadok során az államalapító alakját megterhelte. Igyekezzünk a köztudatban olyan reális képet kialakítani róla, amely alakját a szükségszerű történelmi haladás eszméjével kapcsolja össze.”³³ Éppen ezt a szerepet szánták a Szent Koronának is, mint Szent Istvánnak. Szerencsére erősebbek voltak ezeknél a szánalmas kisajátítási kísérleteknél. A nemzet által, s általuk a nemzet. Az évforduló kapcsán megélenkült az amerikai diplomácia is, nem véletlen, hogy ebben az évben Helmut Sonnenfeld jelentése szerint – aki kulcsszereplő lehetett az ügyben – már voltak spekulációk arra is, hogy a Koronát visszaadják.³⁴

Akárhogy is, Mindszenty bíboros, aki a nemzet szabadságának megtestesítője volt, már túl régóta tartózkodott az amerikai nagykövetségen. Washingtonban (Kissinger) és Budapesten (Kádár) is megoldásra törekedtek. De az mégis nonszensz lett volna, hogy Mindszentyt a koronáért! Ebbe a bíboros semmiképpen sem egyezhetett bele, és hogy a visszaadásra csak 1978-ban került sor, a bíboros Magyarországról történt eltávolítása után hét évvel, s halála után három évvel, árulkodó. Megkockáztatjuk, hogy erre az eseményre a bíboros halála előtt nem kerülhetett sor. Számtalan bizonyító forrás mutatja, hogy az amerikaiak a legkevésbé sem kívánták összekapcsolni a „Mindszenty kérdést” a korona ügyével.³⁵ A bíboros nem sokkal távozása után fontosnak tartotta levelet intézni Hogan képviselőhöz és Dole szenátorhoz, ilyen szavakkal: „Uram! A legmélyebb hála érzésével értesültem határozati javaslatáról, amelyet Szent Ist-

³³ MOL M-KS-288.f.-22/1970/3.öe.

³⁴ KÁVÁSSY János Előd: „Most nézzük a mi oldalunkról”. A Szent Korona hazatérésének értékelése a kései kádárizmus belső logikájában. In: SZEKÉR Nóra – NAGYMIHÁLY Zoltán (szerk.): Jeles napok, jeletlen ünnepek a diktatúrában. Budapest, Antológia, 2015.171. (A jelentés Henry Kissinger nemzetbiztonsági tanácsadó számára készült.)

³⁵ MOL XIX-J-1-j- USA-4-515-002222-1970 (17.d.).

ván Szent Koronájának megőrzéséről nyújtott be abból a célból, hogy megakadályozza annak leggonoszabb ellenségeink kezébe való visszaszolgáltatását.”³⁶ Mindszenty nem változtatott véleményén. Így nyilatkozott: „nem hiszem, hogy bármiben is módosítanom kellene életem eddigi vallott elveit...”³⁷

Nyilván az sem véletlen, hogy Mindszenty József 1971. szeptember 28-án hagyta el az országot, akarata ellenére, bő hónappal az után, hogy az ország az adott körülmények között megemlékezett az országalapító király születésének ezeréves jubileumáról. S bár a pápa a „történelem áldozatának” nyilvánította a bíborost, vele a korona visszaadásának legerősebb ellenfele került a „szabad világba”.

De az amerikai vezetők már mást akartak, mint az érsek. Szétfeszítené ennek a tanulmánynak a kereteit, miért foglalt állást Kissinger 1975-ben, Ford elnök 1976-ban, Carter elnök 1977-ben a magyar koronázási ékszerek visszaadása mellett. Holott mindannyian mérlegelhették Sonnenfeldnek a visszaadás ellen szóló érveit: „a kormányzati/alkotmányos hatalom legfőbb szimbólumaként a koronának nem Kádárékhoz, hanem egy későbbi, legitim kormányzathoz kellene majd visszatérnie az 1945-től való megőrzés morális lényegével összhangban.”³⁸ És valóban: csak az 1790-es hazatéréshez lett volna fogható, ha a Szent Korona a szabadabbá vált Magyarországra tér vissza. Nem így történt. Az új esztergomi érsek, Lékai László 1976-ban az USA-ban járt, s a magyar emigrációt igyekezett meggyőzni, hogy a Magyar Népköztársaság immáron méltóvá vált a korona átvételére. Ugyanebben az évben a Budapesten járt Bingham amerikai kongresszusi képviselő jelentésében „javasolta a korona feltétel nélküli visszaadását.”³⁹ Kádár Jánost pedig maga VI. Pál pápa fogadta a következő évben, s talán sokan elhitték, hogy neki köszönhetik a korona hazatérését.⁴⁰ Ekkor már lényegében eldőlt, hogy a korona hazatérhet, Carter amerikai elnök ezt szükségesnek tartotta elmondani Schmidt (szociáldemokrata) német kancellárnak is. A hír „valahogyan” eljutott Kádár Jánoshoz is.⁴¹ A döntést 1977. augusztus 18-án közölte Phil Kaiser amerikai nagykövet is a magyar illetékesekkel. Nagy lehetett az öröm az MSZMP Politikai Bizottságában, de bizalmasan kezelték a kérdést. Joggal, mert a dolog persze kiszivárgott. Nem Magyarországon, itt

³⁶ MOL 288.f. 22/ 1972 2. öe.

³⁷ *Irodalmi Újság*, 1972/1–2.

³⁸ KÁVÁSSY i. m. 171.

³⁹ MOL XIX-J-1-j-USA-IV-10-00255-11-1978 (2.d.).

⁴⁰ Az audenciáról hiteles forrást nem ismerünk, de a találkozó eredményeképpen Kádár volt szíves kiengedni a börtönből az „utolsó bebörtönzött papot”, Lénárd Ödönt.

⁴¹ KÁVÁSSY i. m. 175.

nagyobb volt a fegyelem. Az USA-ban, ahol a magyar emigráció többsége, és a republikánus párt kis csoportja ellenezte a Szent Korona visszaadását, mivel nem tekintették legitimnek a kádári pártállam rendszerét. De a döntés már megszületett. A részletekről autentikus beszámolót írt Nagy János, akkori külügyminiszter-helyettes, aki főként P. Kaiserrel tárgyalta meg a részleteket. A visszatérés tervezett időpontja (1977. december 3–4.) elcsúszott, mert november 3-án nyilvánosságra került Amerikában a terv, s ez bizonyos körökben nagy felháborodást keltett.⁴² Főleg, hogy a megerősítésre másnap, november 4-én, a magyarság számára oly tragikus napon került sor. Kongresszusi meghallgatást tartottak 1977. november 9-én (írásban is ki lehetett fejteni a véleményt), s ezen huszonhárom igenlő vélemény mellett hatvannégy elutasító vélemény jelent meg.⁴³ De a kérdés már el volt döntve. Most Nagy Ferenc is másképp látta a dolgot, igennel voksolt. Így érvelt: „Tekintetünket a rendszerről a népre fordítani... Aki jobban szereti a népét, mint amennyire gyűlöli a rendszert, annak minden tőle telhetőt meg kell tennie, hogy a nép a jelenlegi időket túlélje.”⁴⁴ Bár e szavak eléggé hasonlatosak Deák Ferenc megfogalmazott örökbecsű morális értékrendjére, mégsem jelentenek kiegészítést, bár tudjuk, hogy Nagy Ferenc haza készült...

Carter elnökhöz egyébként sorra érkeztek a tiltakozások. Egy közülük: „Soha államfő ilyen meggondolatlan, nevetlen, fegyelmezetlen és egyáltalán nem diplomatikus pofont egy nemzetnek nem adott, mint Carter elnök azzal, hogy november 4-ét választotta ki tanácsadóival a Szent Korona kiadásának hírül adására.”⁴⁵

Az amerikaiak alapvetően két dolgot kötöttek ki: a Szent Korona nyilvánosság előtti kiállítását, ami nagyon figyelemre méltó gondolat volt. Egyrészt garanciája, hogy a korona nem sérülhet, másrészt hogy a nemzet valóban láthatja, s

⁴² Mary Rose Oaker ohioi képviselő asszony hozta nyilvánosságra a döntést 1977. november 3-án, és ezért másnap az USA elnökének utasítására hivatalosan is bejelentették a döntést. Amerikában természetesen egészen mást jelent a november 4-i dátum, a magyar emigrációban – főleg az 1956-os magyar emigránsok között – a forradalom eltiprásának napján bejelentett döntés nem csak ízléstelennek, de elvetendőnek is tűnt. (Nagy János külügyminiszter-helyettes visszaemlékezése.)

⁴³ A korona visszaadása mellett lobbyzott Nagy Ferenc egykori magyar miniszterelnökön kívül Király Béla, az 1956-os Nemzetőrség parancsnoka, Szent-Györgyi Albert, Arthur Schneider New York-i rabbi, és Billy Graham nagy befolyású baptista lelkész is. Azt azonban igen nagy túlzásnak tartjuk, hogy utóbbi 1977-es magyarországi igehirdető körútjának „ellentételezése” lett volna a Szent Korona hazajuttatása. Vagyis, hogy akkor engedik be Magyarországra Grahamet, ha visszakapjuk a koronát. (FÁY: Vászónkatedrális. *Magyar Idők Melléklet*, 2018. március 3.)

⁴⁴ NAGY Ferenc: Küzdelem a vasfüggöny mögött. *Európa-Hisória*, 1990. 226.

⁴⁵ MOL 288. f. 22./1977. 14 öe.

így magáénak érezheti a koronázási jelvényeket. A másik feltétel (amelyet ilyen konkrétan nem fogalmaztak meg, de érthető volt), hogy Kádár János ne legyen jelen az átadásnál. Kádárnak kellett a korona, bár nem gondoljuk, hogy felfogta annak jelentőségét. Tényleg úgy gondolhatta – minden diktátor erre vágyik –, hogy a szimbólumok által legitimálhatja a hatalmát. Szüksége nem volt rá: Magyarországon 1977-78-ban a kommunista hatalom megingathatatlannak látszott. A felszínen, a látszatok világában, amelyben egy nemzet általában él, a „fejlett szocializmus” építése zajlott. De a Szent Korona vonzása nem hagyta nyugodni Kádárt sem. Nem gondoljuk, hogy érzelmi kötődést kellene keresnünk, s talán a hatalmi motivációt sem. De a presztízs akár a magyarsággal szemben (1956 forradalmi magyarságával szemben), akár a többi szocialista ország vezetőivel szemben, megindíhatta Kádár gondolatait is. Talán hitt abban, hogy ő lesz, aki újjáteremti a megtépzott nemzeti tudatot, valamiféle „szocialista nemzetben”, amibe belefér a Szent Korona is, persze a múzeumban. Ne feledjük, hogy ez az évtized, amikor Illyés Gyula kijelenti, hogy újjá kell teremteni a magyar nemzetet és Latinovits Zoltán is úgy látja, hogy valami elementáris erejű nemzetépítés folyik, ha mindketten ösztönösen is ellent mondtak a diktatúrának, kommunista bornírtságának, sematikus gondolatlanságnak.

Kádárnak semmiféle gondot, presztízsveszteséget nem jelentett, hogy nem volt ott a korona átadásakor. Hiszen „ő volt Magyarország”, ahogy ezt hivatalos életrajzírója szó szerint meg is fogalmazta.⁴⁶ Miután elhárultak az akadályok (az USA Legfelső Bírósága elvetette a korona visszaadása elleni indítványokat),⁴⁷ az MSZMP Politikai Bizottságának 1977. december 13-i ülésén Kádár meg is magyarázta álláspontját, amit nem mindenki értett: „A magyar valóságot tudomásul veszik, a Magyar Népköztársaság tekintélyét ismerik el. Sok ilyen folyó napi ügyben, nemzetközi ügyekben kedvezően éreztetni fogja hatását a mi ügyünk javára... Még egy politikai észrevétel. A szocialista világban ez az esemény teljesen jelentéktelen, vagy éppen negatív visszhangot vált ki; ezzel is számolnunk kell.”⁴⁸ Kádár számára az ügy a fontos. Az „ügy”, pedig, bármilyen kiábrándító is, kizárólag a hatalom volt, amelynek gazdasági roszakatagságát az MSZMP 1978. decemberi 6-i központi bizottsági határozata is rögzítette. „Lassú az előrehaladás!” – mondta ki a határozat, ami azt jelentette, hogy immáron nyilvánvaló az elmaradás, a „gazdasági egyensúly” megbomlott

⁴⁶ GYURKÓ László: *Arcképvázlat történelmi háttérrel*. Budapest, Magvető, 1982. 381.

⁴⁷ GLANT (2017) i. m. 20.

⁴⁸ KÁVÁSSY i. m. 180.

és azt helyre kell állítani stb.⁴⁹ Kádár döntését az amerikaiak is akceptálták. Kaiser nagykövet így emlékezett: „Kádár megértette a helyzet érzékenységét és közölte, hogy nem lesz jelen.”⁵⁰ Megegyezés született tehát abban, hogy a parlament és a Hazafias Népfront „égisze alatt” veszi át a magyar nép a koronázási jelvényeket. Bár jelentéktelen dolognak tűnhet, hogy nem az állampárt vezetői, hisz ezt a két látszatintézményt is az MSZMP uralta és irányította, de mégis jelezte az arra fogékonyaknak, hogy mégsem olyan egyértelmű, hogy a társadalom vezető ereje az MSZMP.⁵¹

Minden részlet megtárgyalása Nagy János külügyminiszter-helyettesre hárult, aki igen rugalmasan vezette magyar részről a tárgyalásokat. A magyar fél elfogadta, hogy az időpontot az USA tűzze ki (1978. január 5.), de a pontos órát nem rögzítették. Ebből aztán kisebb kalamajka keletkezett, mert az amerikaiak többször elhalasztották az ereklyéket szállító gép leszállásának időpontját, s végül az üdvözlésre kivezényelt díszszázad – államfőknek járó fogadtatást rendelték el – és politikai vezetők késő estig kint rostokoltak a reptéren.⁵² Megállapodtak abban is, hogy az esztergomi érsek is jelen lesz a hivatalos átadón, hogy a korona soha többé nem hagyja el az országot és egyik fél sem támaszt anyagi követeléseket a másikkal szemben.⁵³ Az amerikaiak javasolták, hogy az éjszakát a láda az ő követségükön töltsse, de ebbe nem ment bele a magyar fél, ellenben a parlamentben egy amerikai ügynök végig a láda mellett állt, egészen a másnapi átadásig a kulcs is a zsebében volt.⁵⁴ (Közben persze magyar és amerikai szakértők elvégezték a szakmai átadás-átvételt.)

Végül minden akadály elhárult, és az Air Force Two, az USA elnökének második számú különgépe 1978. január 5-én este fél tízkor leszállt Ferihegyen. Mire kipakoltak és a konvoj elindulhatott, éjfél volt. Készült ugyan filmfelvétel, de ezt műsorzárás után a Magyar Televízió nem közvetítette. Hangulatjelentésekben fel is merült ez a kérdés, vagyis, hogy az osztrák tv-ben már 5-én este látták, hogy megérkezett a korona.⁵⁵ Eredetileg a gépnek délután ötkor kellett

⁴⁹ *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai. 1975–1978.* Budapest, Kossuth, 1983. 901.

⁵⁰ KÁVÁSSY i. m. 178.

⁵¹ Az Alkotmány 1972-es módosításában ugyanis ez szerepelt.

⁵² NAGY János: *A Szent Korona hazatérése. Zempléni múzsa, 2003/2.*

⁵³ Még 1977 végén két magyar szakember, Kovács Éva művészettörténész és Szvetnik Joachim ötvös-restaurátor ellenőrizhette a Szent Koronát és a koronázási ékszereket Fort Knoxban. Ők megállapították, hogy az eredeti koronáról van szó. Erre többek közt azért is szükség volt, mert a Vatikánban is volt egy másolat.

⁵⁴ NAGY J. i. m..

⁵⁵ MOL 288 f. 22/1978.

volna leszállnia, az amerikai küldöttségnek hattól már az Állami Népi Együttes műsorában kellett volna gyönyörködnie. De így a Citadella étterembe tervezett panorámás vacsora is elmaradt.

Másnap a híradóban voltak képek a konvojról, és január 6-án volt a hivatalos átadás a Parlamentben. Ezt is két órás késleltetéssel közvetítette a magyar televízió.⁵⁶ A program szerint délután négykor kezdődött a ceremónia, de így jóval többen is láthatták... Ezt viszont aki tehette, végignézte. Személyesen igen kevesen lehettek ott, magyar részről kb. 250 fő, amelyben a protokolláris személyek is benne foglaltattak. Az MSZMP KB döntése értelmében a Koronát a magyar nép nevében Apró Antal, az Országgyűlés elnöke vette át Cyrus Vance amerikai külügyminisztertől, aki január 6-án érkezett Budapestre. Apró Antal mellett ott volt Lázár György miniszterelnök és Aczél György miniszterelnök-helyettes, Puja Frigyes külügyminiszter, Kállai Gyula a Hazafias Népfront Országos Tanácsának elnöke, Szentágotai János az MTA elnöke, Szépvölgyi Zoltán a fővárosi tanács elnöke, Földvári Aladár a Szakszervezetek Országos Tanácsának elnöke, Erdei Lászlóné a Magyar Nők Országos Tanácsának elnöke, Lékai László bíboros, esztergomi érsek, Bartha Tibor református püspök, Dr. Káldy Zoltán evangélikus püspök, Héber Imre, a Magyar Izraeliták Országos Képviselőtanácsának elnöke is. De hogy a „szocialista nemzet” is képviselve legyen, meghívót kapott Nizik László, a Csepel Vas- és Fémművek lakatososa, Noszlopi Péter állattenyésztési brigádvezető, és Illyés Gyula költő is.⁵⁷

Az amerikai küldöttség⁵⁸ vezetője, Cyrus Vance külügyminiszter Carter elnök levelét idézte: „A büszkeség őszinte érzésével tölt el, hogy visszaadhatom Magyarország népének ezt a felbecsülhetetlen értékű kincset, amelyet megóvni a második világháború szörnyű pusztítása óta az Egyesült Államok számára megtiszteltetés volt. Ebben a tettben én a két nép hagyományos barátságának megerősítését látom.”⁵⁹ Vance beszédében kitért Kovács Mihály ezredesre, aki segített

⁵⁶ GLANT (2017) i. m. 21.

⁵⁷ Illyés magánbeszélgetésben elmondta, hogy nincs „beszélő viszonyban a kormánnyal.” Felesége, Flóra asszony közvetített. A feszültséget paradox módon az okozta, hogy Illyés karácsonykor és újévkor óriási hatású cikket jelentetett meg a határon túli magyarságról, a magyar nemzet (tragikus) állapotáról. A Szent Korona hazatérésével kapcsolatban Illyés gondolatai épp oly hasadtak lehettek, mint oly sokakéi itthon, az emigrációban és a határon túl. Talán legkevésbé a Kárpát-medencei, idegenbe kényszerített magyarságban voltak kétségek a Korona hazatérését illetően. Hiszen a Korona a nemzeti egységet is szimbolizálta, s az ezeréves államiságot.

⁵⁸ Ebben helyet kaptak szenátorok, külügyi tisztviselők, újságírók, üzletemberek, nagykövetek, egy rabbi és a legérdekesebb személyiség: Szent-Györgyi Albert Nobel-díjas tudós.

⁵⁹ *Magyar Távirati Iroda. Magyar dokumentáció.* 1978. január, 5. old. [a továbbiakban MTI dok.]

Washingtonnak megszervezni hadseregét, Kossuth Lajosra, akit tárt karokkal várt az USA, a magyar bevándorlók tömegeire, és reményének adott hangot, hogy a korona visszaadása találkozik a magyar nép nemzeti törekvéseivel.

Apró Antal válaszolt, aki kínosan ügyelt arra, hogy a magyar nép, az Országgyűlés és „más vezető testületek” nevében vegye át a „becses nemzeti ereklyéinket, első királyunk koronáját és a koronázási ékszereket.” Bár érezhetően kerülte, egyszer mégis kimondta a Szent Korona elnevezést is. Hangsúlyozta a különböző társadalmi rendszerű országok békés együttműködésének szükségszerűségét, és a „felszabadulás” óta elért vívmányainkat is. Az átadó ünnepségen elhangzott az amerikai és a magyar Himnusz is, sőt a végén a Szózat! Ez akkoriban egyáltalán nem volt szokás. Az amerikai külügyminisztert fogadta Losonczy Pál az Elnöki Tanács elnöke is, majd este az Országházban Apró Antal és felesége (Piroska) nagyszabású vacsorát adott a vendégeknek.

Az eseményt sokféle meg kellett magyarázni, értelmezni. Aczél György így tette ezt meg: „A korona egyetlen jogos tulajdonosa a magyar nép, a szocialista magyar nemzet, mely ehhez illő méltósággal fogadta és tisztelettel vette át az ősi ereklyét.”⁶⁰ De előkerültek a régi panelek is: „A múltat be kell vallani”, a faszmusra is emlékeztetett a korona hazatérése, amely nemzeti katasztrófát okozott stb. Sőt: „Bizonyára az itt ülők között is sokan vannak, akiket valamilyenkor a »szent korona nevében« állítottak bíróság elé, ha a nép érdekében léptek fel. Azt hiszem, ők könnyen megértik, milyen nagy dolog, hogy ez a korona ma a nép, a szocialista magyar nemzet birtokába került.”⁶¹ Az MSZMP Központi Bizottságának nyilvánosság számára is hozzáférhető anyagaiban mindössze egyetlen mondat szerepelt az egész akcióról: „A Központi Bizottság pozitív lépésként értékelte, hogy az Amerikai Egyesült Államok elnökének döntése alapján visszajuttatták a koronát és a koronázási ékszereket jogos tulajdonosának, a magyar népnek.”⁶²

A Szent Koronát és a koronázási ékszereket, a Paláttal együtt valóban kiállították, mégpedig január 31-től a Nemzeti Múzeum kupolacsarnokában.⁶³ Egyes források szerint már 1978-ban félmillióan látták a koronázási ékszereket, majd

⁶⁰ A „méltóságról” árulkodik az a kiváló fénykép, amely mutatja, hogy a számtalan szakértő és diplomata, potentát és katona között egy narancssárga „béka” becenevű készsége egyetlen ember húzza kínlódván a súlyos vasládát a Parlament kupolacsarnoka felé.

⁶¹ MTI dok. i. m. 14. old. Beszéd a Hazafias Népfrent Országos Tanácsának ülésén, 1978. január 13.

⁶² *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1975–1980.* Budapest, Kossuth, 1983. 697.

⁶³ Innen később állítólagos biztonsági okokból leköltöztették a kiállított ereklyéket a földszintre, egy méltatlan helyre.

az első két évben összesen kétmillióan.⁶⁴ A hangulat kétségkívül emelkedett volt, hiszen a Szent Koronát utoljára 1938-ban láthatta néhány ezer ember. A magyar államiság, a különleges magyar alkotmányosság, függetlenség szimbóluma vizuálisan, a maga valóságában most jelent meg először a magyar nemzet széles tömegei előtt. Nyilván voltak félelmek is: nem szítja-e föl újra a magyar „nacionalizmust” a korona? Erre a propagandisták igyekeztek vigyázni.⁶⁵ De hangulatjelentésekben előfordultak ilyen megjegyzések, mégpedig pedagógusoktól (!): „Mi az, hogy Szent István, Szent Korona? I. István és magyar korona. És hogy a végén a Szózat hangzott el.” Megjelent valami zavarodottság. Ha az a pedagógus úgy tanította, hogy I. István, s így van a tankönyvben is, akkor most mi ez? Érkeztek az „okos” vélemények: „a korona visszaadásában döntő szerepe volt Kádár János és VI. Pál pápa találkozásának. A disszidensek már nem remélhetik, hogy a koronával térhetnek haza. A fiatalok nagy része közömbösen fogadta a korona visszatérését. Miért nem vett részt az átadáson Kádár és Losonczi elvtárs? Viszont: Miért hangzik el olyan ritkán a Szózat? Az osztrák tv megelőzött bennünket, 5-én Ferihegyről egyenesben közvetítette a korona megérkezését. Többen nem értik, miért kellett valamennyi tömegkommunikációs eszközünkben olyan nagy teret adni az erről szóló híreknek?”⁶⁶

A Szent Korona hazatérése a felszínen nem váltott ki különösebben látványos érzelmeket. Különösen az ifjúság tűnt közömbösnek. Talán mert nagyon távol volt már a koronától, s a hivatalos szervek – az iskolától a sajtóig – vigyáztak rá, hogy a Szent Korona-tan elő se kerüljön, ne kerüljön a köztudatba. Ezért is volt múzeumban a korona, s ezért került a kupolacsarnokból a ruhatár és a mosdó közé. A Szent Koronát semmilyen szinten nem használták állami jelképként. A „Kádár-címet” kevesen érezték sajátjuknak. A zászlók esetében rendelet volt, hogy egyedül a magyar zászló soha ne lobogjon, mindig csak a vörössel együtt. A kilobogozási rendelet szerint⁶⁷ március 15-én: 2/3 nemzeti, 1/3 vörös; május 1-én 2/3 vörös, 1/3 nemzeti; augusztus 20-án: 2/3 nemzeti, 1/3 vörös; november 7-én: 2/3 vörös, 1/3 nemzeti; április 4-én 2/3 nemzeti, 1/3 vörös zászlónak kellett lengeni a középületeken.

A Korona visszatérésére a korabeli hazai és nemzetközi (benne magyar emigráns) körökben is inkább úgy tekintettek, mint Kádár János és rendszerének sikerére. Azok az amerikai elvárások, hogy Magyarországon a korona

⁶⁴ Ötvös Zoltán interjúja Glant Tiborral. *Magyar Idők*, 2018. január 20.

⁶⁵ Több mint négyszáz cikk jelent meg a témában. A Szent Korona hazahozatalának híret természetesen a Népszabadság publikálta 1977. december 16-án.

⁶⁶ MOL 288.f. 22/1978. 10. öe. (Idézetek a „hangulatjelentésekből.”)

⁶⁷ 6/1973 sz. r. Fővárosi Tanács.

hatására erősödne a nemzeti érzelmek, esetleges szovjetellenes és rendszerellenes hangulatok, nem látszottak igazolódni.⁶⁸ Sőt, a kádári propaganda egyre határozottabban hangsúlyozta, hogy a Magyar Népköztársaság a történelmi Magyarország örököse, s ezzel is igyekezett gyenge lábakon álló legitimitását megerősíteni. Összességében azonban ez a Szent Korona jellegéből fakadóan nem sikerülhetett. A Szent Korona nem volt beilleszthető a kommunista ideológiába még vulgáris szinten sem. Túl erősek voltak kötődései a valláshoz, a Trianonban, majd Párizsban, végül a szocializmus évtizedeiben megtaposott nemzeti érzésekhez, nemzeti igazságainkhoz és az elszenvedett igazságtalanságokhoz is. Beigazolódott, hogy a Koronát nem Kádárék kapták vissza, hanem a magyar nemzet. Kádárékat sehogyan sem erősíthette, a nemzetet igen.

Tíz év múlva az egész rendszer már recsegett ropogott, s hamarosan össze is omlott. Ebben bizonyosan meg volt a Szent Korona szerepe is, mert megtestesítette a közös ihletet, amit nemzetnek nevezhetünk. Erőt adott, hitet, főként amikor főszereplője lett a rendszerváltoztatást előkészítő legnagyobb hatású művészeti alkotásnak, a Szent Istvánról a fiatalok nyelvén szóló rockoperának.⁶⁹ Az összeomláshoz rengeteg körülmény szerencsés együttállására volt szükség, ezek között racionális megközelítésben a legfontosabb nyilván az, hogy a rendszer gazdaságilag 1979-ben megroppant, s már sehogyan sem volt képes elkerülni a bukást. A Szent Korona adhatott a racionalitás mellé hitet, erőt, bátorságot. Erre nagy szükség volt, hogy partnerei lehessünk az éppen 1978-ban megválasztott szent pápának abban a küldetésében, amelyet így fogalmazott meg: „A fa korhadt volt, én csak megráztam.”

Mindezek után, nem kerülhetjük el, hogy a tanulmány elején feltett három kérdés után feltegyük a negyediket is: helyesen tette-e az Amerikai Egyesült Államok elnöke, hogy 1978. január 6-án átadta a Szent Koronát és a koronázási ékszereket a „magyar népnek”? A válasz kiábrándító lesz: nem! A szocializmus „korhadt fája” akkor is kidől, az irracionális életképtelen diktatúrának akkor is vége lesz, ha a korona még Az USA-ban maradt volna. De ha a Szent Korona, megfelelő időben, a szabad választások után, esetleg az új parlament első ülésére érkezik meg, ez az esemény megadhatta volna a katarzist, amelyet oly

⁶⁸ Bár Nagy János külügyminiszter-helyettes szerint „egy kis tüskét” azért szúrtak Magyarországra és „szövétségesei” közé. (NAGY J. i. m.)

⁶⁹ SZÖRÉNYI Levente – BRÓDY János: *István a király*. Bemutató a városligeti Királydombon, 1983. augusztus 18-án. Hogy ezt a művet is megpróbálták felhasználni a „történelmi szükségyszerűség” alátámasztására (Kádár-István párhuzammal), már biztosan jelezte, hogy a rendszer menthetetlen.

sokan hiányolnak a rendszerváltoztatás folyamatából. Ez se nem tárgyalás nem lett volna, se nem temetés, se nem tüntetés, se nem a köztársaság kikiáltása az egykori MSZMP KB titkára által, még csak Kádár János halála sem. Ez egy olyan esemény lett volna, amelynek keretében a Szent Koronán átlényegítve meg lehetett volna fogalmazni viszonyunkat a nemzethez, a tradícióinkon felépülő demokráciához, határokon átívelő szolidaritáshoz, keresztény hitünkhöz és kultúránkhöz. S meg kellett volna ezt tennie minden politikai erőnek is. Éppen kétszáz évvel aztán történt volna ez, hogy a Szent Korona a kalapos király bukása után diadalmenetben tért vissza Budára. Talán több egyetértés, több összefogás, több fejlődés következett volna, ha felsorakoztak volna az úton végig a polgárok, nemzeti díszöltözetben, fehér ruhás lányok gyertyával, s Budapesten az ország szabadon megválasztott vezetői együtt fogadhatták volna a keresztény magyar államiság, függetlenség, szabadság jelképét. Miként tették ezt 1790-ben.

Megkésve, de hasonló szándékkal kerülhetett a Szent Korona a parlamentbe az ezredfordulón, s ha nem is közjogilag, de szimbolikusan elfoglalta helyet az Országházban.⁷⁰ Az ereklyét Göncz Árpád köztársasági elnök, Orbán Viktor miniszterelnök, Áder János házelnök, Németh János, az Alkotmánybíróság elnöke és Glatz Ferenc, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke fogadta. Tizenegy év múlva Magyarország alaptörvényének elfogadásakor annak preambulumba bekerült a következő szöveg: „Tiszteletben tartjuk történeti alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát, amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét.”⁷¹

⁷⁰ Erről a 2000. évi I. törvény rendelkezett, amely Szent István államalapításának emlékééről és a Szent Koronáról emlékezett meg.

⁷¹ Magyarország Alaptörvénye. (2011. április 25.) Nemzeti hitvallás.

A SZENT KORONA ÉS A MAGYAR TÖRTÉNETI ALKOTMÁNY

HORVÁTH Attila

alkotmánybíró, egyetemi tanár (NKE)

„Azért nem becsüljük – úgy mond – a régi törvényeket, mert nem tudjuk őket. Mert, amit az ember tud, megbecsüli, és amit megbecsül, nem dobja el könnyű szívvel. A jobbiztonság a törvénytiszteleten alapszik, a törvénytisztelet pedig a törvényismereten.”

(Grosschmid Béni)

1. A történeti alkotmány fogalma

Az alkotmány egy állam jogrendszerén belül a legmagasabb szintű jogi norma, amely még a törvényalkotót is köti. Meghatározza az állam és a társadalom viszonyát, biztosítja a személyes szabadságjogokat, a jogegyenlőséget, szabályozza az államszervezet felépítését és működését.¹

Az alkotmányjog jellegzetességei:

1. A legnemzetibb jogág. Csak az önálló, szuverén országoknak van valódi alkotmányuk. Az alkotmány tehát elválaszthatatlanul összefonódik az állam sorsával. Az alkotmányjogban tükröződnek leginkább a nemzeti sajátosságok, hiszen nem csak a tételes jogszabályok, hanem maga a jogi hagyomány is ide tartozik. Az adott ország történelme, kultúrája, társadalmi-politikai sajátosságai, földrajzi éghajlati meghatározottságai stb. Pl. egyszerű vagy összetett állam, államforma, kormányforma, egy-vagy kétkamarás országgyűlés, választójog, területi közigazgatás szervezete, önkormányzatok, állampolgári aktivitás, bírósági szervezet,

¹ KUKORELLI István: (szerk.): *Alkotmánytan*. Budapest, Osiris Kiadó, 1994. 11.; BIBÓ István: *Válogatott tanulmányok*. Budapest, Gondolat Könyvkiadó, 1990. IV. k. 304.

nemzeti szimbólumok. Éppen ezért az alkotmány a nemzeti öntudatot, önazonosságot is erősíti. A történeti alkotmány még a máshonnan átvett jogintézményeket is az évek, évtizedek, évszázadok során a nemzeti sajátosságoknak megfelelően alakítja át.

2. A leginkább politikával foglalkozó, legátpolitizáltabb jogág. Az alkotmányjog reagál a leggyorsabban a politikai változásokra. Ez nem minden esetben történik a törvényalkotás révén, hanem szokásjogi szabályok által. Arra kell törekedni, hogy a politika, mindig alkotmányos keretek között működjön.
3. A leginkább ideológiai elvekre, eszmerendszerekre alapuló jogág. A hatalom legitimációja részben egyes ideológiai elvek mentén is történik. Magyarországon pl. kezdetben az isteni törvények, a Szent Korona tan, majd a felvilágosodás eszméi: természetjog, társadalmi szerződés, hatalmi ágak megosztásának elmélete. A XIX. századtól különösen a liberalizmus, nacionalizmus, majd a jogállam eszméje.

A legjobb alkotmány is csak akkor érvényesül a gyakorlatban, ha a civil társadalom megfelelő jogtudata és nemzeti öntudata érvényesíti. Fontos, hogy az állampolgárok érdeklődjenek a közügyek iránt és minden esetben élesen megkülönböztessék a jogszerűtlent a jogszerűtől, a méltányost a méltánytalantól. Aki azzal kérkedik, hogy a politika nem érdekli, a közügyekkel nem foglalkozik, közömbösségével arról árulkodik, hogy mint állampolgár kiskorú. Az öntudatos polgár nem várja, hogy majd a kormány megoldja helyette a problémáit, hanem felelősséget vállal a nemzet sorskérdéseiért és mind az országos mind pedig a helyi politikában tehetségéhez képest részt vesz.

Ezeknek a feltételeknek leginkább az ún. történeti alkotmány tud megfelelni, hiszen a kartális alkotmány tulajdonképpen „*leszámol*” a múlttal, szakít a történelmi hagyományokkal. Egyet kell tehát értenünk Ferdinandy Gejza (1864–1924) véleményével: „A történelmileg fejlődött intézményeknek államfenntartó ereje kétségbevonhatatlanul sokkal nagyobb, mint azoké, amelyeket praecis jogszabályokba fontolgotó jogász elme foglalt egybe.”²

Az „*íratlan*” alkotmány elnevezés félrevezető, hiszen a történeti alkotmány-nak is a legtöbb rendelkezését írásba foglalják. Egyébként is az adott jogintézmény lényegét jobban kifejezi a történeti jelző, mint az, hogy nincs írásba fog-

² FERDINANDY Gejza: *Magyarország közjoga (alkotmányjog)*. Budapest, Politzer Zsigmond, 1902. 4.

lalva minden szabálya.³ Ráadásul a kartális alkotmányok is a hatályba lépésük után közelíteni kezdenek a történeti alkotmány felé.⁴

A történeti alkotmány meghatározására több definíció született. Az első Deák Ferenc tollából:

„Alkotmányunk történelmi alkotmány, nem egyszerre készült, hanem a nemzet életéből fejlett ki, s a nemzet szükségéhez és a kor igényeihez képest mind a nemzet jogait, mind a királyi jogokat illetően lényegében és formában, időnként változásokon ment keresztül.”⁵

Szente Zoltán alkotmányjogász szerint:

„A történeti alkotmány elsősorban a közhatalom gyakorlására, illetve a Magyar Királyság függetlenségére vonatkozó, alkotmányos jelentőségűnek tekintett, történetileg eltérő időpontokban létrejött (alap-vagy sarkalatos) törvények, oklevelek, valamint a hasonló tárgyú és alkotmányos jelentőségűnek tekintett szokások jelentik. Ezek sohasem kerültek rögzítésre egy vagy több, kapcsolódó alkotmánylevélben, s az alkotmány tényleges tartalma történeti jellegének megfelelően korszakról korszakra változott.”⁶

Somogyvári István, aki többek között az Igazságügyi Minisztérium törvény-előkészítő főosztályán is dolgozott így összegzett:

„Történeti alkotmánynak nevezzük azt az alkotmányt, amelynek a tárgyi értelemben vett jogforrásai az egyes törvényekből, esetleg rendeletekből (írott jogforrások) és a szokásjogból együttesen

³ SALAMON László: *Az alkotmány két fajtája: a történeti és a kartális alkotmány*. 1. <http://www.jak.ppke.hu/tanszek/alkotm/letolt/azalk2.pdf>

⁴ BALOGH Elemér: Alkotmányunk történetisége, kitekintéssel az Alkotmánybíróság judikatúrájára. In: BALOGH Elemér (szerk.): *Számadás az Alaptörvényről: Tanulmányok a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara oktatóinak tollából*. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2016. 541.

⁵ DEÁK Ferenc: *Adalék a magyar közjoghoz. Észrevételek Lustkandl Vencel munkájára: „Das Ungarisch-Österreichische Staatsrecht”: a magyar közjog történelmének szempontjából*. Pest, Pfeiffer Ferdinánd, 1865. 88.

⁶ SZENTE Zoltán: A historizáló alkotmányozás problémái – a történeti alkotmány és a Szent Korona az új Alaptörvényben. *Közjogi Szemle*, 2011/3. 1., 6.

megismerhető szabályok. Azt, hogy ezek közül a szabályok közül melyek alkotják a hatályos alaptörvényt, közmegegyezés (a szokásjog és a jogtudomány) határozza meg.”⁷

Balogh Elemér alkotmánybíró többrétű meghatározást adott:

„Történeti alkotmányunk, bármit is értsünk alatta, bizonyosan nem jogrégészeti emlék, hanem olyan jogi intézményekben testet öltött tradíció, melynek lényegéhez tartozik a változás elfogadása, a kontinuitás, a jogfolytonosság melletti szilárd elkötelezettség – amellet, hogy századok megszentelte elvi tételek, főleg bíróságok ítélkező tevékenységében testet öltő szokásjog mellett egyfajta szemléletet is jelent, s ez a kettősség jellemezte jogi kultúrában látom a történeti alkotmány lényegét.”

Majd így folytatta:

„Még egyszerűbb megfogalmazásban: a magyar történeti alkotmány igazi hungaricum, amennyiben normatív elemek, - sarkalatos törvények és törvényes szokások, a Kúria által reprezentált élő, bírói/bíró ‘alkotta’ jog (mint az alkotmány statikus komponensei) és az időbeliség adta, a folytonos változásoknak megfelelni akarás (az alkotmány dinamikus komponense) együttesen teszik.”⁸

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint:

„A magyar történeti alkotmány konszolidált értelmezésének minimumához tartozik annak elfogadása, hogy a XIX. században végbement polgári átalakulást konstituáló *törvények a történeti alkotmány részét képezik. E törvények teremtették meg* – nem jelentéktelen előzmények után – azt a szilárd jogintézményi alapot, amelyre a modern jogállam épül. Amikor tehát az Alaptörvény mintegy ablakot nyit közjogunk történetidimenziójára, ráirányítja

⁷ SOMOGYVÁRI István: *Magyarország történeti alkotmánya és a rendszerváltozást követő alkotmánytervezetek*. <http://www.asz.hu/konyvfejezetek/2011/magyarorszag-torteneti-alkotmánya-es-a-rendszervaltozast-koveto-alkotmany-tervezetek/mpe-2010-si.pdf> (2015. 04. 17)

⁸ BALOGH (2016) i. m. 542–543.

a figyelmet azokra az intézménytörténeti előzményekre, amelyek nélkül mai közjogi viszonyaink és általában jogi kultúránk gyökér nélküliek lennének. Az Alkotmánybíróság felelőssége ebben az új helyzetben rendkívüli, mondhatni történelmi: a konkrét ügyek vizsgálatakor kötelezően be kell emelnie kritikai horizontjába a jogi intézménytörténet releváns forrásait.”⁹

*A történeti alkotmány tehát különböző korokból származó sarkalatos törvények, szokásjogi szabályok¹⁰ és a jogtudomány (jogirodalom) által lefektetett elvek összessége.*¹¹

Az Alaptörvény a Nemzeti Hitvallásban deklarálta, hogy a történeti alkotmány a nemzet kollektív emlékezetének része:

„Alaptörvényünk jogrendünk alapja: szerződés a múlt, a jelen és a jövő magyarjai között. Élő keret, amely kifejezi a nemzet akaratát, azt a formát, amelyben élni szeretnénk.”

Ehhez csatlakozik az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdése:

„Az Alaptörvény rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt Nemzeti hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban kell értelmezni.”

A „vívmány” kifejezés kétségtelenül eddig nem terjedt el a magyar jogi szakirodalomban. Hiszen az európai jogirodalomból származik (acquis communautaire).¹² Véleményem szerint a jogalkotó szándéka arra irányult, hogy olyan alkotmányos elveket alkalmazzunk, amelyek kiállták az idők próbáját. Vagyis nem lehet tetszőlegesen kiragadni egy olyan jogszabályt az elmúlt

⁹ 33/2012. (VII. 17.) AB határozat.

¹⁰ PACZOLAI Péter: *Az alkotmányelmélet fejlődése és az európai kihívások*. Budapest, Szent István Társulat, 2003. 55–56.

¹¹ HORVÁTH Attila: (szerk.): *Magyar állam- és jogtörténet*. Budapest, Nemzeti Közszerzői Egység Közigazgatás-tudományi Kar, 2014. 23.; MEZEY Barna: (szerk.): *Magyar alkotmánytörténet*. Budapest, Osiris Kiadó, 1995. 207.

¹² VARGA Zs. András: Történeti alkotmányunk vívmányai az Alaptörvény kógens rendelkezéseiben. *Iustum Aequum Salutare*, 2016/4. 88.; ZLINSZKY János: *Az Alkotmány értéktartalma és a mai politika*. Budapest, Szent István Társulat, 2005. 3.; BALOGH Elemér: *Alkotmánybíráskodás a történeti alkotmány távlatában*. In: „Most megint Európában vagyunk...” Szabó József emlékkönyv. Szeged, Pólay Elemér Alapítvány, 2014. 23–44.

ezer évből, amelyik valamilyen okból szimpatikus nekünk, de már hatályon kívül helyezték. A történeti alkotmány része soha sem voltak pl. az elfeledett jogszabályok sem. A Corpus Juris Hungarici köteteit kezdetben magánosok gyűjtötték össze és különböző okok miatt kimaradtak egyes törvények belőle. Pl. Kovachich Márton György¹³ (1744–1821) az egyetemi könyvtár őre, és fia, Kovachich József Miklós (1798–1878) nemzeti múzeumi levéltáros felkutatta őket (például: 1231. évi Aranybulla, 1267., 1290., 1298., 1385., 1397., 1440., 1444. évi törvényeket.). Kiderült, hogy a Corpus Juris Hungarici több mint harminc törvényt egyáltalán nem közölt, másokat pedig másolatok alapján, hibás szöveggel tett közzé.¹⁴

A történeti alkotmány elsősorban a jogértelmezésnél ad fontos támpontokat, de hivatkozni lehet olyan tételes jogszabályokra is, amelyek nem idejét múltak. Amelyek nem ellentétesek a modern, változó jog koncepciójával. Ezt a feladatot az Alkotmánybíróságnak és a jogtudománynak kell elvégeznie.

A kommunista ideológia, amely a múltat végképp el akarta törölni, azzal vádolta a történeti alkotmányt, hogy azzal a „*feudalizmusra*,” a múlt elavult intézményire hivatkoznánk. Valójában a történelmi gyökereket akarták elvágni, mert azt gondolták, hogy így könnyebb lesz átalakítani az emberek gondolkozásmódját. Ezzel azonban irracionális módon figyelmen kívül hagyták volna az emberiség tapasztalatainak eredményeit.

A történeti alkotmány egyébként is folyamatosan fejlődik, újabb és újabb jogintézményekkel bővül, mivel az egyén egyre többet vár a közösségtől és az egész közösség az államhatalomtól. Egyed István definíciója szerint: „A magyar alkotmány nem egyes emberek, nem egy nemzedék alkotása. A magyar alkotmány sohasem volt és ma sincs egységes szerkezetbe, külön törvénybe foglalva, tételei úgy alakultak ki évszázados fejlődés folyamán. A magyar alkotmány felépítésén egymást követő nemzedékek hosszú sora dolgozott, tételeiben mindig az egyetemes nemzeti meggyőződés érvényesült.” A több évszázados szerves fejlődés révén egyre jobban idomul a társadalom érdekeihez és az állampolgárok is egyre inkább azonosulnak vele. Egyre természetesebbé válik az önkéntes jogkövető magatartás. A történelmi múltra való visszatekintés pedig a

¹³ V. WINDISCH Éva: *Kovachich Márton György élete és munkássága*. Budapest, 1947. V. WINDISCH Éva: *Kovachich Márton György, a forráskutató*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézet, 1998.

¹⁴ *Vestigia Comitiorum apud Hungaros ab exordio regni eorum in Pannonia, usque ad Hodierum diem celebratorum*. Budae, typis Regiae Universitatis, 1790–1801. I–IV. k. *Lectiones variantes decretorum comitialium I. Regni Hungariae*, in *Corpore Juris Hungarici editorum, quas ex collatione textus eorum cum originalibus authenticis eruit...* Pestini, Typ. Trattner, 1816.; *Sylloge decretorum comitialium inclyti Regni Hungariae ...* Pesthini, Typ. Trattner, 1818.

polgárok nemzettudatát erősíti. A jogbiztonságot nagyban elősegíti, hogy a történeti alkotmánnyal az állampolgárok nagymértékben azonosulni tudnak, erős az önkéntes jogkövetés, a múltban gyökerező jogintézmények nagy tiszteletnek örvendenek.¹⁵ Angliában ma is az alkotmány egyik fontos dokumentumaként tartják számon a Magna Charta Libertatum címmel 1215-ben kiadott bullát.¹⁶

Erről a kérdésről Szilágyi Dezső¹⁷ a képviselőházban az alábbiakat mondta:

„Nem abban a betűben, ami az alkotmányban van megírva, van az igazi és legfontosabb biztosítéka egy nemzet önállóságának és függetlenségének, hanem abban az erőben, amely a törvényben megírt függetlenséget és az abban biztosított jogokat és szabadságjogokat érvényesíteni tudja.”¹⁸

2. A Szent Korona-tan kialakulása

A történeti alkotmányt szerves része a Szent Korona és a Szent Korona-tan.¹⁹ Erről is az Alaptörvény Nemzeti Hitvallás című része tanúskodik: „*Tiszteletben tartjuk történeti alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát, amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét.*”

A történeti alkotmány Szent Korona-tanból levezetett elvei Zétényi Zsolt szerint: a hatalom átruházás; a korlátozott, osztott és ellenőrzött hatalomgyakorlás; az állami és nemzeti függetlenség; a jogkiterjesztés; a mellérendelés; egyenlő alkotmányos szabadság; az önkormányzatiság elve; a népszuverenitást magáéves hatalomgyakorlás tilalma; az alkotmányellenes hatalomnak való ellenállásjog (ius resistendi); az alkotmányos hatalom jogfolytonossága; s szerves

¹⁵ ZÉTÉNYI Zsolt: *A történeti alkotmány. Magyarország ősi alkotmánya*. Budapest, Magyarországért Kulturális Egyesület kiadó, 2009. 42.; PACZOLAY Péter: *A történeti alkotmány és a konzervatív jogi gondolkodás*. In: TÖKÉCZKI László: (szerk.): *Magyar konzervativizmus. Hagyomány és Jelenkor*. Budapest Batthyány Alapítvány, 1994. 29.; BÓNIS György: *A történeti alkotmány. Hitel*, 1944/6. 333.

¹⁶ KOVÁCS István (szerk.): *Nyugat-Európa alkotmányai*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1988. 96.

¹⁷ Szilágyi Dezső (1840–1901) jogász, politikus, MTA tagja, igazságügy miniszter, házelnök.

¹⁸ Képviselőházi Napló 1887-92. XXII. k. 271. o.

¹⁹ BARTONIEK Emma: *A magyar királykoronázások története*. Budapest, Akadémiai Könyvkiadó, 1987. 69.

jogfejlődés; a szociális jogállam; a népi-nemzeti önrendelkezés és a gazdaság alkotmányos érvényű elemeinek rögzítése.²⁰

Nincs még a világon még egy olyan nemzet, amely ilyen túlradó kegyelettel, szent ereklyéhez illő hódolattal viszonyult volna királyi legendák őrizte, ősi koronájához. Történelmünk során az uralkodók jó néhány koronát készíttettek maguknak, hiszen egyes szertartásokhoz, protokolláris rendezvényekhez szükségük volt ún. házi koronára. Még a temetéskor is koronát tettek a fejükre. Ez a megkülönböztetett tisztelet azonban csak a Szent Koronára terjedt ki.²¹ A Szent Korona-tan több százéves történelmi fejlődés révén alakult ki és korszakonként eltérő vonásai emelkedtek ki, melyeket Werbőczy István a Hármaskönyvben összegzett és így a magyar közjog alapjává válhatott.²²

A Szent Korona-tan első csirái – Zlinszky János szerint – a valószínűleg bizánci hatásra kialakított fejedelem választási procedúrára vezethetők vissza. I. (Szent) István a törvényeiben is hangsúlyozta, hogy a királyi tanácsot nem szabad a hatalom gyakorlásából kizárni és a szabad státusú magyarok jogait tiszteletben kell tartani.²³

A Szent Korona keletkezéstörténete a történettudomány, a művészettörténet, a régészet és az insigniologia (jelvénytan) talán legvitatottabb problémája. Nem lehetünk biztosak abban, hogy valóban érintette-e Szent István fejét a jelenlegi koronának legalább egy része. Azt sem tudhatjuk pontosan, hogy első királyainkat milyen koronával koronázták meg.²⁴ A jelen tanulmány szerzője nem is tartja feladatának, hogy ebben a kérdésben állást foglaljon. Csak azt a tényt rögzíti, hogy a magyar történelmi hagyomány és a Szent Korona-tan abból a feltevésből indult ki, hogy a Szent Koronát (vagy egyik részét) Szent István – ahogy azt III. Ince pápa is egyik 1209-ben kelt levele is állította – 1000-ben II.

²⁰ ZÉTÉNYI i. m. 188–192.

²¹ BERTÉNYI Iván: *A magyar Szent Korona. Magyarország címere és zászlaja*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1996. 8.

²² HOLUB József: *A magyar alkotmánytörténelem vázlatja*. Pécs, Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt., 1944. I. k. 247.

²³ ZLINSZKY János: A Szentkorona-eszme és története. In: TÓTH Zoltán József: (szerk.): *A magyar szent korona és a Szentkorona-tan az ezredfordulón*. Budapest, Szent István Társulat, 1999. 9–10.; ZLINSZKY János: Történeti alkotmányunk fejlődése. *Magyar Szemle*, 2002. 3–4.; ZLINSZKY János: Die Krone als Symbol der freiheit – Die Freiheit als Sinn des Rechtes, in: Ius unum, lex multiplex. In: H. SZILÁGYI István – PAKSY Máté (szerk.): *Ius unum, lex multiplex. Liber amicorum studia Z. Péteri dedicata. Tanulmányok a jogösszehasonlítás, az államelmélet és a jogbölcsélet köréből*. *Studies in comparative law, theory of state and legal philosophy*. Budapest, Szent István Társulat, 2005. 437.

²⁴ BERTÉNYI i. m. 8.

Szilveszter pápától kapta,²⁵ és amikor sokan a világvégétől rettegetek, létrehozta a keresztény Magyar Királyságot. A pápa által adományozott koronának kettős jelentése volt. Egyrészt, hogy a magyar király csak a római pápától függ és nem vált a német-római császár hűbéresévé és megőrizte szuverenitását. Másrészt, hogy a magyar király a koronával legitimálja hatalmát. A korona jelképezte, hogy viselője Isten kiválasztottja, helytartója (*vicarius Dei*) a kereszténységhez csatlakozó uralkodó, akinek kötelessége az egyházat megvédelmezni, a jog uralmát fenntartani, a békét védelmezni, igazságot szolgáltatni és a gyengéket oltalmazni.²⁶

Szent István a kor felfogásának megfelelően a szükséges legitimációt azzal szerezte meg magának, hogy II. Szilveszter pápától²⁷ (III. Ottó német-római császár tudtával és beleegyezésével) kapott koronát, lándzsát és áldást. I. (Szent) István azonban nem csak külpolitikai szempontból legalizálta hatalmát a pápától kapott koronával. Annak ellenére, hogy a Magyarország területét már a koronázás előtt is birtokolta, mégis 1000-tól számítjuk a keresztény magyar királyság alapítását.²⁸ A karizmatikus fejedelmi hatalom tovább erősödött a koronázás, illetve egyházi felkenés révén. A magyar királyi hatalom jóval erősebbnek bizonyult annál, hogy csak a magánbirtokokon alapult volna. Ez még akkor is nyilvánvaló volt, amikor gyenge egyéniséggel rendelkező személyek töltötték be a királyi trónt.²⁹

A királlyá koronázás egyházi szertartás részévé vált és liturgikus formáját koronázási ordók rögzítették. Ennek szertartásnak két fő eleme volt, a felkenés

²⁵ Ezt a történetet azóta sok adalékkal kiegészítette és tovább árnyalta: TÓTH Zoltán: *A Hartvik-legenda kritikájához. A Szent Korona eredet kérdése*. Budapest, Ranschburg Gusztáv, 1942.; TÓTH Zoltán: A magyar királylándzsa történetéhez. In: *Emlékkönyv Károlyi Árpád születése nyolcvanadik fordulójának ünnepére*. Budapest, Sárkány-Nyomda Részvénytársaság, 1933. 536.; TÓTH Zoltán: „Történetírásunk mai állása” körül. (*A Szent Korona eredete*) Budapest, s. n. 1943.; GERICS József – LADÁNYI Erzsébet: Szent István királlyá avatása és egyházszerzése Theotmár krónikájában. *Magyar Könyvszemle*, 1990/3–4. 93.; GERICS József – LADÁNYI Erzsébet: A Szent István lándzsájára és koronájára vonatkozó források értelmezése. *Levéltári Szemle*, 1990/2. 3.

²⁶ ECKHART Ferenc: *A szentkorona-eszme története*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1941.

²⁷ Tudós pápa, hiszen pl. az első ingaórát ő készítette a reimsi székesegyház számára. A kor legnagyobb matematikusa. Az arab számokat, amit ma is használunk szintén ő vezette be. Ő ismerte fel a számtanban a helyiérték jelentőségét és találta fel a számoló szerkezetet. Foglalkozott csillagászzal is, készített csillagászati eszközöket, és jártas volt az orgonakészítésben is.

²⁸ CSÓKA J. Lajos: *Szent Benedek fainak világtörténete, különös tekintettel Magyarországra*. Budapest, Ecclesia Kiadó, 1970. I. k. 291.

²⁹ MÁLYUSZ Elemér: A karizmatikus királyság. *Társadalomtudomány*, 1934/3. 156.; VÁCZY Péter: *A szimbolikus államszemlélet kora Magyarországon*. Budapest, Attraktor, 1932. 54.

(*unctio*) és a koronának a király fejére való ráhelyezése. A magyar királyok koronázása az I. világháború idejéig az egyik legfontosabb közjogi aktusa volt hazánknak. A koronázást a nemesség részéről történő formális elfogadás előzte meg. A koronázási szentmise pedig a király szolgálatát erősítette meg, egyúttal az ország lakosainak tett szimbólum is volt, hiszen ők keresztény lelkeként egyenlőek voltak, bár a társadalmi hierarchia eltérő grádusaihoz tartoztak.³⁰

II. Szilveszter pápa koronája szentté vált és egyúttal a független magyar állam szimbóluma is lett. Rövid idő alatt kialakult az a közjogi felfogás, hogy Magyarországon csak az rendelkezhetett királyi hatalommal, akit a Szent Koronával megkoronáztak.³¹

A 10. és a 11. században több uralkodó is felajánlotta országát valamelyik védőszentnek. A Hartvik-legenda³² szerint 1038. augusztus 15-én, Nagyboldogasszony napján államalapító király, Szent István király Fehérvárott a Mennybe emelt Szűz Mária templomában országát a korona képében Szűz Máriának ajánlotta fel. Ezzel egy olyan szerződést hozott létre, amellyel a Magyar Királyságot Szűz Mária birodalmává tette. Magyarország tehát Mária országa lett, Regnum Marianum, ahol a hatalmat Szűz Mária gyakorolja, a Szent Korona pedig az ő szuverenitását testesíti meg. Ez azt jelenti, hogy Magyarországnak elismerték a közjogi jogi személyiségét és ennek szimbóluma a Szent Korona.³³

I. (Szent) Istvánt Máriának történő ország felajánlásának³⁴ akkoriban tehát közjogi jelentősége is volt. Egyrészt ezzel deklarálta, hogy Magyarország szuverén állam. Nem függ sem a császártól, de még a pápától sem. Másrészt azzal, hogy Magyarország Mária öröksége (hereditas) lett, már nem a király magánbirtoka, hanem egységes ország, közjogi jogi személy, amelynek területét kötelessége mindegyik magyar királynak megvédelmeznie.³⁵

³⁰ JOSEPH CANNING: *A középkori politikai gondolkodás története, 300–1450*. Budapest, Osiris Kiadó, 2002. 90.

³¹ ECKHART Ferenc: *A szentkorona-eszme története*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1941.; BERTÉNYI Iván: *A magyar Szent Korona*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1996. 142. o. BARTONIEK Emma: *A magyar királykoronázások története*. Budapest, Akadémiai Könyvkiadó, 1987. 67. o.

³² GERICS József – LADÁNYI Erzsébet: A Hartvik legenda keletkezési körülményeiről. *Magyar Könyvszemle*, 2004/4. 317.

³³ GERICS József: Az állam- és törvényalkotó Szent István. *Művészettörténeti Értesítő*, 1990/1–2. 76.

³⁴ Érszegi Géza: *Ég és föld királynője, Mária*. In: DRASKÓCZY István (szerk.): *Scripta Manent. Ünnepi tanulmányok a 60. életévét betöltött Gerics József professzor tiszteletére*. Budapest, ELTE, 1994. 35–45.

³⁵ GERICS (1990) i. m. 77–79.

Szent István fiához, Imre herceghez írt intelmeiben a koronáról, mint a királyságot szimbolizáló elvont fogalomról írt.³⁶ A korona méltóságának, tisztességének, becsületének feltétele, hogy Imre tartsa meg a katolikus hitet, gyarapítsa az egyházat, bíraskodjék igazságosan, ítélkezzék könyörületesen, hiszen ezek az erények teszik teljessé a koronát.³⁷ A korona és az ország megkülönböztetését igazolja az alábbi idézet: „gyarapítsad naponta regnumodat, hogy az emberek felségesnek tartsák koronadat.” A regnum és Korona kapcsolata az Intelmek óta megszakítatlanul része a hazai politikai gondolkodásnak, ismeri István nagyobb életrajza is. I. (Szent) Istvánt második törvénykönyvének 17. cikkelye már egyértelműen különbséget tett a király és az ország között, vagyis a királyságra, mint jogi személyre utal és szintén védelmezi:

„Ha valaki a király vagy a királyság ellen összeesküvést sző, menedéket ne találjon az egyházban.³⁸ És ha valaki a király élete vagy méltósága ellen bármilyen módon bármiféle összeesküvést szőni megkísérel, avagy olyannal, aki efféle megkísérel, tudva egyetért, ki kell átkozni és az összes hívek közösségéből kirekeszteni. És ha valaki ilyesféle személyt ismer, és – bár bizonyítani tudná – nem jelenti fel, az előbb mondott büntetés alá essék.”

A Hartvik legenda lefektette az alapjait a később kialakuló Szent Koronának. Eszerint a korona és a koronázás szorosan összetartozik, vagyis akié a korona, azé az ország is.³⁹ A korona a képletesen a királyi fenséget is jelképezi.⁴⁰

Miután III. Béla (1148–1196) megszervezte a királyi kancelláriát, egyre több oklevélben olvashatunk a koronáról. A XII. században már úgy tekintettek a koronára, mint amelynek saját Istentől nyert jogai vannak, és ezeket az ural-

³⁶ SEBESTYÉN József: *A szent Korona tana Szent Istvánnak Szent Imréhez szóló intelmeiben*. Sátoraljaujhely, 1930.

³⁷ BARTONIEK (1987) i. m. 67.; BALOGH József: Szent István politikai testamentuma. *Minerva*, 1930/4–7. 129–164., 1931/1–4. 39–51. o., 1931/5–10. 106–114.; BALOGH József: Szent István „intelmei”-nek forrásai. In: *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján*. Budapest, MTA, 1938. II. köt. 262.

³⁸ Asylum jog: a templomba menekült büntettest nem volt szabad elfogni.

³⁹ CSÓKA J. Lajos: *A latin nyelvű történeti irodalom kialakulása Magyarországon 11–14. században*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967. 145.; THOROCZKAY Gábor: Megjegyzések a Hartvik-féle Szent István-legenda dotálásának kérdéséhez. In: PITI Ferenc (szerk.): *„Magyaroknak eleiről”. Ünnepi tanulmányok a hatvanesztendő Makk Ferenc tiszteletére*. Szeged, Szegedi Középkorász Műhely, 2000. 569–591.; THOROCZKAY Gábor: A Hartviklegenda a XIX–XX. századi történetírásban. *Fons*, 2003/1. 21–64.

⁴⁰ PAULER Gyula: A Hartvik legendáról. *Századok*, 1892/4. 279.

kodó köteles tiszteletben tartani és megvédelmezni. A magyar király a Szent Korona nevében uralkodik. Imre király 1197-ben és 1199-ben kiadott oklevelei tanúsága szerint a koronának teljesített szolgálatokért adott jutalmat.⁴¹

III. Ince pápa 1198-ban írt levelében a Szent Koronáról azt mondta, hogy ebből ered a „*haza becsülete*.” (*honor Patriae*). Ugyancsak a „*jogász pápa*” nyilvánította 1204-ben a Magyar Királysághoz tartozó országokat a Szent Korona alá rendeltéknek. Ekkor került be a pápai registrum könyvbe az a kép, amelyen András herceg sóvárogva nézi a magyar koronát, mint a *regnum Hungariae* jelképét.⁴² Amikor pedig II. András néven trónra került (1205–1235) II. Honorius pápa (1224–1130) arra figyelmeztette, hogy köteles az ország jogait és „*koronája tisztességét*” megőriznie. Vagyis, hogy ne adományozzon el könnyelműen nagy mennyiségű földbirtokot. Innentől számíthatjuk a koronától függő javak intézményének kialakulását.⁴³ Ezért az egyház nyomására II. Andrásnak a koronázási esküjében ezért külön fogadalmat kellett tenni arra, hogy „*A Szent Korona örökségét épségben megőrzöm.*”⁴⁴

A tatárjárás után a Szent Korona-tan fejlődésének új fázisa következett.⁴⁵ IX. Gergely pápa IV. Béla kérésének megfelelően elrendelte, hogy a kolostorok adják vissza az elítélt felségsértők náluk elhelyezett javait, kincseit, amelyeket a „*királyi korona javaiból*” (*de bonis coronae regie*) csalárdul eltulajdonítottak.⁴⁶

Rogierius (1200-as évek – 1266) apuliai származású krónikairó, váradi kanonok, később spalatói érsek, *Carmen miserabile*⁴⁷ (Siralmas ének) címen megírta a magyarországi tatárjárásnak, különösen pedig saját bujdosásának történetét. A tatárjárásról szóló egyik leghitelesebb forrásunk a koronáról mint az uralom átruházásának legfontosabb eszközéről, másrészt mint a királyi hatalom kifejezőjéről írt.

IV. Béla Nagyszombat városának adott kiváltságlevelében arról rendelkezett, hogy a város, illetve lakói „*különlegesen a királyi koronához tartozzanak*”,

⁴¹ BARTONIEK (1987) i. m. 70.

⁴² KATONA Tamás (szerk.): *A korona kilenc évszázada. Történelmi források a magyar koronáról*. Budapest, Helikon Kiadó, 1979. 11.

⁴³ BÓNIS György: *Decretalis Intellecto (III. Honorius a koronajavak elidegeníthetlenségéről)*. In: Történelmi Szemle, 1974/1-2. 27. o.

⁴⁴ ECKHART i. m. 50.; ERDÉLYI László: *Az ezeréves magyar alkotmány*. Szeged, Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem, 1931. 10.

⁴⁵ DÜMMERTH Dezső: *Az Árpádok nyomában*. Budapest, Panoráma, 1987. 429.

⁴⁶ Augustinus THEINER (szerk.): *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*. Róma, Vatikán, 1859. I. k. 147.

⁴⁷ Magyar fordítás: KATONA Tamás (szerk.): *A tatárjárás emlékezete*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1987. 137–191.

ezért mások birtokába nem kerülhet.⁴⁸ A szabad királyi városok ezután mindig arra törekedtek, hogy ne kerülhessenek ki a Szent Korona joghatósága alól, ezért mindig hasonló megszövegezésű kiváltságlevelet kértek az uralkodótól.⁴⁹

Az első oklevél – amelyben a „*Szent Korona*” (*sacra corona*) kifejezés előfordult – az esztergomi Szent Adalbert templom 1256-ban kiadott kiváltságlevele. Azért tartották szentnek a koronát, mert Szent István koronájának tartották⁵⁰ és mivel a szent királyaink fején volt ezért a szentek ereklyéi is szentnek számítottak. Egyes feltételezések szerint a koronában egy szent ereklyét is elrejtettek.

IV. Béla király országos gyűlést tartott, 1267-től a Szent Korona iránti hűség a magyar királyság iránti lojalitás szimbólumává vált.

III. András (1290–1301), akinek az Árpád- házból való származását sokan vitatták, fontosnak tartotta hangsúlyozni, hogy Szent István koronájával koronázták meg.⁵¹ Az országgyűlés által választott tanács korlátozhatta ezután a király hatalmát. (1298. évi XXIII. tc.)

A Szent Korona XIII. századi történetét Eckhart Ferenc úgy összegezte, hogy a korabeli oklevelek a királyi korona tisztességéről (*honor*), dicsőségéről (*gloria*), hasznáról (*commodium*), javáról (*incrementum*) és sérelméről (*preiudicum*) is.⁵²

A Szent Korona jelentőségét bizonyítja az is, hogy többször elrabolták, ellopták azért, hogy segítségével megszerezhessék a magyar trónt. 1301-ben a cseh Vencel, magyar uralkodói néven László, székesfehérvári koronázását követően a Szent Korona nem került vissza a koronázó templomba, hanem – a szokásjoggal ellentétes módon – Vencel személyes felügyelete alatt maradt, és először Budára vitték. Amikor idősebb Vencel, cseh király, belátta, fia magyarországi helyzetének tarthatatlanságát, akkor elhatározta, hogy csellel elrabolja a Szent Koronát. Azt mondta, hogy nagyon kíváncsi a koronára, ezért a főpapok felöltöztették a fiát, Lászlót és a koronával a fején vonultak ki a templomból, hogy megmutathassa magát az ország népének. Kint már cseh páncélos lovagok várták, akik felkapták a királyt a koronával együtt és elvágtattak. Prágáig meg sem álltak.⁵³

⁴⁸ Ferdinandus KNAUZ (szerk.): *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis*. Striginii, Ae. Horák, 1874. I. k. 327.

⁴⁹ HAJNIK Imre: *Magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a vegyes-házi királyok alatt*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1899. 91.

⁵⁰ 1083-ban avatták szentté István és Imrét.

⁵¹ DÜMMERTH i. m. 429.

⁵² ECKHART i. m. 43.

⁵³ BENDA Kálmán – FÜGEDI Erik: *A magyar korona regénye*. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1979. 34.

A cseh király azonban hamar feladta magyarországi hatalmi terveit és lemondott trónigényéről, a sógora, a bajor Ottó javára, aki titokban utazott Magyarországra. Ekkor történt az a példátlan eset, hogy elvesztették a Szent Koronát. A képes Krónika így számol be az esetről:

„Ezt sem kell elmellőznünk, hogy, midőn a szent koronát az említett Ottó herceg Magyarországra hozta, azt ellenségeitől való féltében esztergályos mesterséggel egy csobolyóba⁵⁴ rejtette. S amint embereivel csendes éjszaka lovagolt, az országúton, melyen sok vadász keresztül megy vala, a csobolyó a nyeregkápából a szíj-jak, melyekkel kulacs módjára föl vala kötve, véletlenül elődsván úgy elveszett, hogy senki észre nem vette.⁵⁵ Azután virradat felé, amint látták hogy az a drága kincs oda van, nagy ijedten vissza nyargalának, amely sebesen csak nyargalhatának, és sok ember közt áthaladván a koronát, melyet senki meg nem talált, az országút közepén a földön heverve meglelék. Talán késő estve veszett volt el s más nap, mint bizonyos, estve felé találták meg. Valóban el nem hallgatandó csuda eset. Mert mit értsünk abból, hogy az a korona elveszett, ha nem azt, hogy az a herceg nem viselhette ezt a koronát haláláig, hanem elvesztette fejről magát a koronát s egyszersmind becsületét is. S mit jelent az, hogy senki más meg nem találta, hanem csak azok, akik viszik vala, ha nem azt, hogy Magyarország angyal adta koronájától meg ne fosztassék.”⁵⁶

Ottó a szerencsésen meglelt koronával Székesfehérvárott királlyá koronáztatta magát, de a koronát ezután is magánál tartotta és így utazott Erdélybe, ahol Apor László vajda elfogatta és láncra verette. Kiszabadulása után Ottó feladta uralmi terveit és eltávozott az országból. Károly Róbert azonban hiába koronáztatta meg magát az csak a Szent Koronával számított érvényesnek. Ezért Gentilis di Montetiori bíboros, pápai követ megfenyegette és kiátkozta az erdélyi vajdát és hogy a Szent Korona őrzését ne csak a szokásjog szabályozza, egy 1309-es budai zsinat alkalmával részletesen, írásban rendelkeztek a még

⁵⁴ Csobolyó: dobra emlékeztető dongás faedény, amelyben a mezei munkásoknak vizet szállítanak és tárolnak.

⁵⁵ Egyes kutatók szerint ekkor görbült el koronán lévő latin kereszt.

⁵⁶ THURÓCZY János: *A magyarok krónikája*. Budapest, Magyar Helikon Bibliotheca Historica, 1978. 222.

mindig idegen kézen lévő korona őrzési helyéről, az eltulajdonítás szankcionálásáról, az esetleges pótlás lehetőségeiről:

„Mivel azonban ezt a koronát, ahogy más ingóságokkal is gyakorta megesik, törés, emésztő tűz és szinte megszámlálhatatlan más ok következtében el lehet veszíteni, vagy torzítani, olykor egy ideig elrejtteni vagy erőszakkal lefoglalva visszatartani, mint az elmúlt időben többször is megesett, és a tények jelenleg azt bizonyítják, hivatalunkkal összeegyeztethetőnek véljük, hogy elhárítsuk a koronáról az említett erőszakos elfoglalást, ami jelenleg fenyegeti és talán a jövőben is fenyegetni fogja, és üdvös orvosságot alkalmazva megkíméljük a nagyságos Károly fejedelem urat, Magyarország nemes királyát, és utódait és országát a mostani és jövőbeli kellemetlenségektől.”

„Végezetül, hogy a vágyakozók – mivel őket Isten tisztelete és az erény szeretete nem tartja vissza a rossztól – legalább a romlástól rettegve megtanulják gyűlölni a bűnt: kijelentjük, hogy aki ezek után arra a vakmerőségre vetemedik, hogy akár az említett szent koronát vagy azokat, melyeket helyébe csináltattak, magában vagy másokkal lefoglalja; akár a mindenkori törvényes királyt és annak országát sértve és károsítva bármilyen módon visszatartja vagy bitorolja; akár az elorzót, lefoglalót, visszatartót vagy bitorlót bármilyen ürüggyel segítségben, tanácsban vagy támogatásban részesíti, bármilyen méltóságú, rendű, rangú legyen is, a kiközösítés büntetése alá esik.

Azt, aki a fentieket vagy ahhoz hasonlókat nyilvánosan elköveti, vagy a tetteseket titokban támogatásban részesíti, e határozat erejével fosszák meg a visszaadás reménye nélkül minden hűbérétől kedvezményétől, előjogától és minden kegytől, melyet a római vagy más egyháztól kapott.

Ha egyházi személy teszi, fosszák meg méltóságától, minden egyházától és javadalmától, amellyel rendelkezik, nyilvánítsák rendelkezésre képtelennek, továbbá sújtsák a kiközösítés ítéletével, még ha püspöki, vagy magasabb méltósággal fényeskednék is.

Ha pedig közösség teszi, essenek tilalom, a közösség főbb vezetői pedig a kiközösítés büntetése alá, és a vétkeket, ha csak

nem szállnak magukba, sújtsa az a sors, mint Dáthánt és Abriont,⁵⁷ akiket elevenen nyelt el a föld.

Azonfelül a halálveszedelem és az elvégzett elégtétel esetét leszámítva, senki ne merészelje feloldani a kimondott kiközösítést és megszüntetni a tilalmat az apostoli szentszék vagy a magunk külön engedélye nélkül.”⁵⁸

A pápai legátus arról is tudósított, hogy „a magyarok Szent Koronáját akkora tisztelet övezte, hogy már-már úgy tűnt, mintha a királyi hatalom a koronára szállott volna át.”⁵⁹

Nem véletlen, hogy Károly Róbert is csak a harmadik, végre a Szent Koronával történt koronázás után állíthatta magáról, hogy Magyarország törvényes uralkodója.

A nemzetközi kapcsolatokban a XIV. századtól lett a Szent Korona a magyar állam szimbóluma. Amikor Magyarország egy külföldi állammal szerződést kötött, akkor nem a királlyal, hanem az állammal, mint közjogi jogi személlyel kötöttek szerződést. Először Velencei köztársasággal 1381-ben kötött nemzetközi szerződés alanyává vált a Szent Korona. A turini békeszerződés értelmében Velence lemondott Dalmáciáról és az végleg „*a magyar királysághoz és a magyar koronához tartozik.*”⁶⁰ A dalmáciai városok pedig 1388-ban „*Magyarország Szent Koronája*” iránti hűségünket fejezték ki.⁶¹

Amikor a bárók 1401-ben fogságba vetették Luxemburgi Zsigmondot, akkor nem a királyt, hanem a Szent Koronát tekintették az államhatalom megtestesítőjének és önmagukat pedig a korona képviselőinek. A Szent Korona nevében hozott döntéseiket tartalmazó okleveleket az alábbi köriratú pecséttel pecsételték le: SIGILLUM SACRE REGNI HUNGARAE (Magyarország Szent Koronájának pecsétje).⁶² Az ország koronája kifejezés ettől kezdve vált általánossá. A korona már nem a királyé, hanem nemzeté lett.⁶³

⁵⁷ Számok Könyve 16. fejezet.

⁵⁸ Idézi: KATONA (1979) i. m. 28–29.

⁵⁹ Idézi: BARTONIEK Emma: Corona és regnum. *Századok*, 1934/7–8. 321.

⁶⁰ A szerződés szövegét Wenzel Gusztáv tette közzé: WENZEL Gusztáv: A turini békekötés. In: *Magyar Történelmi Tár*. XI. k. 1862. 19.

⁶¹ ECKHART i. m. 112.

⁶² BERTÉNYI i. m. 146.; SZENTPÉTERI Imre: Az országos tanács 1401-ben. *Századok*, 1904/8. 759.

⁶³ TRINGLI István: A rendiség és a Szent Korona-tan. In: DOBSZAY Tamás – FORGÓ András – ifj. BERTÉNYI Iván – PÁLFFY Géza – RÁCZ György – SZIJÁRTÓ M. István (szerk.): *Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon: a kezdetektől 1918-ig*. Budapest, Országgyűlés Hivatala, 2013. 29–30.

Habsburg Albert 1439. évi XVI. tc-ben leszögezte:

„A birtokokat és birtokjogokat nem idegeneknek, hanem csak országunk jól érdemesült és Magyarország koronája alatt álló lakosainak fogjuk adományozni, nem pénzért, hanem érdemeikhez és szolgálataikhoz képest.

1. § A királyi és koronajogokat pedig sem bárkinek tanácsával, sem a nélkül, örök áron el nem adjuk, sem zálogba nem vetjük.”

Amikor Albert király a török elleni harcok során vérhasban megbetegedett és meghalt. Özvegye, az áldott állapotban levő Erzsébet anyakirálynő a megszületendő gyermekének akarta biztosítani a trónt, ezért udvarhölgyével 1440-ben ellopatta a Szent Koronát Visegrád várából, és csecsemő fia koronázására használta fel azt. Érdekes módon ez a sajnálatos esemény is a Szent Korona-tant erősítette, mert amikor a magyar rendek (köztök a köznemesek is) I. Ulászlót királyukká választják, és a koronázáskor nincs jelen a Szent Korona, és ezért Szent István fejerekkletartójáról levett diadémmal koronázták meg a királyt, egyúttal deklarálják a Szent Korona eszme egyes fontos alapelveit. Az 1440. július 17-én kelt oklevélből⁶⁴ kitűnik, hogy „*A királyok koronázása mindig az országalakók akaratótól függ, és a korona hatékonysága, valamint ereje az ő jóváhagyásukon alapul.*”⁶⁵ Ekkor már tulajdonképpen szinte teljes egészében kibontakozott a Szent Korona-tan. A korona végérvényesen az országé lett. Ezt a gyakorlatot erősítette Hunyadi János (1446 – 1453) kormányzósága is, amikor a főurakból álló országtanáccsal együtt a Szent Koronára hivatkozva gyakorolták a hatalmat.

I. Ulászlótól kezdve állandósult az a gyakorlat, hogy a trónra lépő királyok az alkotmány megtartását már írásban is megerősítik. IX. Gergely pápa 1235-ben kelt oklevele tudósít arról, hogy II. András a koronázásakor esküt tett arra, hogy országának jogait és a korona tekintélyét sértetlenül megőrzi.⁶⁶

⁶⁴ NAGY Gábor (szerk.): *Magyar középkor. Az államalapítástól Mohácsig. (Forrásgyűjtemény).* Budapest, Könyves Kálmán Kiadó – Nodus Kiadó, 1995. 329–332.

⁶⁵ Későbbi királyaink mégsem ismerték el érvényesnek I. Ulászló megkoronázását, ezért pl. a birtokadományai is csak akkor voltak érvényesek, ha azt utóbb megerősítették. BERTÉNYI i. m. 147.

⁶⁶ Martinus Georgius KOVACHICH: *Vestigia Comitiorum apud Hungaros ab exordio regni eorum in Pannonia, usque ad Hodierum diem celebratorum.* Budaë, Regiæ Universitatis, 1790–1801. 82.

Werbőczy István szerint V. István, IV. László és III. András⁶⁷ is tett koronázási esküt. (Hármaskönyv II. Rész. 14. cikk 12.§.) Károly Róbert részletesen megszövegezett feltételek mellett tett koronázási esküt.⁶⁸ V. László 1453-ban, Mátyás 1464-ben. II. Ulászló koronázásakor már külön oklevelet is kiállított. I. Ferdinánd oklevelét pedig az 1537. évi XXIX. tc. is megerősítette. A Hitlevélről (diploma inaugurale) rendelkezett az 1622. évi II., 1638. évi I., 1659. évi I., 1830. évi I. az 1867. évi II. tc.-ek.

Az 1440 évben kiadott oklevél egyes rendelkezései nem bizonyultak hosszú életűnek: az 1445. évi pesti országgyűlés – I. Ulászló király halálát követően – utólag érvényesnek fogadta el a csecsemő V. László koronázását, tovább erősítve ezzel a Szent Koronának a magyar királykoronázásban betöltött kizárólagos szerepét. Még a várnai csatában hősi halált halt Ulászló birtokadományait sem ismerték el.

A magyar rendek által 1458-ban királlyá választott Hunyadi Mátyás – ismerve és elfogadva a Szent Korona egyedüli érvényességét – meg sem kísérelte I. Ulászló mintájára más koronával pótolni a Szent Koronát. Végül is hosszas hadakozás és alkudozás után a bécsújhelyi egyezmény alapján,⁶⁹ 1463-ban 80000 magyar forint ellenében Frigyes visszaszolgáltatta a koronát. A korona hiányából fakadó problémákon okulva, Mátyás koronázását követően az 1464 évi II. tc.-be iktatta, hogy miután

„a Szent Korona annak helytelen őrzése és gondozása miatt az országból idegen kézre jutott [...] tisztünknel fogva, a szent korona kellő megőrzése és megtartása céljából e helyen a főpap- és báró uraknak meg országunk nemeseinek közös megegyezésével és akaratából egy különben megszokott helyről és arra alkalmas személyekről kívánunk gondoskodni, nehogy (a mitől Isten őrizzen) a korona ismét ez országtól idegen kézre kerüljön.”

Ezzel a még eléggé általánosságban mozgó, a részleteket a király belátására bízó törvénnyel kezdődött a Szent Korona őrzésének tényleges jogi szabályozása. Ekkor fordulhatott elő első esetben, hogy az országgyűlés révén a rendek

⁶⁷ SZŰCS Jenő: *Az utolsó Árpádok*. Budapest, História – MTA Történettudományi Intézete, 1993. 322.

⁶⁸ KOVACHICH (1790–1801a) i. m. 174.

⁶⁹ BARISKA István: II. Pius és az 1463. évi békeszerződés. Kubinyi András professzor emlékére. *Vasi Szemle*, 2008/4. 423–438.; BARISKA István: *A Szent Koronáért elzalogosított Nyugat-Magyarország 1447–1647*. Szombathely, Vas Megyei Levéltár, 2007. 34.

is beleszólhattak abba, hogy a magyar közjog ezen intézményét miképpen rendezzék. Az 1462. évi II. tc.-ben pedig nem csak a király, de a korona ellen támadókkal szemben is büntetőjogi védelmet adott, azzal, hogy azt hűtlenségnek minősítette és a legsúlyosabb büntetéssel szankcionálta.

Mindezekből látható, hogy a XV. században a Szent, Korona már az államot jelentette. Okleveleink rendszeresen a Szent Korona joghatósága alatt álló területekről, a Szent Korona országairól, a Szent Korona iránti hűségéről, a Szent Korona jogairól, különösen a háramlási jogról, a Szent Korona élén álló királyról és a Szent Korona alattvalóiról beszéltek. A Szent Korona, tehát az állam közjogi jogi személye, a szuverén magyar államhatalom jelképe. a különféle állami cselekmények jogalánya. Már nem „*corona regia*”-ról (királyi koronáról), hanem „*corona regni*,” azaz az ország koronájáról szóltak az oklevelek.⁷⁰ Nagy valószínűséggel a Szent Korona-tan hatására a királyi címeren is megjelent a korona ábrázolása.⁷¹

A teokráciát felváltotta a népfenség elve, amely szerint minden hatalom és jog forrása a nemzet, amely alatt akkoriban a kiváltságos rendeket értették. Az uralkodó a nemzet megbízásából gyakorolja a hatalmát és a nemzetnek felelős. A magyar nemesség büszke öntudattal képviselte a nemzetet, de bizonyos értelemben az alávett „*népet*” is. Az ország közjogi helyzetét, alkotmányát a király és a nemzet közötti hatalomátruházó szerződést Magyarországon egyedülálló módon fejezte ki a Szent Korona-tan.⁷² A nemesség a fejedelemtől, a fejedelem viszont a nemességtől nyeri hatalmát és kiváltságát. A magyar állami főhatalom a Szent Koronáé és csak ennek birtokában a királyé. Vagyis azok a királyi jogok, amelyeket a király ipso jure gyakorolt, csak a Szent Korona által illetik meg.

⁷⁰ ECKHART i. m. 255–257.

⁷¹ BERTÉNYI i. m. 200.

⁷² ECKHART i. m.; TIMON Ákos: *A szent korona és a koronázás közjogi jelentősége*. Budapest, Rákosi Jenő, 1907. BERTÉNYI i. m. 142.; ZLINSZKY János: *A Szentkorona-tan*. In: MOLNÁR Tamás et al. (szerk.): *A Magyar Szent Korona és Szentkorona-tan az ezredfordulón*. Budapest, Szent István Társulat, 1999. 7.; MÁTHÉ Gábor: *A Szent Korona- eszme az alkotmányfejlődésben*. In: MEZEY Barna (szerk.): *Jogi kultúrák, processzusok, rituálék és szimbólumok*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2006. 212–218.; MÁTHÉ Gábor: *A Szent Korona- eszme parafrázisa*. In: MEZEY Barna (szerk.): *A szimbólumok üzenete*. Budapest, Eötvös Kiadó, 2012. 321.

3. A Szent Korona-tan főbb tételei

A Szent Koronához az évszázadok során hozzá kapcsolódott egy eszmei,- gondolati,- a-jogi- és szimbolikus jelentéstartalom, a Szent Korona-tan, melyet Werbőczy István: Hármaskönyvében foglalt rendszerbe tette meg a magyar alkotmány alaptételévé:

1. A magyar állami főhatalom a Szent Koronáé és csak a korona révén a királyé. Vagyis a királyi jogok csak a korona által illetik meg: a nemesség és a birtok adományozásának joga, a törvényhozás, az igazságszolgáltatás. A magyar állam fogalma, tehát a Szent Koronával azonos.
2. A főhatalom a nemzet akaratából a korona átruházása révén jut a király birtokába. A főhatalom gyakorlásának végső oka tehát, a nemzet akarata.
3. A magyar állami hatalom megosztott hatalom. A király a nemzet megkérdezésével (országgyűlés) gyakorolja a törvényhozó hatalmat.
4. Minden nemes tagja a Szent Koronának⁷³ A királlyal együtt a nemesek alkotják a Szent Korona testét (totum corpus Sacra Regni Coronae), melynek a király a feje (caput Regni) és a nemesek a tagok Membra Regni).⁷⁴ A király tehet valakit nemessé, de a nemesség tesz királlyá.

A Szent Korona mitikus erővel bíró jogi szimbólummá vált, ezért nem tekinthető csak egy tárgynak, hanem azon túlmutató, racionális, irracionális, jogi, történeti gondolat jelentéshordozója kincs lett, amely csodás erővel, kisu-gárással bír (lásd az 1440. július 17-i oklevelet.) és ami miatt tisztelete minden más ereklyét és kincset meghalad.⁷⁵

A magyar koronázási szertartás sajátos ötvözete volt a magyar hagyományoknak és az európai koronázási rendnek. A magyar szertartásrend, a koronázási ordo viszont rendkívül szigorú rendelkezéseket tartalmazott. Csak az lehetett magyar király, akinek valamilyen jogcíme volt a magyar trónra, az esztergomi érsek a Szent Koronával koronázta meg,⁷⁶ 1527-ig Székesfehérváron. A felsorolt feltételek között a Szent Korona szerepe a legfontosabb. A Képes Krónika miniátora is többször megfestette az ünnepi eseményt és azt a jelenetet, amikor

⁷³ Az 1848-as ún. áprilisi törvények révén a nem nemesek is – egyenjogú állampolgárként – a Szent Korona tagjai lettek.

⁷⁴ ECKHART i. m.; BÓNIS György: *Magyar jogtörténet*. Kolozsvár, Méhkas Diákszövetkezet, 1943. 113.

⁷⁵ SZILÁRDFY Zoltán: Szent István király följánlásának attributumai. In: Uő: *Ikonográfia – kultusztörténet*. Budapest, Balassi Kiadó, 2003. 235.

⁷⁶ KOVACHICH György: *Vestigia Comitiorum apud Hungaros ab exordio regni eorum in Pannonia, usque ad Hodierum diem celebratorum*. Budae, typis Regiae Universitatis, 1790–1801. 150.

a főpapok az uralkodó fejére teszik a Szent Koronát, ami bizonyítja, hogy az egész szertartás és a hatalom átruházás legfontosabb elemévé a korona fejre tétele volt. Magyarországon összesen 55 királyt koronáztak meg és csak két király fejére nem tették a Szent Koronát!⁷⁷

A Hármaskönyvben történt meg a Szent Korona- tan és az organikus állam- szemlélet összekapcsolása.⁷⁸ Az organikus állameszme egyházi eredetű. Szent Pál tanítása szerint az Egyház Krisztus misztikus teste, Krisztus pedig a test feje:

„Ti Krisztusnak teste vagytok, s egyenként tagjai.”⁷⁹

„[...] Krisztus feje az Egyháznak [...] mi pedig] tagjai vagyunk testének.”⁸⁰

„Senki ne becsülje magát a kelleténél többre, hanem józanul gondolkodjatok, mindenki az Istentől neki juttatott hit mértéke szerint. Mert ahogy egy testben több tagunk van, s minden tagnak más a szerepe, sokan egy test vagyunk Krisztusban, egyenként azonban tagjai vagyunk egymásnak, s a nekünk juttatott kegyelem szerint adományaink is különböznek: aki a prófétálást kapta, tegyen tanúságot a hit szerint, aki tisztséget kapott, töltsé be tisztségét, aki tanító, tanítson, aki a buzdítás ajándékát kapta, buzdítson, aki jótékonykodik, tegye egyszerűségben, aki előljáró, legyen gondos, aki irgalmasságot gyakorol, tegye örömet. Szeressetek tettetés nélkül, irtózzatok a rossztól, ragaszkodjatok a jóhoz. A testvéri szeretetben legyetek gyöngédek egymáshoz, *a tiszteletadásban előzzétek meg egymást.*”⁸¹

Ez a felfogás általánosan elfogadott eszmerendszerré vált a középkorban. A 829. évi párizsi zsinat is kinyilatkozta: „*Isten egyetemes szent egyháza Isten egyetemes szent egyháza egy test, feje pedig Krisztus e pedig Krisztus.*”⁸² A

⁷⁷ BARTONIEK (1987) i. m. 25. oldaltól.

⁷⁸ ECKHART i. m. 176.

⁷⁹ Korintusiakhoz írt levél, 1,12 és 27.

⁸⁰ Efezusiaknak írt levél, 5,23 és 30.

⁸¹ Rómaiaknak írt levél, 12,4–8.

⁸² RUGÁSI Gyula: Az Intelmek és a nemzeti teológia. *Naput*, 2001/5. www.naput.hu/naput_2001/2001_06/018.htm

magyar oklevelekben viszonylag hamar megjelentek olyan utalások, amelyek az államot is egy élő organizmushoz hasonlította. Gentilis di Montefiori bíboros, pápai követ 1309-ben leírta, hogy miután a magyar bárók és prelátusok megválasztották királyukká Róbert Károlyt, mivel a fejtől a tagoknak nem szabad elszakadniuk, a magyarok kötelesek természetes uruknak és királyuknak engedelmessé válni.⁸³ Zsigmond 1435. évi II. dekrétuma bevezető részének 3. §-a így vezette be a rendelkező részt:

„Végre egybegyülekezésünk után, az ország egész testét a távollévők teljes hatalommal képviselő eme főpapjainknak, báróinknak és országunk nemeseinek egyértelmű óhajára, tanácsára, közös megbeszéléssel és beleegyezésükkel elhatároztuk, eltökéltük és jónak láttuk...”

Ezután sok esetben találhatunk utalást törvényeinkben és országgyűlési határozatainkban arra, hogy az országgyűlés az ország egész testét (*totum corpus regni Hungariae*) képviseli. A király pedig a Szent Korona feje (*caput sacrae regni coronae*). Pl. 1547. évi V. tc. 3. §

„Ennélfogva könyörögnek a királyi felség, az ő legkegyelmesebb urok előtt, méltóztassék már valahára Magyarországra visszatérni és mint ennek feje, ezeket az ő lankadt tagjait *felfrissíteni és feleleveníteni.*”

Az ország egész „testét” az országgyűlésen képviselték, ahol a Szent Korona tagjai részben személyesen (Felsőtábla), részben pedig követeik (Alsótábla) révén vettek részt. A király is csak az országgyűléssel együtt gyakorolhatta a Szent Korona hatalmát.⁸⁴

Mátyás megerősíti azt az elvet, hogy a király a hatalmát az országgyűléssel és a megyékkel együtt kell, hogy gyakorolja. Magyarországon a rendiség a

⁸³ BARTONIEK (1987) i. m. 79.

⁸⁴ FERDINÁNDY Gejza: *Magyarország közbjoga (alkotmányjog)*. Budapest, Politzer Zsigmond és fia kiadása, 1902. 53. A rendi országgyűlésről: SZIJÁRTÓ M. István: *A diéta. A magyar rendek és az országgyűlés, 1708–1792*. Budapest, Osiris Kiadó, 2005., második, javított kiadás: Keszthely, Balaton Akadémia Kiadó, 2010.; SZIJÁRTÓ M. István: *A 18. századi Magyarország rendi országgyűlése*. Budapest, Az Országgyűlés Hivatala – Országgyűlés Kiadó, 2016.; DOBSZAY et. al. i. m.; POÓR János: *Adók, katonák, országgyűlések, 1796–1811/12*. Budapest, Universitas Kiadó, 2003.; Jean BÉRENGER – KECSKEMÉTI Károly: *Országgyűlés és parlamenti élet Magyarországon, 1608–1918*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2008.

XIII. századtól,⁸⁵ a rendi állam pedig a XV. századtól számítható. A rendi államban a király kénytelen a hatalmát megosztani a rendekkel. A királyt a rendi országgyűlésen választják meg és megválasztása fejében esküt tesz a rendi alkotmányra és hitlevelet bocsát ki, melyben ígéretet tesz az őt megválasztó rendeknek, hogy a nemzet jogait tiszteletben tartva gyakorolja hatalmát.⁸⁶ Magyarországon működik Európa egyik legrégebbi parlamentje, hiszen az első országgyűlés még III. András hívta össze 1290-ben.⁸⁷ Az 1608. évi k. u. I. tc. szabályozta az Alsó- és Felsőháza szervezetét, ezzel stabilizálódott a kétkamrás országgyűlési rend.

Az országgyűlés megszerezte az adómegajánlás jogát és emiatt a királyok kénytelenek lettek rendszeresen, (általában háromévente) összehívni a diétát. Kialakult a törvényalkotás mindmáig meghatározó alapelve: az országgyűlés által megszavazott törvényjavaslatot a király szentesíti, aláírja, lepecsételi, kihirdeti és megküldi a törvényhatóságoknak. Ezzel a törvény vált a legmagasabb szintű jogforrásnak és elfogadottá vált az az alapelv, hogy az alkotmányos jogokat csak törvénnyel szabad szabályozni. (Ezért is volt érvénytelen II. József összes rendelete, még az is, amit halálos ágyán nem vont vissza.)⁸⁸

A Szent Korona a politikai nemzet közéletben résztvevő egységének szimbóluma. Ez tulajdonképpen megegyezik a modern alkotmány azon tételével, amely az egész nemzetnek adja a szuverenitást. Werbőczy István Tripartitumában leírta, hogy a király és a nemzet együtt gyakorolják a hatalmat. A törvényhozó hatalmat egységben, a közigazgatásit pedig megosztottan. A központi hatalmat a király az ország főurai és főpapjai révén, a helyi hatalmat pedig a nemesség gyakorolhatja, amely egyenlő rangú a központi közigazgatási hatalommal. Ez az osztott hatalom, a helyi önkormányzat, még az alkotmányos kontroll jogával is rendelkezett. Így a rendi alkotmány védőbástyájává Eckhart Ferenc által „*specifikus magyar intézménynek*” nevezett⁸⁹ nemesi vármegye vált. Az 1486. évi LX. tc. előírta, hogy a főispán csak a megyeében lakó nemesek közül választhatott ezután alispánt. A jómódú középnemesség soraiból választott vármegyei tisztikar mind anyagi, mind pedig egzisztenciális módon függetlenítette magát az

⁸⁵ GERICS József: *A korai rendiség Európában és Magyarországon*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1987.

⁸⁶ BARTONIEK (1987) 54.

⁸⁷ Anglia 1265, Franciaország 1302.

⁸⁸ BARTA János: *A nevezetes tollvonás: II. József visszavonja rendeleteit*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978.

⁸⁹ HÓMAN Bálint (szerk.): *A magyar történetírás új útjai*. Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1931. 309.

abszolutizmusra törekvő Habsburg uralkodókkal szemben. Ezzel kapcsolatban alakult ki a vis inertiæ joga, amelyet a nemesi közvélemény az 1545. évi XXXIII. tc.-ből vezetett le. Eszerint a vármegye közönsége a törvénybe ütköző vagy az alkotmány szellemével ellentétes uralkodói vagy dikasztériális (központi kormányzések által kibocsátott) normák végrehajtását megtagadhatta. Különösen az országgyűlés összehívása nélkül II. József és I. Ferenc által törvénytelenül kibocsátott adórendeletekkel szemben került sor jelentősebb megyei ellenállásra.⁹⁰ Kossuth Lajos mint az alkotmány védőbástyájáról írt a vármegyéről:

„Akárminő legyen bár a kormányforma,[...] a központi hatalomnak mindig municipiális intézmények által kell mérsékelteni, különben centralizációvá fajul, ami akármi neve legyen is a kormányformának, nem egyéb mint vagy álcázott abszolutizmus.”⁹¹

A megyei önkormányzatok szinte teljes autonómiával működtek. A vármegyei közgyűlésen minden országos és helyi ügyet megtárgyalhattak. Megválasztották a megye tisztviselőit, törvénykeztek, helyi jogszabályokat (statutumok) alkottak.

A szabad királyi városok ugyanúgy a Szent Korona tagjai, mint a nemesek. Így nevezték őket a királyi oklevelek, a megyei és városi hatóságok⁹²

Az igazságszolgáltatást is a szentkorona tan alapján a király és a nemzet megosztva gyakorolhatták. Nem csak a hierarchikusan kialakított igazságszolgáltatás terén, hanem a hatásköri megosztásról is. A királyi tábla nem vonhatta magához azokat a pereket, amelyek az úri széket, vagy a megyei törvényszéket illetik. A nemesek pereikben Istenbe vetett hitükre, a királynak és a Szent Koronának tartozó hűségükre kellett esküdniük.⁹³

A Szent Korona-eszmének kezdettől fogva fontos eleme volt a területi elv. Magyarországhoz hosszabb- rövidebb ideig kapcsolt részek, társországok is tartoztak. Ezeket a Szent Korona országaiként sorolták fel. A horvát országgyűlési képviselők teljes joggal hivatkozhattak a Szent Korona-tanra, amikor sérelmeiket akarták orvosolni.⁹⁴

⁹⁰ STIPTA István: *Törekvések a vármegyék polgári átalakítására: tervezetek, javaslatok, törvények*. Budapest, Osiris Kiadó, 1995. 9.

⁹¹ KOSSUTH Lajos: *Irataim az emigrációból*. (Szerk. HELFY Ignác – KOSSUTH Ferenc) II. k. Budapest, Atheneum, 1880–82. 181.

⁹² Magyar Országgyűlési Emlékek. X. k. Budapest, 1874–1917. 597.; BARTONIEK (1987) i. m. 81.

⁹³ BARTONIEK (1987) i. m. 81.

⁹⁴ ECKHART i. m. 277.

Fiume is a Szent Korona külön teste lett. Mária Terézia 1779. április 23-án kiadott diplomájában a következőkben határozta meg Fiume közjogi helyzetét:

„Megengedjük, először, hogy ez a kereskedelmi város, Fiume, kerületével Magyarország Szent Koronájához csatolt külön testnek (corpus separatum) tekintessék továbbra is...”

A rendelet ezenkívül megerősítette a város statútumait, és a városi polgárok számára lehetővé tette a magyar nemesi cím megszerzését. Az 1791. évi LXI. tc. a rendeletet törvénnyel is megerősítette. Az 1868. évi XXX. tc. 66. §-a pedig újra deklarálta, hogy „*a mely város, kikötő és kerület a magyar koronához csatolt külön testet (separatum sacrae regni coronae adnexum corpus) képez...*” Az 1870-ben kibocsátott rendelet szerint Fiume élére kormányzó került, akit a király nevezett ki a magyar miniszterelnök ellenjegyzése mellett. A város hivatalos nyelve pedig az olasz lett.⁹⁵

Ugyancsak a Szent Koronára hivatkozhattak a magyarországi nemzetiségek is. Erre az elvre hivatkozhatott az 1868. évi XLIV. tc. a nemzetiségi egyenjogúság tárgyában.

4. A Szent Korona-tan története Mohács után

A mohácsi vész után, amikor az Magyarország három részre szakadt, a Szent Korona az ország és a nemzet egységének a jelképévé vált. A Szent Korona-tan megőrző erejévé vált a magyar államiságnak, az ország újra egyesülésére irányuló törekvéseknek még akár a Habsburg házi királyokkal szemben is.⁹⁶

Az erdélyi fejedelmek a magyar királlyal kötött szerződésekben több alkalommal is elismerték azt a kötelezettséget, hogy nem idegenítenek el a birtokukban lévő részekből, mert óvják a Szent Korona területét és deklarálták, hogy Erdély is a Magyar Korona elidegeníthetetlen része. Az 1570. augusztus 16-án Miksa és János Zsigmond által megkötött speyeri szerződés kimondta:

„[...] nem idegeníthető el semmi azokból a javakból, melyeket a fenséges fejedelem az ország koronájához tartozó jószágokból

⁹⁵ FEST Aladár: Fiume Magyarországhoz való kapcsolásának előzményeiről és hatásairól. *Századok*, 1916/4–5. 239–266.; PESTY Frigyes: Fiume közjogi helyzete. *Századok*, 1882/8. 662–671.

⁹⁶ Kees TELESZKY: *Az ismeretlen korona. Jelentések, szimbólumok és nemzeti identitás*. Pannonthalma, Bencés Kiadó, 2009. 83.

birtokol, bár szükség esetén neki is, utódainak is álljon szabad-ságukban elzálogosítani, vagy zálogjoggal terhelni azokat más javára (megtartva az örökös elidegenítés tilalmának záradékát.)”⁹⁷

Hasonló egyezséget kötött Báthori Gábor II. Mátyással:

„Sem Erdélyt, sem más régtől fogva neki alárendelt megyéket, azok várait vagy véghelyeit másként, mint most birtokolja, Magyarország koronájától nem fogja elidegeníteni.”⁹⁸

A királyi Magyarországon a Habsburgok központosítási törekvéseivel szemben is a Szent Korona-tan alapján érveltek. Még a Quadripartitum szerkesztői is az egyik legfontosabb tételnek a Szent Korona-tan alkotmányjogi elveinek elismerését tartották.⁹⁹

Révay Péter (1568–1622) Turóc vármegyei főispán, aki 1608 és 1622 között őrizte és a történelem során egyedülálló módon öt alkalommal szemlélte és vizsgálta meg a Szent Koronát,¹⁰⁰ *De Sacre Coronae Regni Hungariae fortuna Commentarius*. (Augsburg, 1613.) című könyvében így foglalta össze a Szent Korona-tan lényegét:

„Bizony, úgy vélik, hogy Magyarország királyai méltóságuk teljét, dicsőségüket a Szent Koronától kérik és kapják, neki tulajdonítják az üdvös és hasznos törvények kibocsátását, a fölöslegések eltörlését. A Koronát mintegy a törvények törvényének tekintik, a magyarok neki szoktak fizetni büntetést és váltságdíjat, neki tesznek ünnepélyes esküt, neki hagynak és ígérnek egyházi és világi örökségeket,

⁹⁷ SINKOVICS István (szerk.): *Magyar történeti szöveggyűjtemény (1526–1790)*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1968. II/1. k. 156–168.; OBORNI Teréz: Erdély közjogi helyzete a speyeri szerződés után (1571–1575). In: FODOR Pál – PÁLFFY Géza – TÓTH István György (szerk.): *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére*. Budapest, MTA TKI Gazdaság- és Társadalomtörténeti Kutatócsoportja, 2002. 291–306.

⁹⁸ *Erdélyi Országgyűlési Emlékek*. VI. k. Budapest, 269.

⁹⁹ ILLÉS József: *A Quadripartitum közjogi interpolációi*. [Értekezések a filozófia és társadalmi tudományok köréből] Budapest, 1931.; BÉLI Gábor: A Négyeskönyv 1573. évi interpolált változata és közjogi megoldásai. In: MÁTHÉ Gábor (szerk.): *Quadripartitum* kézirat azonosítása. Budapest, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, 2015. 302.; BÓNIS Péter: *Ius commune és ius imperale a Quadripartitum szerint*. In: MÁTHÉ Gábor (szerk.): *Quadripartitum* kézirat azonosítása. Budapest, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, 2015. 405.

¹⁰⁰ SZILÁGYI Sándor: *Révay Péter és a szent korona*. [Értekezések a történelmi tudományok köréből, V. k.] Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó Hivatala, 1875.; BÓNIS György: *Révay Péter*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1981. 43.; TELESZKY i. m. 215.

neki adják vissza minden vagyonukat, mint valami forrásnak, melyből minden ered, ezért számos várat és a szabad királyi városokat a Szent Korona tulajdonának nevezik, szentül és sértetlenül megtartják a törvényt, hogy ezeket sem magának a királynak, sem bárki más halandónak nem szabad más hasznára vagy javára fordítani vagy (ahogy mi mondjuk) elidegeníteni. Végül is akkora ereje van, hogy aki megsérteni szándékozik, nemcsak felségsértésben bűnös, hanem a vallás és az istenség ellen is vétkezik.”¹⁰¹

A Szent Korona-tan vonatkozásában a magyar katolikusok és protestánsok is közös platformra jutottak. Pázmány Péter egyik legnevezetesebb művében, az Isteni igazságra vezérlő kalauzban, amely egy időben jelent meg Révay Péter koronaőr nevezetes munkájával olvashatjuk: Szolimán török császár „Legelőször Nándor-Fejér-várat megvéve 1521. esztendőben az egyik ágát letöré a magyar koronának, ily erős végháznak megvételével.”¹⁰²

Bocskai István református fejedelemnek a Szent Koronához való viszonyulását legékesebben a halála előtt röviddel magyar nyelven kiadott végrendelete tanúsítja:

„Isten megsegéttvén [...] engemet is először kegyelmesen nemzetimtől, kik hiteknek és régi szabadságoknak megkereséséért mellém támadtak volt, fejedelmévé választván; azután egész Erdélyországa is hasonló állapotra fakadván, melyben annak utána csakhamar a két hatalmas császárok közül az egyik, a török, meg is koronázott, a másik ezen fejedelemségemben confirmálván, az imperiumi fejedelmek közibe vett.”¹⁰³

Bethlen Gábort a rendek 1620. augusztus 25-én királlyá választották. A választott királyi címet elfogadta, de nem koronáztatta meg magát, annak ellenére, hogy birtokában volt a Szent Korona.¹⁰⁴

¹⁰¹ KATONA (1979) i. m. 215–216.

¹⁰² PÁZMÁNY Péter: *Isteni igazságra vezérlő kalauz*. Pozsony 1613.

¹⁰³ MAKKAI László – Cs. SZABÓ László (szerk.): *Erdély öröksége. Erdélyi emlékirók Erdélyről*. III. k. Budapest, Franklin Társulat, 1942. 116.; SZIGETHY Gábor: *Bocskai István testamentumi rendelése*. Budapest, Holnap Könyvkiadó, 2001.

¹⁰⁴ PÁLLFFY Géza: A Szent Korona Bethlen Gábor erdélyi fejedelem birtokában. (1619 – 1622). Egy korona – itineárium összeállításának lehetőségéről. In: SZIJÁRTÓ M. István (szerk.): *A történelem mint hivatás. A Benda-emlékkonferencia előadásai. 2013. november 27.* Budapest, Balassi Kiadó, Ráday Gyűjtemény, 2015. 75.; TÓTH Gergely: *Szent István, Szent*

A későbbi magyar protestáns vallású politikusok, írók, költők - köztük Kazinczy Ferenc, Kölcsey Ferenc, Kossuth Lajos, Arany János, Perényi Zsigmond, Jókai Mór és sokan mások - mindig hűséggel viszonyultak a magyar történelmi alkotmányhoz és a magyar Szent Korona nemzetegyesítő gondolatához.¹⁰⁵

Kölcsey Ferenc, aki alapos történelmi és jogi ismeretekkel bírt, 1830-ban így írt a Szent Korona-tanról:

„Mert jegy a mi koronánk, jegye a független akaratnak, melynek önkényű mozdulatából egy szabad bajnoknép fejedelmet választott magának, ohajtván a féketlenséget elfojtani, és emberi s nemzeti jogait egyetlenegy középpontban egyesíteni, nehogy széjjeloszlás által meggyengüljenek; zálog a mi koronánk, záloga a legfontosabb, legszentebb kötelességnek, mely fejedelmet nép, és népet fejedelem eránt viszonyos tartozások alatt feloldhatatlanul tart, s melyet a fejedelmi szent esküvés s a népi hódolás a vallás felséges körébe emel fel; pecsét a mi koronánk, pecsétje a fejedelem és nép kölcsönös egyezkedésének, ami, ha felbontatik, többé sem fénynek és érdemnek, sem életnek és boldogságnak, sem múltnak és jövődönök bece nincse; s a tisztelet és szeretet imádott tárgyai köz átók alá vettetnek.”¹⁰⁶

1833-ban, a királyi válasz felvételekor folytatta a fenti gondolatsort, egyúttal összekötve a polgári alkotmány gondolatával:

„A nemzet, Tek. Karok és Rendek, szentnek nevezé a koronát, mert annak ideájával a nemzeti nagy egyesület legszentebb, legsarkalatosb alapjait kötötte együvé. Azért a koronának a nemzet érdekeitől különszakasztott jusai nem lehetnek. Egyedül a polgári alkotvány feltételei alatt nyugszik a korona...”¹⁰⁷

Korona, államalapítás a protestáns történetírásban. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatócsoport Történettudományi Intézet, 2016. 47.; KOMÁROMY András: A Szent Korona és Bethlen Gábor. *Századok*, 1898/10. 876–883.

¹⁰⁵ PÁSZTORI KUPÁN István: A Szent Korona és a magyar protestantizmus. *Keresztény Szó*, 2010/5.

¹⁰⁶ KÖLCSEY Ferenc: Követek visszaérkezésekor, koronázás után. In: *Kölcsey Ferenc összes művei*. II. k. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1960. 40.

¹⁰⁷ KÖLCSEY Ferenc: A királyi válasz felvételekor. In: *Kölcsey Ferenc összes művei*. II. k. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1960. 81. Mária Teréziának való felajánlás – a „*vitam et sanguinem*” híres epizódját – 1831-ben Kölcsey Ferenc *Mária Theresia* című versében így

II. József 1790. évi halálát követően az ország Szent Koronáját a magyar nép ünneplése közepette hazahozták. Immár nem Pozsonyba, hanem Budára. A Szent Korona hazahozatala jelképévé vált az abszolutizmus bukásának és a magyar alkotmány visszaállításának. A magyar rendek ekkortól kezdték a latin „*constitutio*” szót, az alkotmány értelmében.¹⁰⁸ (Az alkotmány szót, a nyelvújítás jegyében Széchenyi István alkotta.¹⁰⁹) Az „*ősi alkotmány*” kifejezés is ezután vált általánosan elterjedt jelszóvá.

Az 1848. április 11-én szentesített törvények a történeti alkotmányt megőrizve, a jogfolytonosság és a jogkiterjesztés elvét követve megvalósítván a törvény előtti egyenlőséget, a Szent Korona joghatósága alá vonták a nem nemeseket is.

Az 1867-es kiegyezés előkészítésekor Deák Ferenc is többek között a Szent Koronára hivatkozott¹¹⁰, és a Szent Korona-tan alapján épült ki az alkotmányos monarchia és a parlamentarizmus is.

A Horthy korszakban a magyar állam továbbra is a Szent Korona-tan és a történeti alkotmány alapján működött. Horthy Miklós kormányzó az ország régi hagományainak megfelelően csak ideiglenes államfő, az ország szuverenitását továbbra is a Szent Korona testesítette meg. Ebben mind a legitimisták, mind pedig a szabad királyválasztók teljes mértékben egyetértettek.¹¹¹ Az 1920. évi I. tc. kibocsátása után került sor „*Az állami hatóságok, hivatalnokok és intézmények elnevezése és az állami címereken a Szent Koronának alkalmazása*” című rendelet kibocsátására.¹¹² Ebben az is szerepel, hogy a magyar állami hatalom jelképeként továbbra is a Szent Koronát kell alkalmazni.

Ennek az elvnek megfelelően készült el az 1930. évi XXXIV. tc., melynek 1. §-a deklarálta: „*A bírói hatalmat az állami bíróságok a Magyar Szent Korona nevében gyakorolják.*” Zsitvay Tibor igazságügyi miniszter a törvényjavaslat tárgyalásakor, az előadó ajánlásához – többek között – a következőket tette hozzá:

örökítette meg: „*Sír vala, gyöngé fiát dobogó kebelére szorítván, / S álla borúlt napként Mária népe között. / Sírjon-e, mond a büszke magyar, fejedelme magyarnak? / Sírjon-e, kit nagy nép szent koronája fűdez? / S lángjai közt nem kérd ő múltkori sérvet, ölő kint; / Halni rohan, küzd, győz; s Mária védve vagyon.*”

¹⁰⁸ MARCZALI Henrik: *Az 1790/91. évi országgyűlés*. I. k. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1907. 110.

¹⁰⁹ BEÖTHY Zsolt: (szerk.): *A magyar irodalom története*. II. k. Budapest, Athenaeum, 1893–1895. 43–44.

¹¹⁰ DEÁK i. m. 82–83.

¹¹¹ EGRESI Katalin: A köztársasági eszme és a Szent Korona-tan a magyar politikai gondolkodásban a két világháború között. In: FEITL István (szerk.): *Köztársaság a modern kori történelem fényében. Tanulmányok*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2007. 244.

¹¹² *Budapesti Közlöny*, 1920. március 21. 67. szám.

„Amikor ez a törvényjavaslat a magyar korona nevében fogja mondani az ítéleteket, akkor annak a bírónak mindaz a varázserereje meglesz, amely abból az első dekrétumból és Szent István koronájából minden magyar vérén keresztül rezdül: lesz akkor türelmetesség, tehát alaposság, lelkiismeretesség és szociális érzék; lesz törvénytevés, tehát a törvényhez való ragaszkodás és lesz abban igaz ítélet.”

A törvény ezen rendelkezését az alábbiakkal indokolták:

„az évszázadok folyamán kifejlődött közjogi felfogás szerint a Magyar Szent Korona az ezeréves magyar államiságnak, az uralkodót és az egész magyar nemzetet magába foglaló szuverenitásnak megtestesülése. Az államfőhatalmi jogosítványok egyike a bírói hatalom, ennek a hatalomnak is a Szent Korona a gyökere. A bírói hatalom is külsőleg a Szent Koronában elevenedik meg a legtökéletesebben.”

A Szent Korona-tant és történeti alkotmányt a magyar nemzet mindig is megbecsülte. Az olasz fasizmussal és a német nemzeti szocialista eszmékkel szemben Mindszenty József, Pethő Sándor, Szekfű Gyula és a többi jobboldali, konzervatív gondolkodó – többek között – a Szent Korona-tanra hivatkozva érveltek.¹¹³ Ezért is nálunk a szélsőséges eszméket valló pártok és mozgalmak (kommunista és fasiszta pártok), melyek szembehelyezték magukat az ország alkotmányával és történeti tradícióival, a lakosság jelentős részének támogatását nem nyerhették el.¹¹⁴

¹¹³ NAGY László: A névváltoztatás hátterében – Mindszenty a pángermán mozgalom ellen. In: *Hűséggel az egyházhoz és a történelmi magyar hazához. Tanulmánykötet Mindszenty József pappá szentelésének 70., valamint halálának 40. évfordulójára*. Budapest, Hittel a Nemzetért Alapítvány, 2015. 165.; GRIGET Miklós: *A legitimizmus és a magyar feltámadás: aktuális-e a királykérdés?* Budapest, Nádor Nyomda, 1936. 40.; PETHŐ Sándor: *A magunk útján*. Budapest, Deák Ferenc Társaság, 1937. 71–73.; SZEKFŰ Gyula: Szent István a magyar történet századaiban. In: SERÉDI Jusztinián (szerk.): *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján*. III. k. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1938. 76.

¹¹⁴ A nyilas szellemiségű pártok az 1939-es választásokon, a náci Németország támogatásával 19%-ot értek el. Ld. PINTÉR István: *Kényszerpályára szavazó ország – 1939*. In: FÖLDES György – HUBAI László (szerk.): *Parlamenti választások Magyarországon 1920–1998*. Budapest, Napvilág, 1999. 202. Az 1945-ös választásokon a Magyar Kommunista Párt a Szovjetunó támogatása ellenére is csak 16,85%-ot ért el. Ld. BALOGH Sándor: *Szabad és demokratikus választás – 1945*. In: Földes–HUBAI i. m. 228.

A SZENT KORONA ÉS AZ ÁLLAMCÍMER

SZABÓ István
egyetemi tanár (PPKE JÁK)

1. Prológus

A Szent Koronának a hatályos magyar közjoggal fennálló kapcsolata a rendszer-váltás óta napirenden lévő kérdés. Az 1990-es címervita szinte szükségszerűen elindította a róla folyó diszkusziót, a Nemzeti Hitvallásba felvett szövegszerű utalás pedig csak erősítette ennek intenzitását. Köztudott, hogy 1990 a Kossuth-címer versus koronás címer közötti választásnak már a harmadik XX. századi állomása volt, hiszen ez 1918/20-ban, és 1946-ban is napirenden volt. Jelen tanulmány témaválasztását pedig egy az első állomáshoz kapcsolódó levéltári forrás motiválta.

A két világháború közötti közjogi berendezkedés geneziséét kutatva, a Nemzeti Levéltárban kezembe került Huszár Károly miniszterelnöknek egy 1920 márciusában kelt levele, amelyet az államfői bélyegző megállapítása tárgyában a frissen megválasztott kormányzóhoz intézett.¹ A több oldalas iromány nagy része a használatba veendő címerrel foglalkozott, hiszen az állami címernek az államfői bélyegzőn szerepelnie kellett. Huszár Károly pedig két kérdést fogalmazott meg: kiscímer, vagy középcímer, illetőleg a Szent Korona rajta legyen vagy ne? A kiscímer-középcímer dilemma az államterület miatt vetődött fel. A miniszterelnök arra a következtetésre jutott, hogy a béketárgyalásokat közvetlenül megelőzően nem ildomos a győztes hatalmakkal feszültséget gerjeszteni, ezért a kiscímer használatba vételét javasolta. Véleményét viszont azzal is kiegészítette, hogy a társországoknak a magyar címerben (a középcímerben) történő megjelenítése sokkal inkább az ő igényük volt, hogy létezésüket ezzel is szimbolizálják. Valójában a területi integritást a kiscímer sem fejezi ki kevésbé, mint a középcímer. *Ha valami igazán kifejezi a területi integritást, az a Szent*

¹ MNL K-26-1920-III-2134.

Korona, ami viszont nem is szúr annyira szemet az antantnak, mint a társorszá-
gok szerepeltetése.

A Szent Korona rajta legyen vagy ne dilemmát azonban a miniszterelnök
először az államformával hozta összefüggésbe, amit valószínűleg a Károlyi-
kormány 1918 őszi kiadott rendelkezése motiválhatott.

2. 1918 ősze (a Szent Korona, mint az államforma jelképe)

Közismert, hogy az 1918. november 16-án elfogadott, majd négy nappal
később az Országos Törvénytarban közzétett Néphatározat I. cikkelye Magyar-
ország államformáját népköztársaságban határozta meg. Alig néhány nap el-
múltával (november 28-i dátummal) pedig a Rendeletk Tárában megjelent a „*a*
köztársaság címeréről és az állampecsétről” szóló 5746/1918. ME. sz. rendelet.

Maga a Néphatározat nem tett említést a címerről, s a népkormányok adott
sürgős feladatok² között sem szerepelt az államcímerek valamiféle újraszabá-
lyozása. Kétségtelen tény viszont az is, hogy a címerek meghatározása államfői
hatáskör volt, s azok korábban is kormányrendeleti formában jelentek meg.³
1918 novemberének végén a Károlyi-kormány lényegében az államcímerekre
vonatkozó korábbi kormányrendeleteket helyezte hatályon kívül, s tette helyük-
re a saját szabályozását. Bár a Néphatározat III. cikkelye – az alkotmányozó
nemzetgyűlés összeüléseiig – a teljes állami főhatalmat a Károlyi Mihály ve-
zette népkormányra ruházta, vagyis a kormány törvényeket (néptörvényeket)
is alkothatt, az államcímerek meghatározásánál megmaradt a kormányrendeleti
formánál, követve az 1918 előtt kialakult gyakorlatot.

A rendelet a korábbi kiscímert annyiban módosította, hogy a Szent Koronát
levette róla, sőt a hármashalom középső részén lévő koronát is:

„A Magyar Népköztársaság címere abban tér el az eddig használt
állami kis címertől, hogy a címerpajzson nyugvó királyi korona és
a hármashalom középső részén volt nyílt korona elmarad.”⁴

² A Néphatározat IV. cikkelye felsorolta azokat az ügyeket, amelyekben a népkormányok
sürgősen intézkedéseket kellett tennie.

³ A magyar állami címerről a 3.970/1915. ME sz. rendelet szólt.

⁴ 5746/1918. ME. rendelet 1.§ (1) bekezdés.

A rendelet szövegének szóhasználatára is oda kell figyelnünk, a címerpajzson nyugvó koronát nem Szent Koronának, hanem királyi koronának nevezi. A korona eltávolításából és királyi koronaként történő megnevezéséből egyértelműen levonható a következtetés, hogy a *Károlyi-éra* a Szent Koronát az államforma jelképének tekintette.

Érdemes megemlíteni, hogy az 1918 őszi megállapított címer nem egyezett meg az ún. Kossuth-címerrel. Nem alkalmazták a hajlított szélű címerpajzst, valamint a Kossuth-címerről a hármas halmon lévő koronát nem vették le.

3. A címerhasználat és az államforma a Tanácsköztársaság bukását követően

Az 1919. augusztus 1-jétől alig egy hétig regnáló Peidl-kormány megbízatását a Tanácsköztársaság hatalomból távozó szerveitől kapta. Magát a Magyar Népköztársaság kormányának titulálta, amiből arra következtethetünk, hogy célja a proletárdiktatúra előtti (vagyis a Károlyi-éra által kialakított) viszonyok helyreállítása volt. Az állami címerre vonatkozó rendelkezést nem hozott.

Az 1919. augusztus 7-én megalakult Friedrich-kormány kötődése már más irányú volt. Kinevezést az 1918. október végén IV. Károlytól *homo regius*-i megbízást kapott József főhercegtől kapta, vagyis az már nem a Károlyi-féle népköztársasághoz, hanem sokkal inkább az 1918 novembere előtti viszonyokhoz kötődött. Ez a kormány már a népköztársasági időszakot is elutasította, az államformánál azonban megmaradt a köztársasági alapokon.⁵ A kormány első ülésének végén az alábbi nyilatkozatot fogadta el:

„Kimondja a minisztertanács, hogy Magyarország hivatalos elnevezése: Magyar Köztársaság, amelynek élén József királyi herceg, mint kormányzó áll.”⁶

Abban felfedezhetünk némi szándékosságot, hogy az 1918. november 16-án megállapított népköztársaságot egyszerű köztársaságra változtatták.

Az állami címerre vonatkozó rendelkezést a Friedrich-kormány működésében sem találtam. A használatban lévő címerre való utalás a minisztertanács 1919.

⁵ RUSZOLY József: Az első nemzetgyűlési választások előzményeihez. In: RUSZOLY József: *Alkotmánytörténeti tanulmányok I.* Szeged, JATE Kiadó, 1991. 225.

⁶ MNL K-27. 1919. augusztus 8-i ülés, 10.

december 4-i ülésének jegyzőkönyvében lelhető fel, amely már a Huszár Károly vezette kormány időszaka. A minisztertanács az említett ülésen a magyar királyság pártjának beadványát tárgyalta, amelyben azt kérték, hogy az állami címerre kerüljön vissza a Szent Korona, valamint a közhatóságok neve előtt ne a „köztársasági”, hanem az „állami” jelzőt használják. A kormány azonban a beadvány feletti határozathozatalt általános politikai indokból nem tartotta kívánatosnak.⁷ Vagyis továbbra is a Károlyi-kormány által meghatározott Szent Korona nélküli címet használták.

Az idő múlásával az államforma is egyre bizonytalanabbá vált. A Friedrich-kormány – mandátumának kezdetén – egy minisztertanácsi ülésen konstataálta, hogy az államforma köztársaság, ennek azonban bármiféle kihirdetése nem történt meg. Később kormányrendeletekben használták a Magyar Köztársaság megjelölést,⁸ ezekből világosabban lehetett látni, hogy a kormány mit tekint az ország államformájának. Hogy ennek mi volt az alkotmányos alapja, az persze kétséges. Ha a Néphatározatot el is fogadjuk alkotmányos jogforrásnak, a Friedrich-kormány attól is egyre inkább elhatárolódott. Az antant viszont köztársaságot akart,⁹ Friedrich pedig nem szándékozott, pontosabban nem is mert ebben konfrontálódni.

Az 1920 februárjának közepén összeülő nemzetgyűlésben a Károlyi-éra múlttal szakító törekvései elhalványultak, s a választási eredmények láttán az antant is letett arról a korábbi tervéről, hogy az államformáról népszavazás döntsön. Egyáltalán nem bízhatott abban, hogy a köztársaság többséget kap. A nemzetgyűlés az alkotmányosság helyreállításáról szóló 1920. évi I. törvénycikkben az államforma, s különösen IV. Károly esetleges trónhoz való jogának kérdésében kerülte az egyértelmű állásfoglalást. A forradalmak tevékenységének közjogi érvénytelenségét kimondó paragrafusából¹⁰ azonban le lehetett vonni

⁷ MNL K-27. 1919. december 4-i ülés, 46.

⁸ „A bíróságok az alkotmányosság teljes helyreállításáig a Magyar Köztársaság nevében ítélik meg” [4038/1919. ME. sz. rendelet 1.§ (2) bekezdés].

⁹ Mivel az öt győztes főhatalom közül három (az Egyesült Királyság, Olaszország és Japán) monarchia volt, az antantot nem alkotmányjogi megfontolások vezették, miszerint a köztársaság előnyösebb államforma lenne a királyságnál. Azt akarták elérni, hogy a békeszerződések esetleges revíziójára minél szűkebb jogalap legyen, amely a jogfolytonosság, különösen a Habsburgok visszatérésének elvágását jelentette. 1919 áprilisában még Bethlen István későbbi miniszterelnök azt ígérte a győztes hatalmaknak, hogy az 1918. novemberi viszonyokhoz, vagyis a népköztársasághoz óhajtanak visszatérni. (RUSZOLY i. m. 222–223.) Huszár Károly miniszterelnök pedig az alkotmányosság helyreállításáról szóló törvény minisztertanácsi vitájában tesz említést arról, hogy az antantnak népszavazást ígértek az államformáról. (MNL K-27. 1920. február 13-i ülés, 33.)

¹⁰ „Az úgynevezett népköztársaság és tanácsköztársaság szerveinek néptörvény, rendelet vagy más elnevezés alatt kibocsátott mindennemű rendelkezései érvénytelenek.” (1920. évi I.

az államformára vonatkozó következtetéseket. Ha a forradalmak intézkedései érvénytelenek, akkor a népköztársaságot kimondó Néphatározat is ebbe a körbe tartozik, *vagyis az államforma ugyanaz, mint 1918. november 16-a előtt volt.* Nem elhanyagolható szempont, hogy 1918 előtt az államformát valamiféle írott jogforrás nem határozta meg, az a szokásjogban gyökerezett. Vajon a Néphatározat miatt fel kellett adni ezt a hagyományt? Ha valakik egyszer azt mondták, hogy népköztársaság, akkor az már csak a királyságnak, mint államformának törvényben történő kimondásával írható felül? A korábbi szokásjog alkalmatlanná válik rá? Erre érzésem szerint világos nemleges választ adhatunk. A Néphatározat érvénytelenségének kimondása után a régi szokásjogi szabályok érvényesültek.

Ezt azonban, az antant reakcióitól tartva, kimondani még nem nagyon merték, az 1920. évi I. törvénycikk február 28-án történt kihirdetése, majd Horthy Miklós március 1-én történt kormányzóvá választása után az államforma megjelölésében ugyanis nem történik változás. Például a miniszterelnökségi iktatóbélyegzőkön március első felében még változatlanul a „*Magyar Köztársaság miniszterelnöksége*” felirat szerepelt.¹¹

A problémát a Simonyi-Semadam Sándor által vezetett új kormány megalakulása mozdította ki a holtpontról. Az új kormányfő az 1920. március 15-én történt kormányalakítását követő első minisztertanácsi ülésen kijelentette, hogy az ország államformája nem köztársaság, hanem királyság, s a kérdésben kormányrendelet kibocsátását tartotta szükségesnek.¹² Az igazságügyi miniszter már másnap bemutatta a tervezetet,¹³ amelynek alapján március 18-án kihirdették a 2394/1920. ME. sz. rendeletet. A jogszabály lényegében az 1920:I.tc. végrehajtási rendelete volt, s megállapította, hogy

„Az [...] 1920:I. törvénycikk [...] Magyarország ezeréves államformáját nem változtatta meg, [...] érvénytelennek nyilvánította azokat az alkotmányellenes forradalmi rendelkezéseket, amelyek [...] a királyság intézményét eltörölni kívánták, [...] Ezekhez képest tehát mindaddig, amíg a törvényhozás másként nem rendelkezik, Magyarország törvényes államformája a királyság marad.”

törvénycikk 9. §)

¹¹ MNL K-26-1920-III-1443 (2160/1920). A példaként említett irat iktatására 1920. március 12-én került sor.

¹² MNL K-27. 1920. március 15-i ülés, 12.

¹³ MNL K-27. 1920. március 16-i ülés, 28–31.

A kormányrendelet elosztatta a bizonytalanságokat, az államforma megjelölésében helyreállt a királyság.

4. A kormányzói bélyegző elkészítése (a Szent Korona, mint a magyar államiság jelképe)

Visszatérve a Prológusban elindított gondolathoz, Huszár Károly a kormányzói bélyegző tárgyában Horthy Miklóshoz intézett levelében a miniszterelnök – valószínűleg a Károlyi-féle rendeletből kiindulva – a Szent Korona használatát az államforma feletti dilemmával hozta összefüggésbe. Lényeges, hogy a levél dátuma március 13-a, vagyis az az 1920. évi I. törvénycikk kihirdetése utáni, de még a 2394/1920. ME. sz. rendelet kibocsátása előtti időszakra esik. Az előző pontban láthattuk, hogy a Huszár-kormány az 1920. évi I. törvénycikknek a forradalmak közjogi tevékenységét érvénytelenítő paragrafusából messzebb menő következtetéseket még nem vont le. Pedig a címer kérdésében nem is lett volna olyan kényes probléma az 1918 novembere előtti állapot helyreállítása, mint az államformánál. A Károlyi-kormány az állami címer módosításáról szóló rendeletét az 1920. évi I. törvénycikk érvénytelenítette, vagyis a címerre is az azt megelőző rendelkezések az érvényesek, amelyekben benne volt a Szent Korona címerpajzson történő használata. Ezt az érvelést azonban Huszár Károly nem teszi magáévá, ami számunkra az ügyet azért teszi érdekessé, *mert így abban kellett állást foglalnia, hogy a Szent Korona használata függvénye-e az államformának.*

Az előterjesztés egyértelmű abban, hogy a Szent Koronát mindenképpen rá kell helyezni a címerre, de az indoklása óvatos. Egyrésztől hivatkozik arra, hogy az 1920. évi I. törvénycikk szerint „*Magyarország eddigi államformája érintetlenül fennáll*”. Nem mondja azonban ki, hogy mi ez az államforma, s nemsokára áttér egy másik érvelésre is. Eszerint a Szent Korona nem csak a királyi hatalom, hanem általában a magyar államhatalom jelképe is, így *akkor is rákerülhet a címerre, ha az államforma netán mégse királyság lenne.*

5. A címerkérdés hivatalos rendezése 1920-ban (a 2394/1920. ME. sz. rendelet)

A 3. pontban említett 2394/1920. ME sz. rendelet nem csak az államformára, hanem a címerhasználatra vonatkozó rendelkezéseket is tartalmazott. A jogszabály (5) bekezdése szerint:

„Hatályban maradnak azok a törvényes rendelkezések is, amelyek értelmében a magyar állam címerein a magyar állami főhatalom jelképeként a szent koronát kell alkalmazni.”

Lényeges, hogy a rendelet a Szent Koronát nem az államforma közvetítőjeként, hanem a magyar állami főhatalom jelképeként határozza meg. A „*Hatályban maradnak azok a törvényes rendelkezések*” tagmondat arra utal, hogy a kormány ugyanazt a konklúziót vonta le, mint az államformánál: ha az 1920. évi I. törvénycikk a népköztársaság időszakának intézkedéseit érvénytelenné nyilvánította, akkor ez az 1918. november végi Károlyi-féle címer rendeletre is vonatkozik. Nem azért kell a koronás címet használni, mert az államforma királyság, hanem azért, mert a népköztársaság előtt az volt az állami címer.

6. A címerkérdés (a Szent Korona használata) 1946-ban

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány a címerkérdésben nem hozott intézkedést, 1944 végétől a keleti országreszben is a koronás kiscímer maradt használatban. *Azonnali változást a köztársaság* 1946. február 1-i kikiáltása sem hozott, továbbra is a koronás címet használták. Idővel azonban – kissé zavaros körülmények között – átváltottak a Szent Korona nélküli címerre. A minisztertanács üléseinek tárgymutatóját végignézve, nem találtam olyan bejegyzést, ami arra utalt, hogy a kormány tárgyalt volna a címerkérdésről. Láthattuk, hogy a dualizmus koráig visszavezetve az állami címet kormányrendeletek állapították meg, az alkotmányos eljárás ekkor is ez lett volna.

A gyakorlat jól mutatja a Szent Korona nélküli címerre történő áttérés zavaros voltát. Elég csak két megszokott helyet vizsgálnunk (a hivatalos lapot és a bankjegyeket), s rögtön láthatjuk, hogy különböző helyeken különböző időpontokban tűnt el a korona.

A felpörgő infláció miatt 1946 nyaráig a pengőből mintegy 25 új címletet nyomtattak, s az óriási számok elkerülése végett milliós és billiószorozóval

ellátva az 1 milliárdos címlet után ismételni kezdték a korábbi bankjegyeket. A köztársaság kikiáltása után először március 18-i dátummal bocsátottak ki két új címletet (100 millió, illetőleg 1 milliárd pengős), amelyek közül az elsőre a Szent Korona nélküli címert nyomtatták, az 1 milliárdoson pedig nem szerepelt a címer. A kissé zavart viszonyokra utal azonban, hogy a 100 millió pengősön szereplő címer részleteiben sem a Kossuth-címerrel, sem a Károlyi-féle címerrel nem egyezett meg. Eltért a Kossuth-címertől, mert a címerpajzs oldala nem volt meghajlítva, a hármass halom tetején azonban a nyitott korona ott volt, amit Károlyiék levettek.

Az 1 milliárdos címlet után visszatértek a 10.000 pengős bankjegymintához milliós szorzóval ellátva (milpengő), de ezeknél, majd a billiós szorzatúaknál (B. pengő) nem nagyon foglalkoztak a címerrel. Amilyen változat az alapcímleten volt, az maradt a milliós és billiós verzió is. Így az április 29-i dátumú 10.000 milpengőst újra a koronás címerrel nyomtatták. Az első forint bankjegyeken (1946. június 3-i dátummal) már a hajlított pajzsú Kossuth-címer szerepelt.

A Magyar Közlönyön 1946. június 4-ig a koronás címert használták, utána fél éven keresztül címer nélkül jelent meg, majd december elejétől a Kossuth-címer tűnik fel rajta.

7. A Szent Korona és a jogfolytonosság

Ha az 1918-as, az 1920-as és az 1946-os esztendőknél a címerhasználatra vonatkozó szabályait a jogfolytonossághoz (a történeti alkotmányhoz) fűződő viszonyukkal összehasonlítjuk, világos tendenciák figyelhetők meg. A Néphatározat kifejezetten alkotmányozó nemzetgyűlés összehívásáról rendelkezett,¹⁴ ami egy új kartális alkotmány kibocsátását vetítette előre. Ez a történeti alkotmányhoz kapcsolódó jogfolytonosságot elhalványította volna. Az 1920 elején összeült nemzetgyűlés azonban a népköztársaság és a tanácsköztársaság intézkedéseinek negligálásával helyreállította az 1918 novembere előtti alkotmányos viszonyokat, vagyis a közjogi rendszert visszakapcsolta a történeti alkotmányhoz. A Károlyi-éra levette a Szent Koronát a címeréről, 1920-ban pedig visszahelyezték azt. 1946-ban amennyire zavaros a Szent Korona és a címer viszonya, körülbelül olyan a történeti alkotmányhoz történő kötődés is.

¹⁴ „A népköztársasági alkotmányt új választójog alapján sürgősen egybehívandó alkotmányozó nemzetgyűlés állapítja meg.” Ld. Néphatározat II. cikkely (1) bekezdés.

Az 1920-as állapotokhoz visszatérve érdemes megvizsgálni az alkotmányosság helyreállításának a történeti alkotmányhoz való viszonyát. Az 1920 elején keletkező új közjogi berendezkedés ugyanis „lelkileg” igen erősen kötődött a történeti alkotmányhoz, *az 1918 előtti alkotmányos rendhez kapcsolható legalitása azonban nem volt sokkal erősebb, mint a Károlyi Mihály vezette rezsimnek.* 1920 februárjában a nemzetgyűlés úgy ült össze, hogy az 1910-ben választott országgyűlés de jure még létezett. Ezt el is ismerték, de megállapították, hogy az idő már túlhaladt rajta.¹⁵ S a Habsburg-Lotaringiai Ház sem térhetett vissza a magyar trónra. Vagyis az alaki jogfolytonosság 1920-ban is megszakadt. A történeti alkotmány egyes szakaszai közötti kapcsolatra azonban kialakították az *anyagi jogfolytonosság* fogalmát. Utóbbi lehetőséget nyújtott arra, hogy a jogfolytonosságot akkor is fenn tudják tartani, ha az adott közjogi rend a történeti alkotmány közvetlenül megelőző szakaszához nem legalisan kötődött. Tisztán közjogi értelemben nincs jogfolytonosság (nincs meg az ún. *alaki jogfolytonosság*), *az államberendezkedést azonban a történeti alkotmány korábbi periódusához kapcsolódva építik tovább.* S valóban, ha mélyebben vizsgáljuk a problémát: a Szent Korona sokkal inkább a jogfolytonosságot közvetítette, mintsem az államformát.

Persze a jogfolytonosság anyagi oldalát nem használhatjuk arra, hogy az alaki oldal szükségességét súlytalanná tegyük vele. A két világháború közötti államberendezkedés esetében ez egy – most már mondhatjuk – évszázados dilemma: vajon 1920-ban az alaki jogfolytonosság helyreállítható volt-e? Az anyagi jogfolytonosság fogalmának kialakítása csupán azt a célt szolgálta, hogy az alaki jogfolytonosságot fel lehessen rúgni? Ennek a kérdésnek a tisztázására egy külön tanulmány sem lenne elég, azonban azt látnunk kell, hogy az alaki jogfolytonosság a magyar közjogtörténetben több alkalommal is megszakadt. Például 1867-ben is, hiszen a még élő V. Ferdinánd lemondását elfogadó országgyűlést Ferenc József hívta össze. Holott ő a magyar közjog szerint csak akkor lépett trónra, amikor az országgyűlés a még élő előd lemondását becikkelyezte. Tehát csak az utóbbi 150 évben háromszor szakadt meg az alaki jogfolytonosság: 1867-ben, 1920-ban és 1946-ban.

¹⁵ Az 1910-ben megválasztott országgyűlés 1915-ben a békekötést követő hatodik hónapig meghosszabbította saját mandátumát. [1915. évi IV. törvénycikk]. Bár a képviselőház 1918. november 16-án feloszlatta magát, az akkor hatályos magyar közjog szerint ez érvénytelen volt, mivel a feloszlátás kizárólagos királyi jogosítvány volt. A feloszlátás érvénytelenségét az 1920. évi I. törvénycikk miniszteri indokolásában maga az előterjesztő is elismerte: „*Ami különösen a képviselőház említett határozatát illeti, annak törvény ellenessége kétségtelen, mert alkotmányunk értelmében az országgyűlést törvényben megszabott tartamának eltelte előtt csak a király oszlathatja föl*” KI-1920 I. 10.

A történeti alkotmány továbbélését elutasítók szívesen hivatkoznak az 1920. évi I. törvénycikk közjogi érvénytelenségére, mondván, hogy 1920 elején a nemzetgyűlés a korábbi közjogi szabályok szerint illegálisan alakult meg. Ez pedig az egész történeti alkotmányt megszakította, semmissé tette. Eme gondolatmenet helyességének az lenne az előfeltétele, hogy az alaki jogfolytonosság 1920-ig töretlenül fennálljon, s az ekkor összeülő nemzetgyűlés legyen az első, amelyik ezt megszakítja. Ez azonban nem így volt.

Az alaki jogfolytonosság tehát nem 1920-ban szakadt meg először, amit a korabeli jogászok is jól tudtak. Azt is tudták viszont, hogy az ilyen szakadások esetén még fontosabbá válnak a kapcsolódási pontok, jómagam ebben látom az egyik legfontosabb magyarázatot a Szent Korona kultusz két világháború közötti reneszánszának. S azt gondolom nem vitatható, hogy 1990-es címervitánál Antall József miniszterelnök is a jogfolytonosság jelképét látta a Szent Koronában.

Ha a címer-szimbólum után az Alaptörvény normatív rendelkezésére térünk át, a „*Tiszteletben tartjuk [...] a Szent Koronát, amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát [...]*” mondatból vita nélkül megállapítható, hogy a Szent Koronának az Alaptörvényben is fontos szerep jut a jogfolytonosságot közvetítésében, s persze a nemzet egységét is jelképezi, amiről később még külön pontban szólok.

A jogfolytonossághoz visszatérve a *Szent Koronának az Alaptörvényben történő említését különösen fontossá teszi az alaki jogfolytonosság többszöri megszakadása*. Mert ismétlem, véleményem szerint önmagában az, hogy a magyar alkotmányfejlődés egy-egy szakasza az őt közvetlenül megelőző korszak szabályrendjét áthágva (illegális módon) jött létre, nem jelenti a történeti alkotmány megszűnését. A kartális alkotmánnyal bíró államokra jellemző, hogy a jelentősebb politikai átalakulásokat új alkotmány elfogadása követi. A történeti alkotmány egyik szépsége pedig az, hogy nem kötődik politikai rendszerekhez. 1920-ban a jogilag még létező országgyűlést nem engedték összeülni, a törvényesen megkoronázott királyt nem engedték vissza a trónra, de elfogadták azt az alkotmányt, amely a közhatalom gyakorlásától általuk eltiltott államhatalmi szervek idején létezett. Miért ne lehetne a XXI. század elején ugyanígy kapcsolódni a történeti alkotmányhoz, ahol *az egymástól alakilag elszakadt korszakokat a Szent Korona köti össze*.

Még az Alaptörvéynél maradva, kétségtelen tény, hogy mai alkotmányos rendszerünk az alaki jogfolytonosság szempontjából az 1944 decemberében Debrecenben megalakult Ideiglenes Nemzetgyűléshez kötődik. A Nemzeti Hitvallás viszont ezt az időpontot, 1944. március 19-e után lévő, már a korlátozott

(elvesztett) szuverenitás időszakába sorolja, amiben sokan önellentmondást látnak. *Az Alaptörvény alaki jogfolytonossága egy olyan időszakhoz kötődik, amelynél az állami szuverenitás létét ő maga sem ismeri el.* A történeti alkotmány során azonban találunk más példát is, amikor az alkotmányosságot az alkotmány szerint illegális hatalom állítja helyre. Elég csak a nemrégem említett kiegészésre visszagondolni. *Azt egy illegálisan összehívott országgyűlés fogadta el,* de ez senkiben nem szülte azt a gondolatot, hogy az alkotmányosság helyreállítását emiatt ne fogadja el. Ugyanez a helyzet az Alaptörvénnyel is, létezéséhez nem szükséges az 1944 decembere utáni időszakkal történő azonosulás. *Az alkotmányosság 1989/1990-es helyreállításának létalapját egyáltalán nem teszi kétségessé, ha az alakilag egy szuverenitásában korlátozott államhatalomhoz kötődik.*

8. Idejétmúlt-e a Szent Korona közjogi szerepének hangsúlyozása?

1990-ben a Szent Koronának az állami címeren történő elhelyezése a jogfolytonosság szimbolikus helyreállítását jelentette. A normatív szabályrendben (alkotmányban, törvényekben) azonban, a kétharmados többség hiánya miatt, ezek nem folytatódtak, nem folytatódhattak.

Huszár Károly gondolatindítónak szánt levelében azonban láthattuk, hogy a Szent Koronának a címeren történő elhelyezéséből nem csak a jogfolytonosságra, hanem az államformára és az államterületre vonatkozó következtetések is levonhatóak. Ezek az 1990-es címervitánál is felbukkantak, de hamar el is ültek. A Szent Koronának az Alaptörvényben történő megjelenése azonban ezt újból felerősítette, ami érthető is, hiszen a szimbolikus jelentés mellett a normatív rendelkezés is megjelent, mégpedig a legmagasabb szinten.

A tanulmány hátralévő részében ebben a két problémakörben (államforma, államterület) a címer jelentéstartalma mellett a normatív rendelkezésekkel kapcsolatos álláspontom is hozzákapcsolom. Az ellenvélemények szemléltetésre *Szente Zoltánnak a Közjogi Szemle 2011/3. számában megjelent tanulmányát*¹⁶ veszem alapul. Ez egyike azoknak, amely a legalaposabban összegyűjtötte a Szent Korona-tan mai alkalmazásával szembeni érveket.

¹⁶ SZENTE Zoltán: A historizáló alkotmányozás problémái – a történeti alkotmány és a Szent Korona az új Alaptörvényben. *Közjogi Szemle*, 2011/3. Forrás: <http://docplayer.hu/21227543-A-historizalo-alkotmanyozas-problemai-a-torteneti-alkotmany-es-a-szent-korona-az-uj-alaptorvenyben.html>

Mielőtt a részletekbe belekezek két kiinduló elemet tisztáznék. *Az első a Szent Korona-tannal kapcsolatos elméletek koherenciájára vonatkozik.* Vitathatatlan, hogy a Szent Koronához kapcsolható közjogi gondolatok között vannak ellentmondások, s az is vitathatatlan, hogy a sok évszázad alatt kialakult elvek nem állnak maradéktalanul összhangban napjaink alkotmányos elveivel. Feladatomban azonban nem az akadályok, hanem a megoldások összegyűjtését tartom. Elfogadva azt, hogy a Szent Korona-tan egyes elemei idejétmúlttá váltak, még mindig számos olyan elem található, amelyek illeszthetők a XXI. század alkotmányos elveihez. Élve azzal is, hogy a korábbi jelentéstartalmat korunk viszonyaihoz alakítjuk.

A második kiinduló gondolat, hogy *igyekszem határvonalat húzni az alkotmányos rend statikus és díszítő elemei között.* Statikus elemek alatt értem azokat, amelyek a „demokratikus jogállam” megvalósulását szolgálják, vagyis hiányukban az alkotmány épülete összedőlhet. Az épületen elhelyezett díszítőelemek azonban már jóval inkább ízlés kérdését jelentik, mintsem statikai problémát. A jogász az alkotmány épületének felhúzásában a mérnök szerepét tölti be, a tartó pillérek meghatározása a feladata, a díszítő elemeknél már nem szakértő, csak egy a véleménynyilvánító polgárok közül. A Szent Korona körül kialakult közjogi vitákban érzésem szerint a kettő gyakran összemosódik, sok esetben a díszítő elemekhez is jogi érveket kapcsolnak.

Mindez rögtön kapcsolódik is a következő ponthoz, nevesítve az államformához. Ezt a díszítő elemek közé sorlom: egy-egy állam demokratikus és jogállami berendezkedése ugyanis monarchikus, illetőleg republikánus keretek között egyaránt kiépíthető.

9. A Szent Korona és az államforma

Az államformát először a Szent Korona és a címer kapcsolatában érintem. Mivel az előző pontban említettek alapján *az államforma módosítása* közjogi szempontból *nem minőségi váltás*, mint például az abszolutizmusból a hatalommegosztás rendszerébe történő átlépés, hanem csupán technikai változás, jogosan vetődik fel a kérdés, hogy *a köztársasági államformára történő áttérés szül-e valamilyen közjogi kényszert a királyság jelképeinek eltörlésére?* Érzésem szerint nem. Érzelmi motivációk persze lehetnek és vannak is, de jogi kényszer nincs.

A királyság jelképeinek eltörlése mellett szólhatnak persze egyéb (pl. heraldikai) érvek. Az egyes államformáknak megvan a maga kialakult jelkép-

rendszere, s ennek mi értelme lenne, ha minden állam egyéni ötletei szerint határozná meg állami címerét. *A közjogi hagyományok azonban felülírhatják az egyéb érveket.* Ezekkel a hagyományokkal nem csak heraldikai, hanem állambölcseleti érvek is ütközhetnek, amit még erősebb problémának érezhetnénk. Például Magyarország két világháború közötti államformája ennek tipikus esete volt. Az államforma királyság volt, de maga az alkotmányosság helyreállításáról szóló 1920. évi I. törvénycikk is abból indult ki, hogy az általa kiépített közjogi rendszernek republikánus vonásai vannak.¹⁷ Az efölött folytatott morfondírozás a korabeli közjogi irodalomtól sem volt idegen,¹⁸ de a legérdekesebb talán a két világháború közötti osztrák közjog egyik legkiválóbb művelőjének, Adolf Merklnek „*A mai Magyarország államformájának kérdéséről*” címmel a Jogtudományi Közlöny hasábjain megjelent tanulmánya.¹⁹ Míg a hazai közjogászok gondolatmenetében az állambölcseleti szempontok mellett a hagyományokhoz való kötődés is megjelenik, Merklnél tisztán az első dominál. Ez érthetővé válik, ha az első világháború utáni új osztrák állam keletkezését vizsgáljuk. Az osztrák közjog mindenfajta kontinuitást tagadott az 1918 előtti Osztrák Császársággal, nem csak az alkotmányos rend, de még a nemzetközi jogi államutódlás szempontjából is.²⁰ Egy ilyen helyzetben tisztán állambölcseleti elvek jelentették az alkotmányozás gyökereit, ami érthetővé teszi, hogy Merkl a magyar államberendezkedés előtt miért áll kissé értetlenül. Aki a több mint kilenc évszázados hagyományt is figyelembe veszi, abban felmerül, hogy megváltoztassuk-e az államformát azért, mert a királyi trónt egy-két évtizeden keresztül nem tudtuk betölteni. Aki a nulla kilométerkőtől indul, ő csak az államfői tisztség sajátosságainak elemzésétől tud elindulni, s ebből állapítja meg az államformát. Számunkra pedig kérdés, hogy azokon a pontokon, ahol állambölcseleti szempontokkal ugyan ütközik, de demokratikus

¹⁷ „Éppen azért a kormányzó a törvényhozás terén a királyt megillető legfontosabb jogot: a szentesítés jogát nem fogja gyakorolhatni, hanem úgy, mint a köztársasági alkotmányok szerint a köztársasági elnöknek, csupán a törvény alaki perfekciójához tartozó kihirdetésről való gondoskodás fogja feladatát alkothatni” Ld. KI-1920 I. 21. „A kormányzó közjogi állása ugyanis nem azonosítható a szuverén államfő állásával, hanem megfelel annak a jogállásnak, amelyet a köztársaságban a köztársasági elnök tölt be; éppen azért a kormányzót az alkotmány vagy a törvény vétkes megszegése esetében a felelősség alól felmenteni nem lehet” Ld. KI-1920 I. 23–24.

¹⁸ Ld. SCHWEITZER Gábor: A „magyar királyi köztársaságtól ” a magyar köztársaságig. (Az 1946. évi I. törvénycikk visszhangja a közjogi irodalomban). *Acta Humana*, 2017/1. 27–38.

¹⁹ *Jogtudományi Közlöny*, 1925/5. 33–35.

²⁰ Adolf MERKL: *Die Verfassung der Republik Deutschösterreich*. Wien–Leipzig, Franz Deuticke, 1919. 4.; Wilhelm BRAUNEDER: *Österreichische Verfassungsgeschichte* (8. durchgesehene Auflage) Wien, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2001. 190.

és jogállami elvekkel nem, *azonnal feladjuk-e a történeti alkotmányból eredő hagyományokat?*

Persze az előző két szempontnak csak akkor van jelentősége, ha a Szent Korona valóban az államformát jelképezi. A Károlyi-kormány 1918. november végi rendelete erre utalt, az 1920. márciusi példák szerint viszont a Szent Korona nem az államforma, hanem az állami főhatalom jelképe. Kérdésem az, hogy miért abba az álláspontba kapaszkodjunk, amelyik ütközhet a köztársasági államformával? De ha a királyság jelképének tekintjük, még akkor sincs kényszer a Szent Koronának a címerről történő eltávolításra.

A címerkérdés után térjünk át arra a problémára, hogy köztársasági államforma mellett az Alaptörvényben is helye van-e a Szent Koronára hivatkozni. Szente Zoltán említett tanulmányában – számos szerzőt idézve – azt bizonyítja, hogy a Szent Korona-tan olyan erősen összefonódott a monarchikus államformával, hogy republikánus keretek közé az már nem illeszthető be.²¹ Idézném viszont Szente Zoltánnak azt a mondatát is, miszerint: „*A történeti alkotmány egyik legnagyobb erénye rendkívüli rugalmassága volt.*”²² Ezt magam is osztom, ezért azt az állítást, hogy a köztársasági államforma körébe a Szent Korona-tan nem illeszthető, csak akkor tudom elfogadni, ha a királysághoz kötődő elvek leválasztása után az értelmezhetetlenné és alkalmazhatatlanná válik.

Kétségtelen tény, hogy a magyar közjog mindaddig, amíg az ország államformája királyság volt, a Szent Korona-tanba számos, az államforma alátámasztására vonatkozó elvet is beépített. Meggyőződésem azonban, hogy ezek leválasztásával (vagy a köztársasághoz történő igazításával) a Szent Korona-tan nem válik értelmezhetetlenné, alkalmazhatatlanná. Az Alaptörvényben megadott két fő funkciója közül (a jogfolytonosság és a nemzet egységének megteremtése) egyik sem államforma függő. Összefoglalva: az a véleményem, hogy élni kell a történeti alkotmány rendkívüli rugalmasságával, s a Szent Korona azon elemeit kell a hatályos közjogba beépíteni, amelyek a republikánus államformával kompatibilisek.

Az eddig összefoglalt érveimre a két világháború közötti közjogi helyzet értelmezése nincs érdemi kihatással. Úgy látom, ezek alapján a Szent Korona-tan akkor is alkalmazható a republikánus keretek között, ha igaz Szente Zoltán ama állítása, hogy 1920-ban azért döntöttek a királyság mellett, mert a Szent

²¹ SZENTE i. m. 3.

²² SZENTE i. m. 1.

Korona-tanból csak ezt tartották levezethetőnek.²³ Kétségtelen tény, hogy a két világháború közötti időszakban, különösen az ország területi feldarabolása miatt, erősen ragaszkodtak a kontinuitáshoz, s így az államformához is. Az sem kétséges, hogy számos szerző ekkor is összefüggést teremtett a Szent Korona-tan és az államforma között. Lehetne azonban olyan forrásokat is idézni, amelyek ennek ellentmondanak. Sente Zoltán idézi a korábban már általam is érintett 2.394/1920. ME sz. rendeletet, amely a történeti alkotmányból levezeti a királyságot, mint államformát. A rendeletnek azonban az államformára vonatkozó végső konklúziója az alábbi:

„Ezekhez képest tehát mindaddig, amíg a törvényhozás másként nem rendelkezik, Magyarország törvényes államformája a királyság marad.”²⁴

Vagyis egyértelműen elismeri a nemzetgyűlésnek az államforma módosítására vonatkozó kompetenciáját. De mi mást is tehetne, ha az 1920. évi I. törvénycikk alábbi rendelkezését mellé állítjuk:

„A nemzetgyűlés a magyar állami szuverenitás törvényes képviselőjének nyilvánítja magát, amely alkotmányunk értelmében az államhatalom gyakorlásának további módját is jogosult rendezni.”²⁵

illetőleg

„A kormányzó az államformának és az államfő személyének kérdésében alkotott törvényekre nézve a visszaküldés jogával nem élhet”.²⁶

²³ Sente Zoltán Kardos József-re hivatkozva az alábbiakat írja: „Jellemző, hogy az 1918–1919. évi forradalmak után, a jogfolytonosság kérdése kapcsán kialakult politikai vitában mindkét szembenálló fél – a Habsburg-ház törvényes uralkodói jogainak elismerésére törekvő legitimisták, valamint a királysághoz más módon való visszatérést szorgalmazó szabad királyválasztás-pártiak – a monarchikus államforma helyreállításából indult ki, mert csak ezt tartották összeegyeztethetőnek a történeti alkotmánnyal, illetve a Szent Korona-tannal.” [SZENTE i. m. 3.]

²⁴ 2394/1920. ME. sz. rendelet (3) bekezdés..

²⁵ 1920. évi I. törvénycikk 2. §

²⁶ 1920. évi I. törvénycikk 13. § (2) bekezdés 4. mondat.

Szente Zoltán azt az álláspontot, amely a Szent Korona-tan és a republikánus államforma között próbál összhangot keresni, az alábbiak szerint jellemzi:

„Nyilván a jelenlegi politikai realitásokat tükrözik azok a gondolat-kísérletek, amelyek szerint a Szent Korona-eszme fogalmának (egyik) lényege nem önmagában a királyságban áll, hanem az államfő és az Országgyűlés közötti szerződésben. Ez a felfogás azonban a Szent Korona-tan semmilyen korábbi megjelenési formájával, felfogásával nem egyeztethető össze.”²⁷

Az utolsó mondatnak lehet igazságtartalma, de a kérdés ismételten az: csak 1944 előtt már létezett elvekből kiindulni? Ismét utalva arra a mondatra, miszerint: „*A történeti alkotmány egyik legnagyobb erénye rendkívüli rugalmassága volt.*”²⁸

Adolf Merkl tanulmányára visszatérve azonban talán az 1944 előtti időszakban is találunk republikánus elemeket a magyar közjogban. A tanulmányból ugyanis arra következtethetünk, hogy a magyar közjogban a republikánus hatalomgyakorlás technikája már a királyság idején kialakult. A Merkl által leírt jellegzetességek között találunk olyakat, amelyek nem csak a két világháború között voltak jellemzők, hanem korábbi kormányzókra is igazak. Ha pedig a republikánus hatalomgyakorlásnak már meg vannak a nyomai, miért omlana össze a rendszer, ha tényleg köztársaság lesz az államforma?

Utolsó megjegyzésként még Szente Zoltán alábbi mondatára reflektálnék: „*[...] azaz valódi jogfolytonosság csak a királyság restaurációjával volna elképzelhető.*”²⁹ Az ehhez vezető gondolatmenet idézése túlzott terjedelmet igényelne, de azt azért sem tartom szükségesnek, mert a levont konklúzióval magam is egyetértek. Csupán egy rövid korrekciót alkalmaznék, amellyel a kijelentést a saját fogalomrendszerembe illeszttem. A „valódi jogfolytonosságot” „alaki jogfolytonosságra” cserélném, s magam is elismerem: az alaki jogfolytonosság vonalán haladva a köztársasági államforma már nehezen igazolható.

De ismét csak azt tudom kérdezni: ha az alkotmány épülete az alaki hibák ellenére tovább építhető, miért kellene azt elutasítani? *A történeti alkotmány fennmaradásának szinte teljesíthetetlen előfeltétele lenne, hogy a hatalomgyakorlásban 1000 év alatt egyetlen alaki hiba sem történhet.*

²⁷ SZENTE i. m. 6.

²⁸ SZENTE i. m. 1.

²⁹ SZENTE i. m. 7.

10. A Szent Korona és az államterület (a nemzet egysége)

Huszár Károly gondolatindító levelére visszatérve: a Szent Korona jelentésstartalmában nála is levezethető az állam területi integritására vonatkozó összefüggés. A trianoni békeszerződés revíziójára tett törekvések miatt a két világháború közötti politika ennek a jellemzőnek az addigiaknál is nagyobb hangsúlyt adott.

A Szent Korona-tan XXI. századi ellenzői erről azt állítják, hogy sérti Magyarország fennálló nemzetközi jogi kötelezettségeit.³⁰ Ebben a formájában ezt magam sem tudnám kétséget kizáróan cáfolni. De az ellenzők érvelésének ismételt jellemzője, hogy a Szent Korona-tant történeti anyagként kezelik, vagyis tartalmában csak olyan elemeket hajlandók figyelembe venni, amelyek 1944-ig kialakultak.

Ha azonban az állampolgársági jog 2010-es reformjára gondolunk, az a nemzet közjogi egységének egy új típusát hozta létre, ami nem az államterület, hanem az állampolgárság kiterjesztésével valósult meg. Ez pedig nem sérti Magyarország fennálló nemzetközi jogi kötelezettségeit, vagyis a Szent Korona-tannak a nemzet egységére vonatkozó szimbóluma is illeszthető a XXI. század alkotmányos értékeihez.

Ennek az elemnek azért is különös jelentősége van, mert az Alaptörvény a Szent Koronához köthető korábbi elvek közül a jogfolytonosságon kívül a nemzet egységét említi még külön nevesítve. A nemzet azonban személyekhez és nem területhez köthető fogalom, vagyis a Szent Korona-tan eme vonatkozásában az Alaptörvény a személyi és nem a területi közösségre utal.

11. Epilógus

Jelen tanulmányban egy konkrét levéltári forrásból kiindulva a Szent Koronához kapcsolható közjogi elvek három elemét érintettem: az államformát, a jogfolytonosságot és a nemzet egységét. Láthattuk, hogy a Szent Koronának a címeren történő szerepeltetése általában összefüggésben állt ezekkel.

Az Alaptörvényben megjelenő rendelkezések a vitát felerősítették, de azt gondolom megnyugtatóan bizonyítható, hogy a Szent Koronának a legmagasabb szintű jogforrásban történő szerepeltetése semmilyen problémát nem jelent, az a XXI. század alkotmányos elveivel összhangba állítható. Ez a bizo-

³⁰ SZENTE i. m. 8.

nyitás két lényegi gondolati elemhez köthető. Egyrészt, a Szent Korona-tant a kor elvárásához alakítjuk, nem csak az 1944 előtt is létező elvekből indulunk ki. Másrészt kiemelt figyelmet szentelünk annak, hogy az Alaptörvény a Szent Koronához köthető korábbi elvek közül kettőt (jogfolytonosság, nemzet egysége) nevesít, vagyis konkretizálja, hogy milyen elemeket tekint hatályos közjogunk részének. Így az Alaptörvény kritikusaival érdemi vitát csak ezen a két ponton kell folytatni.

A SZENT KORONA A MAGYAR ALAPTÖRVÉNYBEN

VARGA Zs. András

alkotmánybíró, egyetemi tanár (PPKE JÁK)

Az Alaptörvény legtöbb vitát kiváltó része, a Nemzeti hitvallás¹ egyik érték-kijelentése (posztulátuma) fogalmazza meg a Szent Korona szerepét a magyar alkotmányos rendszerben. A korábbi, ideiglenes Alkotmány ilyen rendelkezést nem tartalmazott, habár a „Szent Korona” fogalmat 1990. július 11-étől (ettől kezdődően változatlan formában) használta² a címer-leírásban:

„(2) A Magyar Köztársaság címere hegyes talpú, hasított pajzs. Első mezeje vörössel és ezüsttel hétszer vágott. Második, vörös mezejében zöld hármaskorona arany koronás kiemelkedő középső részén ezüst kettős kereszt. A pajzson a magyar Szentkorona nyugszik.”

Az Alaptörvény új megfogalmazása már kiegészíti (a kizárólag nyelvtani változást eszközölő) a címerelemként használt szabályt, mégpedig közjogi jelentőséget adva a Szent Koronának. A Nemzeti hitvallás tizenhetedik ér-

¹ Ld. HORKAY-HÖRCHER Ferenc: A Nemzeti hitvallásról. In: JAKAB András – KÖRÖSÉNYI András (szerk.): *Alkotmányozás Magyarországon és máshol. Politikatudományi és alkotmányjogi megközelítések*. Budapest, MTATKPTI_ÚMK, 2012. 287–309.; FEKETE Balázs: Történeti elemek az EU-tagállamok alkotmány-preambulumaiban. In: LAMM Vanda – MAJTÉNYI Balázs – PAP András László (szerk.): *Preambulum az alkotmányokban*. Budapest, CompLex Kiadó, 2011. 33–45.; JAKAB András: A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében. *JeMA*, 2011/4. 86–94.; CHRONOWSKI Nóra: Globális alkotmányjog – nemzeti alkotmányozás. In: DEZSŐ Márta – KUKORELLI István (szerk.): *Alkotmány – alkotmányosság*. Budapest, Martin Opitz Kiadó, 2014. 81–105.; MEZEI Balázs: A nemzeti hitvallás jogi-filozófiai tartalmai. *Magyar Nemzet*, 2011. április 9.; SZMODIS Jenő: Alkotmány és szakralitás. In: *Polgári Szemle* 2010. december 6., TÓTH Zoltán József: Az Alaptörvény szellemisége: a Nemzeti hitvallás értékei, a jogfolytonosság és az Alapvetés. *Polgári Szemle*, 2013. október 9.; VÖRÖS Imre: A történeti alkotmány az Alkotmánybíróság gyakorlatában. *Közjogi Szemle*, 2016/4. 44–57.

² Ezt a címerleírást a Magyar Köztársaság Alkotmányának módosításáról szóló 1990. évi XLIV. törvény 1. §-a iktatta be, amely az ideiglenes Alkotmány 76. §-át módosította.

ték-kijelentése – amely az R) cikk (3) bekezdése folytán kötelező értelmezési kerete az egész Alaptörvénynek, illetve a 28. cikk folytán végső soron a teljes jogrendszernek – normatív erővel állapítja meg, hogy:

„Tiszteletben tartjuk történeti alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát, amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét.”

Újdonsága és összetettsége miatt a posztulátumot részletesen és alaposan elemezni szükséges, mielőtt azonban ehhez fognánk, érdemes vetni egy pillantást a jogszabályi előzményekre. A Nemzeti hitvallás érték-kijelentése ugyanis nem ötletszerűen, előzmény nélkül került a szövegbe.

1. A Szent-Korona-szabály jogi és történeti előzményei

1.1. Az új alkotmány koncepciója

A Szent-Korona-szabály közvetlen előzménye a 9/2011. (III. 9.) OGY határozat az új Alkotmány elfogadásának előkészítéséről. A rövid határozat melléklete – Tájékoztató címmel – a 2010-ben létrehozott, Salamon László országgyűlési képviselő, majd alkotmánybíró által elnökölt Alkotmány-Előkészítő Eseti Bizottság alkotmány-koncepcióját (a továbbiakban: Koncepció) tartalmazza.³ A Koncepció két helyen is említi a Szent Koronát. Egyrészt szükségesnek tartja, hogy az új alkotmány preambuluma utaljon rá, mégpedig a magyar államisággal összefüggésben:

„Az Alkotmány praeambuluma utaljon legfontosabb alapértékeinkre, a demokrácia, a jogállamiság és az alkotmányosság értékeire. Méltassa ezeréves történelmi múltunkat, a kereszténység szerepét történelmünkben, történeti alkotmányunk értékeit és szerepét. Ezzel kapcsolatban utaljon a Szent Koronára, mint a magyar államiság kifejezőjére. Utaljon továbbá a szabadság és a

³ A koncepciót a Bizottság nem tájékoztató jelleggel, hanem szabályozási elvekként nyújtotta be az Országgyűlésnek. Ld. http://www.parlament.hu/internet/plsql/ogy_biz.keret_frissit?p_ckl=39&p_biz=1005 (2018. január 5.), vagy PATYI András – SZALAY Péter – VARGA Zs. András: Magyarország alkotmányának szabályozási elvei. Szakértői változat. In: *PLWP* 2011/31.

társadalmi szolidaritás eszméjére, és említse kiemelkedő szabadságmozgalmainkat is.”

A második említés – amelyet vélhetően az tett szükségessé, hogy a Konceptió még „klasszikus” preambulumban gondolkozott, tehát nem tulajdonított közvetlen normatív erőt annak – előkelő helyen, az Alapvető rendelkezések között első helyen, a hatalom forrásának és hordozójának leírása körében tartja szükségesnek a hivatkozást a Szent Koronára:

„1. Magyarországon minden hatalom forrása a politikai nemzet, azaz a nép, melynek egymásért felelősséggel tartozó tagjai egyenlő és elidegeníthetetlen méltósággal bírnak. Magyarország alkotmányos állami folytonosságát a Szent Korona fejezi ki. A nemzet hatalmával választott képviselői útján, illetve kivételes esetekben közvetlenül él. Magyarország felelősséget visel a határain kívül élő magyarok sorsáért.”

A Konceptiónak ez a megfogalmazása feltűnően hasonlít a Nemzeti hitvallás szövegére, de rövidebb annál. Összefüggésbe hozza – mégpedig szöveg-azonosan – a Szent Koronát Magyarország alkotmányos állami folytonosságával, de még nincs összefüggés a nemzet egységével. Szintén hiányzik a történeti alkotmányunk vívmányainak összekapcsolása a Szent Koronával, habár az előbbi fordulatot máshol (a preambulumnál) használja a Konceptió. Végül a Konceptió az Alaptörvélynél a normatív következmények tekintetében gyengébb megfogalmazást használ: a Szent Korona nem „megtestesíti”, hanem „kifejezi” a folytonosságot. Ha a különbséget röviden értékelni kívánjuk, azt mondhatjuk, hogy a Konceptió inkább szimbolikus jelentőséget tulajdonít a Szent Koronának. Az Alaptörvénnyel egyezően kijelenti ugyan, hogy létezik állami folytonosság, amit a Szent Korona „fejez ki”, vagyis amire a Szent Korona utal, és ezt az államiságot alkotmányosnak is minősíti) de a Szent Koronát nem jogi tényként kezeli. Az Alaptörvény már igen, a „kifejezi” állításnál a „megtestesíti” állítás jóval erősebb. A „kifejezi” fordulat esetén az állami folytonosság jogi tény, míg a Szent Korona (fizikai) tárgy, a kettő összekapcsolása viszont nem valóságos (nem tényszerű), hanem csak jogi összefüggésként (normaként) értelmezhető. A Szent Korona tehát csak utal az állami folytonosságra, és ennek az utalásnak az elfogadása jogi kötőerővel bír (azaz bírt volna, ha a koncepciónak megfelelő szöveg kerül az Alaptörvénybe), de nem azonos azzal. Még rövidebben: a Konceptió szövege szerint a Szent Korona nem tárgyi valóságában hordozza

a folytonosságot. Az Alaptörvény szövege viszont már tárgyiasult valóságként kapcsolja össze az állami folytonosságot és a Szent Koronát. A „megtestesíti” arra utal, hogy a kettő nem választható el egymástól, a Szent Korona maga az állami folytonosság. Vagy fordítva: az állami folytonosság nem ragadható meg, nem értelmezhető a Szent Korona nélkül.

A két szöveg közötti különbség legalább ennyire jelentős az államiság (szuverenitás) és az alkotmányosság (jogi minőség) hangsúlyozása tekintetében. Ugyan az „alkotmányos állami folytonosságát” szövegrész azonos mindkettőben, de ezt a Koncepció nem részletezi, míg az Alaptörvény konjunktív kapcsolatot hoz létre „történeti alkotmányunk vívmányai” és a Szent Korona között. Az összekapcsolás, együtt- említés nem jelenthet mást, mint azt, hogy sem Magyarország jogrendje, sem államisága (mindaddig, amíg az folytonos) nem választható el a történeti alkotmányunktól. A történeti alkotmányosság tehát az az alap, amely jogi jelentőséget ad – mégpedig nem csak szimbolikus-történeti, hanem mai normatív értelemben is – a Szent Koronának. Ez a megfogalmazás tehát a Szent Koronát nemcsak az állami folytonosság tárgyi valóságaként határozza meg, hanem jogi tényként rendeli tiszteletben tartani (ennek jelentőségére a későbbiekben még visszatérünk).

1.2. A Szent Korona törvény

A Koncepció csaknem kötelező jogi előzményként hozható kapcsolatba az Alaptörvénnyel. A Szent István államalapításának emlékéről és a Szent Koronáról szóló, ma is hatályos 2000. évi I. törvény viszont már kötelező jogszabály. Ilyenként az Alaptörvény közvetlen jogi előzménye (még ha nyilván nem is köti az Alaptörvényt, sőt, tartalmi eltérés esetén az utóbbinak kellene érvényt szerezni). A törvény preambuluma, amely utal arra, hogy az államalapítás ezeréves évfordulója alkalmából Magyarország méltó helyére emeli – a törvény szerint az Országházban rendeli őrizni – a Szent Koronát, továbbá erről és a koronázási ékszerekkel együttes őrzésének és megőrzésének szabályait alkotja meg az Országgyűlés, a Koncepcióhoz és az Alaptörvényhez nagyon hasonló megfogalmazást használ.

„A Szent Korona a magyar állam folytonosságát és függetlenségét megtestesítő ereklyeként él a nemzet tudatában és a magyar közjogi hagyományban.”

A törvény szóhasználata láthatóan közelebb áll az Alaptörvényéhez, mint-hogy használja a „megtestesíti” fordulatot, amikor a Szentkoronát „a magyar állam folytonosságát megtestesítő ereklyeként” nevesíti (sőt, kiegészíti ezt a függetlenség megtestesítésével). Ugyanakkor az „ereklye” minőség, amit a nemzeti tudatra és közjogi hagyományra utalás is befolyásol, a „megtestesítést” gyengíti. Ugyan nem vonja el a Szent Korona tárgyi jelentőségét, az állami folytonosság tárgyi valóságának hordozását, de az „ereklye” minőség kizárja a tárgyi valóság jogi kötőerejét. A törvény szerint – az Alaptörvény hiányában – a Szent Korona jogszabályi előírás folytán kötelezően tisztelt tárgy, de nem jogi tény. Utóbbi minőséget az Alaptörvény biztosítja. A törvény megfogalmazása erősségét tekintve valahol középen van a jogi következményekkel járó tárgyi-asult valóság (a jogi tény minőség) és a csak szimbolikus jelentőség (kifejezés, ráutalás) között.

Megjegyzést érdemel, hogy az „ereklye” fogalom tartalmát tekintve is meglehetősen bizonytalan. Vallási jelentése ugyan – legalábbis katolikus felfogás szerint – világos. A Magyar Katolikus Lexikon értelmezése szerint a latin *relinquo* (hátrahagy) igéből eredő ereklye főnév olyan egyházi hatóság által hitelesített, szabályozott őrzést igénylő, „nagy vallási személyiségek testi maradványai, ruhái, használati tárgyai” értendők, amelyek kultikus tiszteletben részesülnek, ide értve Jézus Krisztussal és a Boldogságos Szűz Máriával kapcsolatos tárgyakat is. A Szent Korona nyilván ilyen, hiszen szentként, illetve boldogként tisztelt személyeket koronáztak vele (a közelebbi történelemből ilyen a 2004-ben boldoggá avatott IV. Károly apostoli király). Ennyiben a Szent Korona valóban „szent”. Nyilvánvaló ugyanakkor, hogy a törvény nem ebben a vallási értelemben használja az „ereklye” fogalmat. Profán, különösen világi jogi értelmezése viszont nincs a fogalomnak. Ezért leginkább metaforaként fogható fel, tiszteletet (de önmagában még nem kötelező tiszteletet) érdemlő tárgy, történeti emlék. Ez az értelmezés enged arra következtetni, hogy a törvény nem pusztán jelképként, szimbólumként szól a Szent Koronáról.

1.3. Az 1996-os alkotmány-koncepció

Távolabbi, de nem kevésbé jelentős előzményt találunk a rendszerváltozás utáni első – bár eredménytelen – alkotmányozási kísérlet hivatalos dokumentumában, a Magyar Köztársaság alkotmányának szabályozási elveiről szóló 119/1996. (XII. 21.) OGY határozat mellékletében. A szabályozási elvek a preambulumban

felsorolandónak tartották mindazt, amire az új alkotmányos rendnek épülnie kellett volna:

„Az új alkotmány tartalmazzon preambulomot, amely tömören és kifejezően utaljon az alkotmányozás alanyára: az Országgyűlésre és a Magyar Köztársaság állampolgárainak közösségére; Magyarország történelmi hagyományaira, ezen belül a Szentkoronára; a magyar államiság ezeréves folytonosságára; az alkotmányosság egyetemes értékeire a szabadság, az egyenlőség és a testvériség szellemében; az emberi és állampolgári jogokra, ezek védelmére; a jogállamiság és a népszuverenitás tiszteletben tartására.”

A szöveg – és ezzel jelentősen továbblépett volna a kísérlet elvetélése miatt hatályban maradt ideiglenes Alkotmánynál – említi a Szentkoronát, de csak Magyarország (sic!) történelmi (vagyis nem jogi) hagyományai (sic!), mint a preambulumban utalásra érdemes értékek között. Az értékek felsorolásának további (tehát legalábbis a szöveg szerint nem összefüggő) eleme a magyar államiság ezeréves folytonossága, miként az alkotmányosság egyetemes értékei is. A szöveg tehát jóval kevésbé kiforrott, mint a későbbiek, ugyanakkor – még ha eltérő jelentőséget tulajdonítva is nekik – már minden az Alaptörvényben olvasható elem megjelenik ebben a szövegben is. Ez pedig arra utal, hogy az alkotmányozó hatalom, az Országgyűlés világosan tudatában volt nemcsak annak, hogy az állami folytonosság olyan kérdés, amely nem kerülhető meg, de annak is, hogy ez valamiképpen összefügg a jogfolytonossággal is és a Szent Korona szerepével is. A koncepció ezt az összefüggést még nem tisztázta, így homályban maradt az a kérdés is, hogy a Szent Korona milyen jogi jelentőséggel bírhat a Szent Korona-tantól elválasztva. Az nyilván nem lehetett kétséges, hogy a XX. század társadalmi, politikai és közjogi változásai folytán a Szent Korona-tan⁴ már nem alkalmas az alkotmányos rend kifejezésére. Ennek fényében még inkább jelentősége van annak, hogy a Szent Koronát legalább a történelmi hagyomány részeként megkerülhetetlennek tartotta. Ezzel megerősítette

⁴ Ld. ECKHARDT Ferenc: *A szentkorona-szeme története*. Budapest, MTA, 1941.; BÓDI Stefánia: A Szent Korona-eszme jelentősége a magyar közjogi gondolkodásban, különös tekintettel Werbőczy Tripartitumára. In: CSEHI Zoltán – SZABÓ István – SCHANDA Balázs – VARGA Zs. András (szerk.): *A Hármaskönyv 500. évfordulóján*. Budapest, Pázmány Press, 2015. 55–74.; BÓDI Stefánia: A Szent Korona-eszme különbségei Eckhart Ferenc, Timon Ákos és Bartoniek Emma felfogásában. *Polgári Szemle*, 2015. június 11.; BÓDINÉ BELIZNAI Kinga – HORVÁTH Attila – MEZEY Barna – STIPTA István: A feudális állam szervei. In: MEZEY Barna (szerk.): *Magyar alkotmánytörténet*. Budapest, Osiris, 2003.

az 1990. évi XLIV. törvénnyel alkotmányba iktatott (már idézett) címerleírás közjogi adekvátságát. A címeren nyugvó Szent Korona tehát olyan elem, amely közjogi jelentőséggel bír.

Kevésbé jelentős előfordulások, elsősorban nem a Szent Koronát, hanem annak címer-elemkénti ábrázolását védő szabályként említhető még (az ortográfiai különbségtől eltekintve) azonos szövegezésű, Magyarország címerének és zászlajának használatáról, valamint állami kitüntetéseiről szóló 2011. évi CCII. törvény 5. § (3) bekezdése, illetve a korábbi, a Magyar Köztársaság nemzeti jelképeinek és a Magyar Köztársaságra utaló elnevezésnek a használatáról szóló 1995. évi LXXXIII. törvény 3. § (3) bekezdése:

„Az (1) és (2) bekezdést a címer elkülöníthető elemeire (Szent Korona, címerpajzs) is alkalmazni kell.”

1.4. A Szent Korona a királyi jogszabályokban

A Szent Korona korábbi említései természetesen hiányoznak az 1946-1990 közötti törvényekből, minthogy a Magyarország államformájáról szóló 1946. évi I. törvény („kisalkotmány”) 19. §-ának második fordulata szerint a törvény „[k]ihirdetésével hatályukat veszti a megszűnt királyságra és kormányzói intézményre vonatkozó összes jogszabályok”. A mindaddig élő jogértelmezés-ként alkalmazott Szent Korona-tan, illetve ennek megfelelően a Szent Korona és az ország közjogi azonossága⁵ miatt, különösen a bolsevik népköztársasági berendezkedés bevezetését követően ennek azzal kellett járnia, hogy – az egyébként is amerikai kézen lévő – Szent Korona jogszabályi említése nem volt elképzelhető. Az ország és a Szent Korona közjogi azonosságára példaként hozott törvényeken kívül említést érdemelnek a Szent Koronával, mint tárggyal kapcsolatos törvények, úgymint a 1928. évi XXV. törvénycikk a Szent Korona és a hozzátartozó drágaságok gondviseléséről vagy a koronázási hitlevélről és esküről szóló törvények. Ilyen például a szó szerint azonos rendelkezést tartalmazó az 1917. évi III. és 1867. évi II. törvénycikk (IV. Károly, illetve Ferenc József királyi hitlevele és esküje):

⁵ Ld. az ország Szent Koronája őreinek megválasztásáról rendelkező 1930. évi VIII., 1931. évi XXXIII., 1934. évi XVI., illetve az országhoz („a Magyar Szent Koronához”) visszacsatolt területek közjogi rendezését elvégző 1938. évi XXXIV., 1939. évi VI., 1940. évi XXVI. vagy az országgyűlési választásokról szóló 1918. évi XVII. törvénycikkeket.

„2. Az ország szent koronáját az ország lakosainak régi törvényes szokása, s a hazai törvények szerint az országban fogjuk mindenkor tartatni, s a kebelükből valláskülönbségre való tekintet nélkül választott és megbízott világi személyek által őriztetni.”

Hasonló rendelkezést találunk a jóval régebbi 1659. évi I. törvénycikkben (I. Lipót királyi hitlevele):

„11. § Tizedik feltétel: Hogy Ő fensége az ország koronáját Magyarországból semmi oknál fogva, vagy keresett szín alatt és semmi mesterkedéssel vagy furfanggal ki nem viszi, sem kivitetni nem fogja, hanem hogy a régi szokáshoz s az ország lakók szabadságához képest, bizonyos, közülök egyértelműleg erre választandó és megbízandó, mindkét vallásbeli világi személyekkel az országban fogja őriztetni, a koronázás előtti 4-ik s koronázás utáni 1608-ik évi 16-ik és Ulászló 1492-ik évi decretuma 3-ik cikkelye szerint.”

A fenti szabályok a II. Mátyás koronázása előtt szentesített 1608. évi IV. törvénycikken alapulnak, amely – régi szokásokra hivatkozva – a Szent Korona ország területén őrzéséről rendelkezett:

„Mínthogy pedig Ő császári felsége az ország koronáját és ennek a régi jelvényeit a király könyvekkel és oklevelekkel együtt, nemcsak a királyi felségnek mint Magyarország kormányzójának, hanem az akkor ott együtt jelen volt karoknak és rendeknek, sőt még a távollevő ország lakóknak is (a melyeknek az átvételét azok Ő felségének az átadás szerint nyugtatványozták is) átadta és átengedte:

1. § Ennélfogva az országnak ugyanazon karai és rendei méltán követelik, hogy az említett koronát a bécsi cikkelyek erejénél fogva, meg az országnak a régi szokása is úgy kívánván, azonnal ide Pozsonyba hozzák, és a szentséges királyi felség megkoronázása után, az országban azoknak a kezén hagyják, a kiket annak őrzésére a világi született magyarok közül megválasztanak.”

Nem kizárólag a Szent Koronára mint tárgyra, hanem a Szent Koronával történt megkoronázás jogi következményeire utalnak a koronázást törvénybe iktató szövegek, mint az azonos fordulatot használó 1917. évi II. és 1867. évi I. törvénycikkek (IV. Károly, illetve Ferenc József tekintetében), akiket eszerint

„Magyarország Apostoli szent koronájával ünnepélyes szertartás szerint”

koronáztak meg.

Nem lenne teljes a korábbi jogi hivatkozások panorámaképe a Szent Koronát kidolgozó, így az ország és a Szent Korona közjogi azonosságára építő Werbőczy István Tripartitumának említése nélkül, még ha ez Erdélyt kivéve⁶ törvényerőre nem emelt, de szokásjogi gyűjteményként folyamatosan alkalmazott gyűjtemény is.⁷ A legfontosabb szövegrészek – kezdve a Szent Korona-tan jogi megfogalmazásával, majd folytatva ennek alkalmazásával – az alábbiak:

I. Rész 10. Cím felvezető 3. Cím 6. § és 4. Cím 1. §:

„[...] a magyarok [...] önként királyukká választották és meg is koronázták: a nemesítésnek [...] jogát s teljes hatalmát az uralkodással és országlással együtt a község a maga akaratából, az ország szent koronájának joghatósága alá helyezte [...]

[...]nemeseket[...] a szent korona tagjainak tartjuk, akik senki más hatalmának alávetve nincsenek a törvényesen megkoronázott fejedelmén kívül.”

I. Rész 10. Cím felvezető szöveg és 1. §:

„[...] minden nemesítésnek és birtokadományozásnak teljes hatalma fejedelmünkre szállott át [...] azoknak összes jószágai, és birtokjogai a jelzett átruházás erejénél fogva, eredetileg Magyarország szent koronájától függnék és törvényes birtokosuk magvaszakadtával mindig ugyanerre is néznek és háramlanak [...]”

I. Rész 13. Cím 4. § (ugyanaz: I. Rész 16. Cím 6. §-ban):

„[...] e Magyarország szent koronájának előbb említett joghatóságánál fogva [...]”

⁶ Ld. TARJÁN M. Tamás: 1514. november 19. – II. Ulászló megerősíti a Tripartitumot. *RubiconLine* (http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1514_november_19_ii_ulaszlo_megerositi_a_tripartitumot/, 2018. január 22-ei állapot).

⁷ Ld. CSEHI–SZABÓ–SCHANDA–VARGA i. m.

I. Rész 24. Cím:

„A királyi jog tehát az ország szent koronájának, titokban lappangó és fennálló joghatósága [...]”

Meg kell jegyezni itt, hogy a Szent Korona-tant ugyan kiforrott változatában Werbőczynek köszönhetjük, de az nem a saját találmánya, hanem a nyomai korábbi jogszabályokban is előfordulnak, Bartoniek Emma kimutatta, hogy legalább III. Andrástól (tehát 1290-től) az addig használt „*corona regia*” fordulatot felváltja a „*corona regni*”, illetve a „*Sacra Corona*” fordulat, tehát világosan elvált már az ország (Szent) Koronája az uralkodó (a király) koronájától.⁸ Ez az Alaptörvény szövegének elemzéséhez szükséges nagyon fontos adalék: a Szent Korona és az alkotmányos állami folytonosság kapcsolata nem a XVI. századból ered (habár ez is fél évezredes múltat jelentene), hanem jóval régebbi.

1.5. A történeti áttekintés összefoglalása

A jogtörténeti áttekintésre támaszkodva megállapítható, hogy az Alaptörvény nem váratlanul, nem előzmény nélkül rendelkezik a Szent Koronáról. A Nemzeti hitvallás tizenhetedik érték-kijelentése szervesen illeszkedik egyrészt a Magyar Királyság alkotmányos szabályrendszerébe, másrészt a rendszerváltozás utáni jogi szabályozásba, illetve szabályozás-tervezetekbe. A szöveg-fejlődési folyamat állandó eleme a Szent Korona és Magyarország állami folytonossága közötti összefüggés. Az Alaptörvény újdonsága nem ez, hanem a Szent Korona és a jogfolytonosság felismerése és normatív rögzítése.⁹ Ennek elemzése viszont már nem a jogtörténeti vizsgálódásra, hanem az analitikus szöveg-értelmezésre tartozik.

⁸ Ld. BARTONIEK Emma: *A magyar királykoronázások története*. Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1939. (reprint: Budapest, Akadémiai Kiadó, 1987.) 70.

⁹ Hasonlóan a történeti alkotmány és az Alaptörvény közötti folytonosság felismeréséhez és megoldásához. Ld. VARGA Zs. András: Történeti alkotmányunk vívmányai az Alaptörvény kógens rendelkezésében. *Iustum Aequum Salutare*, 2016/4. 83–89.

2. A Szent-Korona-szabály a Nemzeti hitvallás tizenhetedik posztulátumában

A Nemzeti hitvallásban olvasható Szent-Korona-szabály szövegtörténeti vizsgálata során jutottunk el ahhoz a felismeréshez, hogy az Alaptörvény által a „történeti alkotmányunk vívmányai” és a Szent Korona között létrehozott konjunktív kapcsolat következtében sem Magyarország jogrendje, sem államisága nem választható el a történeti alkotmányunktól. A történeti alkotmányosság ad jogi jelentőséget a Szent Koronának, mivel a Szent Koronát nemcsak az állami folytonosság tárgyi valóságaként határozza meg, hanem jogi tényként rendeli tiszteletben tartani. Most ennek az összefüggésnek a részleteit vizsgáljuk meg az érték-kijelentés szövege alapján.

2.1. „...történeti alkotmányunk vívmányait...”

Az elemzés kiinduló alapja – az előbbi általános megállapítás alapján – a „történeti alkotmányunk vívmányai” szövegösszefüggés. Ezzel kapcsolatban – a már hivatkozott R) cikk (3) bekezdés együttes figyelembevételével – az az általános megállapítás fogalmazódhat meg, hogy az Alaptörvény megoldotta a történeti alkotmányunk és a jogfolytonosság, valamint a kartális alkotmány paradoxonát. A közjogi gondolkodásban újszerű módon elkerülte a vagy-vagy döntési kényszert, és az Alaptörvényt sajtószerű módon a történeti alkotmányba ágyazta. Az R) cikk (3) bekezdése úgy fogalmaz, hogy

„Az Alaptörvény rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt Nemzeti hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban kell értelmezni.”

A „történeti alkotmányunk vívmányai” szövegösszefüggés mindegyik eleme értelmezést igényel.¹⁰ Nem könnyű már annak pontos megválaszolása sem, hogy mi tartozik a történeti alkotmányhoz, de bizonyos, hogy a történeti alkotmány önálló jogszabályokból (törvényekből) állt. Ezek egy része ugyan évszázadokon át hatályban volt, más része viszont be- vagy kikerült a jogi korpuszból. Összeségében ezért a történeti alkotmány folyamatosan változott, de a fontosabb jog-

¹⁰ Természetesen vitákat is kiváltott, ld. Vörös i. m. és SZMODIS Jenő: Az alkotmányos történelmi vívmányok szerepéről a normakontrollban – Szélgjegyzetek Vörös Imre akadémiai székfoglaló előadásához. *Jogelméleti Szemle*, 2016/4. 176–183.

szabályok biztosan részét képezték. A változás továbbá annak is tulajdonítható, hogy évszázadokkal ezelőtt a hatály sokkal személyesebb volt, mint ma. Amíg a szuverenitás az uralkodó személyes tulajdonsága volt, a jogszabályok hatálya is a személyéhez kötődött. Nem véletlen, hogy Magyarországon a koronázási eskü és hitlevél tartalmazta, hogy mely korábbi jogszabályokat, illetve jogokat ismer el az új uralkodó. Ez volt a koronázás feltétele, márpedig az ország Szent Koronájával koronázás tette törvényes királlyá az örökös királyt, és ez tette alkotmányosan kormányzottá Magyarországot.

Az Alaptörvény irrelevánssá tette a történeti alkotmány pontos tartalmának, illetve hatályosságának körülményét. Nem a történeti alkotmány hatályos jogként alkalmazását veti ugyanis fel, hanem „történeti alkotmányunk vívmányairól” mint értelmezési keretről rendelkezik. Ez egyrészt kógens, másrészt azonban tartalma szerint nem hatályba léptető (vagy hatályt meghatározó) szabály. A történeti alkotmányra hivatkozás így elsősorban *identitási elem*, másodsorban *értelmezési keret* minden alaptörvényi rendelkezés számára, és ilyenként is *vívmányai* közvetítésével. A „vívmányok” fogalom olyan jogi megoldásokat – alapelveket, toposzokat, értelmezési módszereket és korlátokat, intézményi alapjellemzőket – takar, amelyek adott esetben korábban hatályban volt jogszabályokban, szokásjogban, bírói gyakorlatban öltött testet, de amelyeket ma jogi kötőerő nélküli források hordoznak, ugyanakkor amelyek a jogértelmezésben mégis irányadók. A „történeti alkotmányuk vívmányai” fogalmat önmagukban ma már nem hatályos normák töltik ki, azzal, hogy a hatályos normák értelmezését ezekkel összhangban kell elvégezni.

Az Alaptörvény tehát önmagában kartális alkotmány lenne. Az R cikk (3) bekezdés viszont belehelyezi (belekapcsolja, beleágyazza) a történeti alkotmányba. Az Országgyűlés által végül választott megoldás felülemelkedik a vagy-vagy megoldáson: a történeti alkotmány mögöttes hermeneutikai „feltámasztásával” alapot és háttérrel ad a tételes jog csúcsára helyezett Alaptörvénynek. Mindebből következően az mondható el, hogy *a priori* nem határozható meg zárt taxációként, hogy mi tartozik a történeti alkotmányunk vívmányai közé. Az érvényesség problémái miatt történeti korok nem zárhatók ki az alkotmányfejlődésből, ezért a vívmányok hordozói lehetnek, legfeljebb egyes jogszabályok, szokásjog, döntések zárhatók ki. Minél általánosabb egy „vívmány” annál kevésbé vitatható ez a minősége.

Hat évvel ezelőtt tehát olyan Alaptörvény lépett hatályba, amely jogtörténeti kuriózum, de ami ennél is fontosabb, tudományosan értékelhető módon kap-

csolta vissza a mai Magyarországot az alkotmányos identitását adó ezeréves alkotmányos jogi folyamatba.¹¹

Végül említést kell tenni arról is, hogy történeti alkotmányunk vívmányait a 22/2016. (XII. 5.) AB határozat alkotmányos önazonosságunk alapjának tekintette. A határozat rendelkező része egy elvont jogi kérdésre ad választ, nevezetesen a hazai jog, különösen az Alaptörvény és az Európai Unió jogának viszonyára, illetve az Alkotmánybíróság szerepére a két jogrend ütközése esetén. A mindenkire (*erga omnes*) kötelező döntés szerint tehát

„Az Alkotmánybíróság hatáskörei gyakorlása során, erre irányuló indítvány alapján vizsgálhatja, hogy az Alaptörvény E) cikk (2) bekezdésén alapuló közös hatáskörgyakorlás sérti-e az emberi méltóságot, más alapvető jogot, vagy Magyarország szuverenitását, illetve történeti alkotmányán alapuló önazonosságát.”

A döntés tehát összekapcsolja Magyarország szuverenitását és történeti alkotmányán alapuló önazonosságát.¹² A határozat indokolása ezt szorosan egymásra épülő argumentumokkal támasztja alá, illetve utal a döntés gyakorlati következményeire is. Első lépésben az Alkotmánybíróság a szuverenitás kérdését vizsgálta. Ezzel összefüggésben megállapította, hogy az:

„[...] államhatalom nem korlátlan hatalom, a parlament csak az Alaptörvény keretei között tevékenykedhet [...] Mindaddig, amíg az Alaptörvény B) cikke a független, szuverén államiság elvét tartalmazza és a közhatalom forrásaként a népet jelöli meg, ezeket a rendelkezéseket az E) cikk szerinti uniós klauzula nem üresítheti ki.

Magyarország az Európai Unióhoz történt csatlakozásával nem szuverenitásáról mondott le, hanem csak egyes hatáskörök közös gyakorlását tette lehetővé, ennek megfelelően Magyarország szuverenitásának fenntartását kell vélelmezni az Európai Unió alapító szerződéseiben megállapított jogokhoz és kötelezettségekhez képest további hatáskörök közös gyakorlásának megítélésakor (fenntartott szuverenitás vélelme). A szuverenitás az Alaptörvényben a hatáskörök végső forrásaként és nem hatáskörként került rögzítés-

¹¹ Ld. ennek részletes levezetését: VARGA (2016) i. m.

¹² Ez a magyar jogfelfogásban nem előzmény nélküli. Ld. TRÓCSÁNYI László: *Az alkotmányozás dilemmái – Alkotmányos identitás és európai integráció*. Budapest, HVG-Orac, 2014.

re. Ezért a hatáskörök közös gyakorlása sem eredményezheti azt, hogy a nép elveszíti végső ellenőrzési lehetőségét a közhatalom (akár közös, akár egyedi, tagállami formában megvalósuló) gyakorlása felett...¹³

Az indokolás itt még csak az Európai Unió tekintetében értelmezi a szuverenitást, a „fenntartott szuverenitás védelme” is csak ebben a vonatkozásban bír jelentéssel. A vélelem következménye az a nagyon fontos korlátozás, mely szerint a szuverenitás nem választható el annak forrásától a néptől, ezért a szuverenitásról is csak a hatalom forrása mondhat le, és ezt csak kifejezett (félreérthetetlen döntéssel) teheti. Más megfogalmazásban az indokolás arra utal, hogy a szuverenitás „lopakodó” korlátozása, az uniós hatáskörök önkényes bővítése nem fogadható el, mivel nem vezethető le az Alaptörvényből, amely a „szuverenitás korlátozásának korlátja” is. A következő lépést a nemzeti/alkotmányos identitás értelmezése jelenti, amit az Alkotmánybíróság az Európai Unióról szóló Szerződés (EUSZ) értelmezésbe vonásával a következők szerint vezetett le:

„Az EUSz 4. cikk (2) bekezdése értelmében '[a]z Unió tiszteletben tartja a tagállamoknak a Szerződések előtti egyenlőségét, valamint nemzeti (alkotmányos) identitását, amely elválaszthatatlan része azok alapvető politikai és alkotmányos berendezkedésének, ideértve a regionális és helyi önkormányzatokat is.'...

A magyar Alkotmánybíróság az alkotmányos identitás fogalma alatt Magyarország alkotmányos önazonosságát érti, és tartalmát az Alaptörvény egésze, illetve egyes rendelkezései alapján, az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdése szerint azok céljával, a Nemzeti Hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban, esetről-esetre bontja ki.

Magyarország alkotmányos önazonossága nem statikus és zárt értékek jegyzéke, ugyanakkor több olyan fontos összetevője kiemelhető példálódzó jelleggel, amelyek azonosak a ma általánosan elfogadott alkotmányos értékekkel: a szabadságjogok, a hatalommegosztás, a köztársasági államforma, a közjogi autonómiák tisztelete, a vallásszabadság, a törvényes hatalomgyakorlás, a parlamentarizmus, a jogegyenlőség, a bírói hatalom elismerése, a

¹³ 22/2016. (XII. 5.) AB határozat, Indokolás [59]–[60].

velünk élő nemzetiségek védelme. Egyebek mellett ezek történeti alkotmányunk olyan vívmányai, amelyek az Alaptörvény és általa a magyar jogrendszer nyugszik.”¹⁴

Az indokolás itt kifejezetten tömörít. Az EUSz szövege ugyanis kifejezetten „nemzeti identitásokról” (*national identities, identité nationale, identità nazionale, nationale Identität*) rendelkezik. Az Alkotmánybíróság határozata ezt értelmezi Magyarország vonatkozásában alkotmányos önazonosságként, kifejezve ezzel, hogy Magyarország tekintetében az alkotmányosság meghatározó nemzeti sajátosság. Ennél is fontosabb az a megállapítás, amely az alkotmányos önazonosság meghatározását példálózó jogi értékekre vezethető vissza. Ezeket a jogi értékeket pedig azonosítja történeti alkotmányunk vívmányaival. Végül a jogi értékekre visszavezetett történeti alkotmányunk vívmányait az Alaptörvény és a rá épülő jogrendszer alapjának minősíti. Ezzel a levezetéssel az Alkotmánybíróság mindenkire kötelező erővel határozta meg a „történeti alkotmányunk vívmányai” fogalom megkerülhetetlen tartalmát. Leegyszerűsítve azt lehet mondani, hogy az Alkotmánybíróság az Alaptörvény értelmezésével nem kevesebbet állít, mint azt, hogy Magyarország esetében a (nem zárt felsorolásként említett) jogi értékek nem szabadon cserélhető elemei a jogrendszernek. Ha ugyanis ezek egyrészt önazonosságunk tartalmát, másrészt történeti alkotmányunk vívmányait jelentik, akkor mint közvetítő fogalmi tartalom rövidre zárják, egymás nélkül értelmezhetetlenné teszik az „alkotmányos önazonosság” és a „történeti alkotmányunk vívmányai” fogalmakat. A határozat azonban még ennél is tovább megy:

„Az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy Magyarország alkotmányos önazonossága olyan alapvető érték, amelyet nem az Alaptörvény hoz létre, azt az Alaptörvény csak elismeri. Az alkotmányos önazonosságról ezért nemzetközi szerződéssel sem lehet lemondani, attól csak a szuverenitás, az önálló államiság végleges megszűnése foszthatja meg Magyarországot. Az alkotmányos önazonosság védelme ennek megfelelően mindaddig az Alkotmánybíróság feladata marad, amíg Magyarország szuverenitással rendelkezik. Ebből következően a szuverenitás és az alkotmányos önazonosság számos ponton érintkezik egymással, így a rájuk

¹⁴ 22/2016. (XII. 5.) AB határozat, Indokolás [62], [64]–[65].

vonatkozó két kontrollt egyes esetekben egymásra tekintettel kell elvégezni.”¹⁵

Az argumentum kiinduló mozzanata szerint az alkotmányos önazonosságunk nem csak jogi értékek nyitott gyűjteménye, hanem maga is érték. A következő fordulat ezt az értéket „olyan alapvető” minőséggel ruházza fel, amely kiemeli a jog által befolyásolható (jogi szabályban megállapítható vagy abból törölhető) egyéb értékek közül, majd ezt világossá is teszi, amikor még az Alaptörvénnyel szemben is védetté teszi. Kétségtelen, hogy ez természetjogi hatást tükröz: annak elismerését rejti, hogy a jog (így az alkotmányjog, és egy alkotmánykarta) nem mindenható, nem rendelkezik szabadon az értékekkel, mint a jortól független, a tételes jogot megelőző valóságselemekkel.¹⁶ Röviden: a történelem és a tételes jog történeti értéktartalma mint valóság-elem nemcsak megelőzi, de köti is az újabb tételes jogot. Ebből pedig nyomban következik az a gyakorlati hatás, miszerint alkotmányos önazonosságunkról és az ezzel azonos tartalmú „történeti alkotmányunk vívmányairól” nemzetközi szerződéssel sem lehet lemondani. Hasonlóan következik az indokolás fenti hivatkozásának utolsó mondata, mint módszertani követelmény, mely szerint Magyarország esetében a szuverenitás csak a nemzetközi szerződés (mi több, itt kimondatlanul, de kevésbé vitathatóan) az Alaptörvény módosításának is korlátja.

Ha tehát az Alaptörvény a hazai jogrendszeren belül a jogalkotás korlátja (*norma normans*), akkor a Nemzeti hitvallás tizenhetedik posztulátuma és az R) cikk (3) bekezdése folytán a „történeti alkotmányunk vívmánya” fordulat és a vele azonos tartalmú, az Alaptörvény által nem használt „alkotmányos önazonosságunk” mint valóságos értékek minden más hazai vagy nemzetközi jogszabály normája, ide értve az Alaptörvényt is. Ez tehát – az Alkotmánybíróság értelmezése szerint minden jogi szabály tekintetében *norma normans non-normata*. A jog ténybeli valóság- és egyben jogi értéktartalma, amely minden jogi aktus számára érinthetetlen.

Kérdés maradhat persze – még ha nem is tartozik ennek a dolgozatnak az alaptémájához –, hogy az Alkotmánybíróság határozata önkényes értelmezést ad-e történeti alkotmányunk vívmányainak, vagy az kényszerítően következik az Alaptörvényből. Erre a kérdésre a választ az alábbi 3. és 4. alfejezetben adjuk meg.

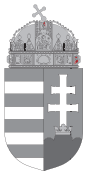
¹⁵ 22/2016. (XII. 5.) AB határozat, Indokolás [67].

¹⁶ FRIVALDSZKY János: *Klasszikus természetjog és jogfilozófia*. Budapest, Szent István Társulat, 2007.

2.2. „...és a Szent Koronát...”

A Nemzeti hitvallás tizenhetedik posztulátuma a Szent Koronát az „és” kötőszó használatával hozzákapsolja történeti alkotmányunk vívmányaihoz, vagyis a jogi értelmezés során a két érték elválaszthatatlan egymástól. Mindaz a tisztelet, amely megilleti történeti alkotmányunk vívmányait, megilleti a Szent Koronát is, és fordítva. Az előzőekben írtak alkalmazásával az következik ebből, hogy az Alkotmánybíróság által megfogalmazott értelmezés vonatkozik a Szent Koronára is. A legfontosabb elemeket *mutatis mutandis* megismételve: a Szent Korona maga is „olyan alapvető” érték, amely kiemelkedik a jog által befolyásolható (jogi szabályban megállapítható vagy abból törölhető) egyéb értékek közül, ami még az Alaptörvénnyel szemben is védetté teszi. A Szent Korona is része alkotmányos önazonosságunknak, amelyről nemzetközi szerződéssel sem lehet lemondani, mert a Szent Korona mint valóságos érték minden más hazai vagy nemzetközi jogszabály normája, ide értve az Alaptörvényt is. Minden jogi szabály tekintetében *norma normans non-normata* jellegű, minden jogi aktus számára érinthetetlen.

Nem kerülhető meg a kérdés, hogy pontosan mire vonatkozik az Alaptörvény Szent Korona fogalma. A válasz tekintetében nincs normatív fogódzónk, mert az Alaptörvény I cikk (1) bekezdése (hasonlóan a korábban hatályban volt ideiglenes Alkotmány 76. §-ához) csak a címerrel kapcsolatban ad támpontot. Eszerint:

„Magyarország címere hegyes talpú, hasított pajzs. Első mezeje vörössel és ezüsttel hétszer vágott. Második, vörös mezejében zöld hármashalomnak arany koronás kiemelkedő középső részén ezüst kettős kereszt. A pajzson a magyar Szent Korona nyugszik.”

Azt tehát, hogy mit kell a Szent Korona fogalmán érteni, nem határozza meg leíró formában a Nemzeti hitvallás sőt, az Alaptörvény más rendelkezése sem, ezt az I) cikkhez tartozó képből tudjuk meg, amely a Szent Koronaként ismert tárgy stilizált formáját tartalmazza.

Ebből következik, hogy a tárgyként az Országház kupolacsarnokában őrzött Szent Korona ugyan felismerhető a címerleírásból, de ettől még nem válik definiálható jogi fogalommá. Természete szerint az Alaptörvényben szerepeltetés ellenére a Szent Korona fizikai valóságában jogi tény, mégpedig tárgy. Ennek azért van jelentősége, mert a címer (miként a zászló is), és minden címerelem, így a Szent Korona ábrázolása a címerben önmagában szimbólum. Nem maga

a valóság, hanem a valóság ábrázolása. A valóság és a szimbólum közötti kapcsolat mentális, adekvátsága pedig mindig megkérdőjelezhető. Egyfelől azt feltételezzük, hogy a szimbólum és a valóság között van olyan kapcsolat, amely lehetővé teszi, hogy amit a szimbólumról mondunk, azt a valóságra is értsük. Másfelől mindig vizsgálni lehet és kell, hogy a szimbólum milyen mértékben alkalmas a valóság tükrözésére.¹⁷ A szimbólumok esetén tehát a valóság a meghatározó, a szimbólum a meghatározott fogalom, így a szimbólum minőség elfogadása vagy elvetése nem hat vissza a tükrözött valóságra.

A Szent Korona esetén éppen fordított a helyzet. Mivel a Nemzeti hitvallás posztulátuma tárgyi valóságot jelöl, az Országházban őrzött Szent Korona, mint tárgy (a saját történetével) a valóság, és annak jogi hatása lesz a szimbólum. Ezért mondható, hogy a Szent Korona az Alaptörvény kontextusában jogi tény. Az Alaptörvény és más jogszabály ennek a jogi ténynek tulajdonít (mivel bármilyen korlátozás nélkül tulajdoníthat) jelentőséget, de magát a tárgyi valóságot nem változtathatja meg. E körülmény folytán tartozik a Szent Korona is a 22/2016. (XII. 5.) AB határozat alkotmányos önazonosságunkhoz tartozó megváltoztathatatlan kategóriák közé, sőt, tárgyi mivolta miatt jogi eszközökkel még azoknál is „megváltoztathatatlanabb”.

Az Alaptörvény tehát a Szent Koronához, mint tárgyi valósághoz annyit tesz hozzá, hogy *a)* a Szent Koronáról történeti alkotmányunk vívmányaival egy sorban rendelkezik („és”), továbbá *b)* kijelenti, hogy a Szent Korona „megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét”. Az utóbbi fordulat alkalmazásával az Alaptörvény elismeri a Szent Korona önazonosság-hordozó tulajdonságát, ami megerősíti az Alkotmánybíróság által adott értelmezés pozitív jogi megalapozottságát.

2.3. „...Magyarország alkotmányos állami folytonosságát...”

A Nemzeti hitvallásnak ez a fordulata minden korábbinál több kérdést vet fel (annak ellenére, hogy a dolgozat I. részében láthattuk, hogy a fordulat nem előzmény nélküli): Mit jelent az állami folytonosság? Mit jelent ennek alkotmányos jelzője?

Valószínűleg nem tévedünk, ha az állami folytonosságot illetően a szuverenitás külső oldalából indulunk ki. A szuverenitás a legegyszerűbb megfogalmazás szerint nem más, mint egy adott területen és adott népcsoport fölött ténylegesen

¹⁷ Avery DULLES: *Az egyház modelljei*. Budapest, Vigília, 2003. 24–25.

és elvileg kizárólagosan gyakorolt (azaz fő-) hatalom, amelyet más hasonló helyzetű hatalomgyakorlók ilyenként elismernek. A szuverenitás külső oldalát ennek megfelelően a függetlenség, önállóság és külső kontroll nélküli döntési képesség jelenti (belső oldalát pedig a legfőbb hatalom letéteményese és az általa alkotott szabályok; ebből következnek a szuverenitáson alapuló úgynevezett belső felségjogok: a parancsolás joga és az engedelmesség kötelezettsége).¹⁸ A külső szuverenitás a vesztfáliai béke (1648) óta rendelkezik egy érinthetetlen maggal, amely nem más, mint az adott szuverenitás léte. Új állami szuverenitás keletkezhet (Amerikai Egyesült Államok, Német Demokratikus Köztársaság, Koszovó), de létező szuverén állam kívülről, akarata ellenére nem szüntethető meg (ide nem értve tehát egy szuverén állam önkaratából bekövetkező csatlakozását más államhoz vagy államszövetséghez, vagy fordítva, szuverén államszövetség tagállamokra bomlását). Ez a nem bizonyítható, de mindenkor tiszteletben tartott¹⁹ körülmény (amely persze nem zárja ki egy szuverén állam jelentős területi megcsonkítását) több, mint háromszáz éve a nemzetközi rend változatlan alapja.²⁰

A ténybeli és (nemzetközi) jog által elismert szuverenitáson alapuló állami folytonosság tehát a jelenlegi nemzetközi közösség axiómája. A szuverenitás, külső oldaláról nézve tehát az állami folytonosság nem az adott állam, esetünkben Magyarország alkotmányára tartozó kérdés. Nem az alkotmány hozza létre a szuverenitást (az alkotmány legfeljebb csak a szuverenitás igényét fejezheti ki, illetve tényét rögzítheti, és persze gyakorlásának módját szabályozhatja), hanem befelé az állami működés képesség, kifelé pedig (és ez a fontosabb) a más szuverén államoktól származó elismerés. Ennek következménye az is, hogy egy belső társadalmi-politikai-közjogi változás a szuverenitást, következésképpen az állami folytonosságot nem érinti (értelemszerűen a korábban vállalt nemzetközi jogi kötelezettségeket sem). Ez a körülmény – a jog, így az Alaptörvény által nem kreált csak elismert értékek léte – önmagában is alátámasztja az Alkotmánybíróság fentiekben elemzett gondolatmenetének elvi helyességét.

¹⁸ DEZSŐ Márta: A szuverenitás. In: KUKORELLI István (szerk.): *Alkotmánytan I.* Budapest, Osiris, 2002. 121–122., 136–138.; HERCEGH Géza (szerk.): *Nemzetközi jog.* Budapest, Tankönyvkiadó, 1989. 38–40.; GOMBÁR Csaba: Mire ölünkbe hullott, anakronisztikussá lett. In: GOMBÁR Csaba – HANKISS Elemér – LENGYEL László – VÁRNAI György (szerk.): *A szuverenitás káprázata.* Budapest, Korridor Politikai Kutatások Központja, 1996. 13–45., 7–8.; NAGY Boldizsár: Az abszolútum vágyáról és a törekény szuverenitásról. In: GOMBÁR–HANKISS–LENGYEL–VÁRNAI i. m. 227–233.; VILD Éva: A Szentszék és a magyar állam viszonyáról. *IURA*, 2007/1. 158–175.

¹⁹ A tiszteletben tartásra utal, hogy a békeszerződéseket a legyőzött szuverén államok formailag saját akaratukból fogadják el, miként Lengyelország többszöri felosztása esetén is azt látjuk, hogy formailag valamekkora területet meghagytak belőle.

²⁰ Ld. Henry KISSINGER: *Világrend.* Antall József Tudásközpont, 2016. 31–49.

A Nemzeti hitvallás vizsgált posztulátumának lényege tehát nem az állami folytonosság kijelentése (mert az az Alaptörvénytől független ténykérdés), hanem ennek kapcsolatba hozása a Szent Koronával. Az a kijelentés tehát, hogy a Szent Korona megtestesíti az állami folytonosságot, semmiképpen nem a szuverenitás külső oldalához tartozik. Annál inkább a belső oldalhoz, mégpedig két tekintetben is. Egyrészt tény, hogy a Szent Korona, mit tárgyi valóság végigkísérte a magyar államiság elmúlt évszázadait. Ilyenként valóban történelmi ereklye (a fenti ereklye-értelmezés mellett). Másrészt azonban a Szent Koronával koronázás közjogi következményekkel járt, és a Szent Korona-tan magához a Szent Koronához további jogi tulajdonságokat kapcsolt. Kétségtelen tehát, hogy ez a jogi hatás kiemeli a Szent Koronát az egyszerű tárgyi emlékek, ereklyék közül. Legalább erre mindenképpen utal a „megtestesíti” fordulat.

Az állami folytonosságra az Alaptörvény és más jogszabályok máshol is utalnak. A Nemzeti hitvallás első érték-kijelentése eleve ezt rögzíti, amikor az államiságot Szent Istvánhoz köti:

„Büszkék vagyunk arra, hogy Szent István királyunk ezer évvel ezelőtt szilárd alapokra helyezte a magyar államot, és hazánkat a keresztény Európa részévé tette.”

Ugyanezt fejti ki (korábbi elfogadása ellenére az Alaptörvénnyel összhangban) a Szent István államalapításának emlékééről és a Szent Koronáról szóló 2000. évi I. törvény

„Ezer évvel ezelőtt első királyunk, Szent István megkoronázásával a magyar nép a keresztény hitben egyesült Európa népeivel. Azóta Magyarország a keresztény Európa szerves része. Ez biztosította a magyarság fennmaradását és évszázadokon át betöltött meghatározó szerepét. Magyarország ma is Szent István államalapító művén nyugszik.

István király műve nyomán virágzó állam alakult ki a Kárpát-medencében. A magyar állam az évszázadok során, feltartóztatva a Nyugat elleni támadásokat, hozzájárult a keresztény világ fejlődéséhez. Az eltelt ezer év alatt kialakítottuk a magunk összetéveszthetetlenül egyéni kultúráját, amely egyszersmind elválaszthatatlan része az európai nemzetek sokszínű közösségének.

A magyar állam és a magyar nemzet Szent István látnoki személyisége, isteni gondviselésben bízó küldetéstudata és vasakarata

révén vált alkalmassá arra a történelmi szerepre, amelyet ezer éven keresztül betöltött. A keresztény hit felvétele és a keresztény állam kiépítése tette lehetővé, hogy a magyarság visszaverje a létére törő támadásokat, hogy ne csak győzelmeiben, de a hódoltságok, megszállások, feldarabolások és diktátumok idején is megőrizze erkölcsi tartását, és túléljen öröknek hitt, hódító birodalmakat.”

Az államiság meghatározó a magyar alkotmányos rendszerben, erre utal az is, hogy az „állam” fordulat önállóan vagy szóösszetételben (például állampolgárság, államalapító, államigazgatás, állami szervek, állami feladatok, állam jogai, állam kötelességei, állam büntetőigénye, államadósság, állam tulajdona) összesen 109-szer fordul elő az Alaptörvényben. A mai Magyarország pedig, mint állam tehát nemcsak külső szuverenitása, hanem belső önértelmezése szerint is folytonos a Szent István által alapítottal. Ez az Alaptörvény J) cikkéből is kiolvasható, amely nemzeti és egyben hivatalos állami ünneppé teszi augusztus 20-át, mégpedig „az államalapítás és az államalapító Szent István király emlékére”. Ugyanerre utal a Nemzeti hitvallás huszonegyedik érték-kijelentése:

„Hazánk 1944. március tizenkilencedikén elveszített állami önrendelkezésének visszaálltát 1990. május másodiktól, az első szabadon választott népképviselő megalakulásától számítjuk. Ezt a napot tekintjük hazánk új demokráciája és alkotmányos rendje kezdetének.”

Ez utóbbi érték-kijelentés, valamint a Szent Koronával összefüggésben az állam folytonosságára használt „alkotmányos” jelző értelmezése elkerülhetlenné tesz egy rövid kitérőt az állami folytonosság és a megszakadó jogfolytonosság összefüggésének vizsgálatára. Magyarországon az állami hatalomgyakorlás alkotmányossága, azaz jogi kötöttsége, kiszámíthatósága, korlátozottsága állandó tény és törekvés. Ha bármilyen okból megszakadt vagy lehetlenné vált az alkotmányos a kormányzás (török hódoltság, az Országgyűlés összehívásának elmulasztása, a Szent Koronával koronázás elmaradása, az alkotmányos jogszabályok felfüggesztése, a megszállás), szakadatlan volt a törekvés ennek visszaállítására. Az alkotmányosság helyreállítására törekvés mindeztől sikeres volt. Ugyan nem változatlan formában, de megvalósult a török hódoltság megszűnése után, az újabb törvényes koronázással, a kiegyezéssel, az első világháborút követően az alkotmányosság helyreállításával, és legutóbb a rendszerváltozással.

Okkal állítható ezért, hogy számunkra az alkotmányosság valóban identitás-elem, enélkül Magyarország befelé nem értelmezhető, ettől a történeti tulajdonságtól nem fosztható meg az önértelmezésünk (és ebből következően az Alkotmánybíróság hivatkozott határozatának értelmezése nem önkényes, nem külső „betudás”, hanem közvetlenül és maradéktalanul az Alaptörvényen nyugszik). Okkal jelenthető ki azonban az is, hogy az alkotmányosság mint állandó jelző az állami folytonosság ellenére nem jelentett és nem jelent ma sem jogi változatlanyságot. Az állami folytonosság ellenére az alkotmányosság és vele az alkotmányos jogrendszer folytonossága többször megszakadt. Az alkotmányosság visszaállítása nem mindig és nem feltétlenül járt a jogfolytonosság helyreállításával. Az alkotmányosság visszaállítása ezért nyugodjék az jogszabályok együttesén vagy kartán, nem jelentette a korábbi jogszabályok hatályának *in toto*, teljes újrakezdését,²¹ sőt, még az államforma azonosságát sem feltétlenül.²² Utóbbi körülmény ad magyarázatot arra is, hogy miért lehet szerepe a Szent Koronának az egyébként köztársasági államformában működő mai Magyarország alkotmányos rendjében. Nem valósult meg a teljes újrakezdés sem 1867-ben, sem 1920-ban, sem 1990-ben, sem 2012-ben. Mindhárom alkalommal annyi „állt vissza” a korábbi alkotmányból, amennyi visszaállítható volt, annyi viszont visszaállt. A teljesség igénye nélkül: 1867-ben a teljes 1848. előtti jogi korpusz és az áprilisi törvények egy része; 1920-ban szintén az 1918 ősze előtti törvények nagyobb része; 1990-ben az állami hatalomgyakorlás jogi kötöttsége, a hatalommegosztás, az Országgyűlés szerepe, a Kormány politikai felelőssége, a bírói függetlenség és a bíró jogvédelemhez való jog. A 2012-ben hatályba lépett Alaptörvény az alkotmányosság helyreállítását 1990-hez képest azzal egészítette ki, hogy – amint korábban már említettük – visszakapcsolta a Magyarország alkotmányos jogrendjét a történeti alkotmányba.

2.4. „... és a nemzet egységét”

A szövegtörténet bemutatása során láttuk, hogy a posztulátumnak az a fordulata mely szerint a Szent Korona „megtestesíti [...] a nemzet egységét” (is) a rend-

²¹ KUKORELLI István: *Tradíció és modernizáció a magyar alkotmányjogban*. Budapest, Századvég, 2006.; HORVÁTH Attila: A magyar történelmi alkotmány tradíciói. *Alkotmánybírósági Szemle*, 2011/2. 45–57.

²² SZABÓ István: Az államforma rendezése (1920). In: BARABÁS A. Tünde – VÓKÓ György (szerk.): *A bonis bona discere: Ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából*. Budapest, Pázmány Press–Országos Kriminológiai Intézet, 2017. 445–458.

szerváltozás utáni megfogalmazásokhoz, így még a Koncepcióhoz képest is új. Megértését nehezíti, hogy a 'nemzet' fogalom használata az Alaptörvényben nem következetes, azaz nem zárt fogalomról van szó.

A Nemzeti hitvallás bevezető fordulata, az Alaptörvénynek a Himnusz első sora utáni legelső mondata szerint

„MI, A MAGYAR NEMZET TAGJAI, az új évezred kezdetén, felelősséggel minden magyarért, kinyilvánítjuk az alábbiakat...”

A fordulat tehát az Alaptörvény megalkotásának, az alkotmányozás alanyának a tagjai összességéként meghatározott „magyar nemzetet” tekinti. Ugyanerre utal az Alaptörvény negyedik módosítása (2013. március 25.) 3. cikkével beiktatott U) cikk (1) bekezdése, amely az állami berendezkedés 1990-es kialakítását (érthető rajta a korábban kifejtettek szerint az alkotmányosság visszaállítása is) a nemzetnek tulajdonítja:

„Az 1990-ben lezajlott első szabad választások révén a nemzet akaratából létrehozott, a jog uralmán alapuló állami berendezkedés és a megelőző kommunista diktatúra összeegyeztethetetlenek...”

Ezt az összhangot viszont megtöri egyrészt a Posztambulum, amelyben az Alaptörvény megalkotásának alanyai már az Országgyűlés képviselői:

„Mi, a 2010. április 25-én megválasztott Országgyűlés képviselői, Isten és ember előtti felelősségünk tudatában, élve alkotmányozó hatalmunkkal, Magyarország első egységes Alaptörvényét a fentiek szerint állapítjuk meg.”

A Nemzeti hitvallás és az U) cikk tehát a nemzetet (nem *in solidum* hanem *collegialiter*) határozza meg az alkotmány (legalábbis az állami berendezkedés) alanyaként, míg a Posztambulum az alkotmányozó hatalommal bírónak feltételezett Országgyűlés képviselőit (utóbbiakat együtt: „Mi”, tehát újra nem *in solidum*, hanem *collegialiter*) nevezi meg. Ez az ellentmondás tekinthető látszólagosnak, hiszen az Országgyűlés minden további nélkül tekinthető a nemzet képviselőjének, vagyis az Alaptörvényt, az alkotmányos állami berendezkedést az Országgyűlés saját cselekménye által az általa képviselt nemzet nevében hozta létre. A „nemzet” alkotmányozó, illetve Magyarország állami működé-

sében betöltött szerepét²³ támasztja alá az is, hogy önálló főnévként vagy jelzős szerkezetben (nemzeti) 106-szor fordul elő az Alaptörvényben, ebből két helyen a „nemzet egységét” összetételben (Nemzeti hitvallás tizenhetedik posztulátuma és a 9. cikk (1) bekezdésében), míg a D) cikk a nagyon hasonló „egységes magyar nemzet összetartozását” fordulatot használja:

„Magyarország az egységes magyar nemzet összetartozását szem előtt tartva felelősséget visel a határain kívül élő magyarok sorsáért...”

Mindez a nemzet közjogi (politikai) értelmére utal, vagyis az állampolgárok összességéként felfogott nemzet-fogalomra. Ennél a látszólagosnak tekintett, ezért könnyen feloldható ellentmondásnál jóval nehezebben értelmezhető fogalmi eltérést okoz a B) cikk (3) bekezdése, amely a közhatalom forrását nem a (fentiek szerint értelmezett) nemzetnek tulajdonítja:

„A közhatalom forrása a nép.”

További értelmezendő fogalmat találunk a XXIX. cikkben, amelynek (1) bekezdése szerint

„A Magyarországon élő nemzetiségek államalkotó tényezők...”

Mivel az Alaptörvény által használt fogalmakról van szó, normatív jelentőséget kell tulajdonítanunk a *nemzet/nép* dichotómiának, valamint a további *nemzet/nemzetiség* (XXIX. cikk), *magyarországi-magyar/határon-túli-magyar* dichotómiáknak is. Ha az Alaptörvény közjogi alanyainak rendszerében a szuverenitással kapcsolatba hozható (hatalmi forrás) alany elnevezését alaposabban megnézzük, akkor legalább öt fogalommal találkozunk. Ezek: a *nép*, amely a B) cikk definíciója szerint a hatalom forrása, a *nemzet*, amely az államiság alanya, és amelynek egységét a Nemzeti hitvallás szerint a Szent Korona testesíti meg, a 9. cikk szerint pedig a köztársasági elnök fejezi ki), a *magyarok*, akiknek Magyarország határain belül is lenniük kell, ha a nemzet alkotói, továbbá a D) cikk szerint a határain kívül is élnek, végül pedig a *nemzeti és etnikai többség*, amely a Nemzeti hitvallás és XXIX. cikk fogalomhasználata szerint a *nemze-*

²³ SCHANDA Balázs: Az államalkotó tényezők. In: TRÓCSÁNYI László – SCHANDA Balázs (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba. Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei*. Budapest, HVG-Orac, 2014.

tiségekkel együtt államalkotó tényező. Ebben a fogalmi összetettségben nehéz, sőt nem kizárt, hogy lehetetlen világos, logikailag is zárt rendet találni.²⁴ Az egyszerűség érdekében ebben a tanulmányban a Nemzeti hitvallásból kiindulva az alkotmányozás alanyának, a szuverenitás birtokosának a *nemzetet* tekintjük (elfogadva ezzel a Zlinszky János által kimutatott prioritást is a nép és a nemzet fogalmak közjogban való előfordulását illetően²⁵). A nemzet tehát értelmezésünk szerint a szuverenitás hordozójaként fogalmilag azonos a B) cikk által definiált néppel.²⁶ Könnyen belátható, hogy a nemzet e szerint az értelmezés szerint kétféle minőségben jelenik meg. Egyfelől – az alkotmányozást követő pillanattól – a hatalom forrása és absztrakt hordozója, vagyis – éppen az Alkotmány rendelkezése folytán – a szuverenitás legális alapja. Másrészt azonban – az alkotmányozás pillanatában – a szuverenitás ténybeli hordozója, hiszen ezért képes alkotmányozni.

A nemzet az Alaptörvényben megjelenik azonban úgy is, mint az a közösség, amelynek egységét a Szent Korona megtestesíti, a köztársasági elnök pedig kifejezi, ez pedig egy közvetlenül nem normatív, de annál jelentősebb dichotómiához vezet, mégpedig a *politikai-nemzet/kulturális-nemzet* értékduálhoz. Ez már olyan ellentmondás, amit meggyőződésünk szerint az Alaptörvény rendszerében lehetetlen feloldani. Amikor ugyanis az előzőekben nemzet és a nép fogalmát azonosnak tekintettük, ezt csak a politikai nemzet (vagyis az állampolgárok közössége²⁷) értelemben tehetjük, így a magyar(országi) politikai nemzetnek részesei a magyar állampolgárok függetlenül etnikai, nyelvi vagy más konkuráló identitásuktól (így a nemzetiségek, korábbi nevükön kisebbségek is). Csakhogy a politikai nemzet nem alkalmazható, amikor azt keressük, hogy kiknek – mint nemzetnek – az egységét is testesíti meg a Szent Korona, illetve fejezi ki a köztársasági elnök? Nemcsak azért, mert politikai megnyilvánulásaiban a mindenkori köztársasági elnök gyakran a kulturális nemzetre, és nem a politikaira utal, hanem azért sem, mert a határon kívül élő magyarok alkotmányos jogalanyisága következtében nem is tehetnének mást.

²⁴ Segítségként, ha valaki mégis megpróbálná, ajánljuk GYURGYÁK János: *Ezzé lett magyar hazátok. A magyar nemzeteszmé és nacionalizmus története*. Budapest, Osiris, 2007., vagy KÁNTOR Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek. Szöveggyűjtemény*. Budapest, Rejtjel, 2004.

²⁵ ZLINSZKY János: *Az Alkotmány értéktartalma és a mai politika*. Budapest, Szent István Társulat, 2005. 15.

²⁶ A nép és nemzet fogalma persze nem a magyar jogrend sajátossága, sőt, nem is jogi sajátosság. Szent XXIII. János pápa is megkülönbözteti írásaiban a népet és a nemzetet, előbbi az etnikai azonossággal, utóbbi az államisággal összefüggésben, ld. *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma*. Budapest, Szent István Társulat, 2007. 387. pontja.

²⁷ Ld. KÁNTOR Zoltán: Előszó. In: KÁNTOR (szerk.) i. m. 7–17.

Azt viszont mégsem mondhatjuk, hogy a Szent Korona által megtestesített és a köztársasági elnök által kifejezett nemzet-egységnek nem részesei a magyar állampolgárságú nemzetiségek.

Feloldásként álláspontunk szerint a következő többelemű következtetés szolgálhat. A nemzet olyan közösség, amelynek összetartozásában az intézményszerűség, nem pedig a nyelv vagy az etnikai azonosság a legfontosabb. A saját jog nélkülözhetetlen a nemzet létehez, mivel a jog nem értelmezhető a politikai nemzetfogalom nélkül, de a nemzet sem létezhet (köz)jogi védelem nélkül.²⁸

Következésképpen a *nemzet* fogalom az Alaptörvényben kontextustól függően jelentheti a politikai, a kulturális nemzetet, de akár mindkettőt is. Azt lehet tehát mondani, hogy az Országgyűlés igen nagy politikai bölcsességről tett tanúbizonyságot, amikor nem feloldani próbálta a kulturális/politikai nemzet dilemmáját, hanem átvágta azt. Olyan egymásra épülő szabályokat alkotott, amelyek folytán a különbségtétel jelentős részben gyakorlati jelentőségét veszíti. Kétségtelen, hogy előfordulhatnak olyan jogi helyzetek, amelyek megoldásához továbbra is különbséget kell tenni a két nemzet-értelmezés között. Ehhez azonban nem szükséges annak egyszer s mindenkorra történő rögzítése, hogy az érintett jogszabályi vagy alaptörvényi rendelkezések a kulturális, avagy a politikai nemzetre utalnak-e. Elegendő ezt az egyes konkrét helyzetekben tisztázni.

Mivel az Alaptörvény hivatkozott rendelkezései együttesen azt támasztják alá, hogy sem a Magyarországon élő magyarok, sem a Magyarországon élő nemzetiségek, sem a Magyarországon kívül élő magyarok nincsenek kizárva a nemzetből, levonhatjuk a következtetést, hogy a Szent Korona a politikai és a kulturális nemzet egységét egyaránt megtestesíti, mint ahogy a köztársasági elnök kifejezi ugyanezt. Ez pedig nagyon súlyos következtetés, mert visszavezet ahhoz a belátáshoz, amit a Szent Koronával és az állami folytonossággal kapcsolatban már megállapítottunk: a ténybeli valóság megelőzi a jogot, a valóságot nem lehet erőszakkal és minden áron a joghoz igazítani. Ami a most vizsgált kérdést illeti, ez úgy konkretizálható, hogy nem az Alaptörvény hozza létre a nemzetet, azaz nem lehet nemzetet találni az alkotmány céljaira, csak egy létező nemzetnek lehet alkotmánya. Ez a létező nemzet pedig Magyarország esetén összetett, de ebben a történeti összetettségében is egységes.

²⁸ Részletes levezetését ld. VARGA Zs. András: Megfontolások négy tételben a nemzet és alkotmány(a) összefüggéséről. *Magyar Kisebbség: Nemzetpolitikai Szemle*, 2013/3–4. 252–267.

2.5. „...amely megtestesíti...”

Itt érkeztünk el a legnehezebb kérdéshez, annak vizsgálatához, hogy mit jelent a nemzeti hitvallásnak az a kijelentése, hogy a Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét a Szent Korona testesíti meg, és hogy vajon ez a megfogalmazás visszatérést jelent-e a Szent Korona-tanhoz. A dolgozat korábbi megállapításai lehetővé teszik, hogy ne a teljes bizonytalanságból induljunk, mivel azok lényegében elvezetnek a helyes válaszhoz.

Mindenekelőtt láttuk, hogy a „megtestesíti” állítás erősebb, mint a „kifejezi”. A kettő közötti különbség semmiképpen nem hanyagolható el. Nem csak azért, mert a korábbi szöveg-előfordulásokban mindkettővel találkozunk, de azért sem, mert – legalábbis a nemzet egysége tekintetében – az Alaptörvény mindkettőt használja, de eltérő összefüggésben. Míg a Nemzeti hitvallás posztulátumában a nemzet egységét a Szent Korona megtestesíti, a 9. cikk (1) bekezdésének megfogalmazása szerint

„Magyarország államfője a köztársasági elnök, aki kifejezi a nemzet egységét, és öröködik az államszervezet demokratikus működése felett.”

Ha tehát először arra a kérdésre keressük a választ, hogy mit jelent a Szent Korona vonatkozásában a „megtestesíti”, a köztársasági elnök vonatkozásában pedig a „kifejezi” fordulat, akkor támaszkodhatunk a valóság és a szimbólum összefüggésével kapcsolatban írtakra. Úgy tűnik, hogy a „megtestesíti” fordulat személyességre utal (az idegen nyelvű fordítások még a magyarnál is erősebben utalnak erre: latinul *incorporarit*, angolul *embodies*, *personifies*, *incorporates*, *incarnates*, németül *personifizieren*, franciául *personnifier*, olaszul *incarnat*, oroszul *воплощает*/váploscsájjet). A „megtestesíti” fordulat tehát mindenképpen fizikai (tárgyi) valóságosságra utal, és nem szimbolizálásra. Ez tehát összhangban van a Szent Korona jogi tény természetével: egyrészt nem szimbólumról van szó, hanem az Országházban őrzött tárgyi valóságra vonatkozik az Alaptörvény szabálya, másrészt a szabály ennek a tárgyi valóságnak jogi jelentőséget tulajdonít. A „megtestesíti” fordulat következtében tehát a Szent Korona nem egyszerűen tárgyi valóság (tény), hanem jogi tény, aminek az Alaptörvény szerint közjogi következményei vannak. Ez a következmény pedig az, hogy a Szent Korona Magyarország alkotmányos önazonosságának megváltoztathatatlan eleme, mégpedig olyan értelemben, hogy a Szent Korona

mint jogi tény Magyarország állami, mégpedig az alkotmányos állami folytonosságával azonos.

A köztársasági elnökre vonatkozó szabály azzal emeli ki az előző következtetésünk helyességét, hogy éppen az ellentétes viszonyra utal. A 9. cikk értelmében a nemzet egysége a valóság, a köztársasági elnök pedig ezt csak kinyilvánítja (közjogi szerepével, illetve saját közjogi cselekményeivel). A köztársasági elnök cselekménye tehát szimbolikus, amit tesz, azt a nemzetnek kell betudni (hasonlóan ahhoz, mint amit az Országgyűlés vonatkozásában láttunk: amit az Országgyűlés akar, azt a nemzet egésze akarja).

Kétségtelen, hogy az Alaptörvény szóhasználata első olvasatra összetéveszthető a Szent Korona-tannal, pedig egyértelműen nem azonos azzal. Az Alaptörvény felismeri és védeni rendeli ugyan a Szent Korona közjogi szerepét, és ezt jogi kötőerővel teszi („Tiszteletben tartjuk...”). Ugyanakkor az Alaptörvény még csak nem is utal a Szent Korona-tan meghatározó összetevőire. Nem biztosít jogi személyiséget a Szent Koronának (a „megtetesít” kifejezetten nem cselekvő ige, hanem állapotra utal, tehát a Szent Korona az Alaptörvény értelmében nem rendelkezik jogképességgel). Hasonlóképpen nem azonosítja az állammal (nem is lenne könnyű megtenni, mivel a köztársasági államformával ez nem lenne összhangban). A nemzet tagjait (közjogi értelemben) nem tekinti a Szent Korona tagjainak. Az alkotmányos szabályokat nem a Szent Koronából vezeti le. A Nemzeti hitvallás posztulátumával az Alaptörvény tehát nem a Szent Korona-tanhoz, mint doktrínához nyúlt vissza, hanem attól függetlenül tulajdonít közjogi szerepet a Szent Koronának.

Megismételve és összefoglalva a kifejtetteket: a Szent Korona mint jogi tény Magyarország állami, mégpedig az alkotmányos állami folytonosságával azonos. Még rövidebben: a Szent Korona Magyarország alkotmányos önazonosságának, ezért szuverenitásának megváltoztathatatlan közjogi eleme.

A Nemzeti hitvallás tizenhetedik posztulátuma ezért tulajdonképpen nem változtatható meg (még ha ennek pozitív jogi akadálya nem is lenne). Megváltoztatása ugyanis nemcsak az Alaptörvény alapjának elvetését, hanem Magyarország alkotmányos önazonosságának, következésképp szuverén államiságának feladását jelentené.